

SINKRONIJSKA ETNOGRAFIJA TRADICIJSKE KULTURE I KNJIŽEVNOSTI U DRVENIKU MALOM I OKOLICI

Čaleta, Mirna

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:172:653070>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-02**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

**SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET**

DIPLOMSKI RAD

**SINKRONIJSKA ETNOGRAFIJA TRADICIJSKE KULTURE I
KNJIŽEVNOSTI U DRVENIKU MALOM I OKOLICI**

MIRNA ČALETA

SPLIT, 2024.

Odsjek za Hrvatski jezik i književnost

Hrvatski jezik i književnost

Hrvatska tradicijska kultura u europskom kontekstu

**SINKRONIJSKA ETNOGRAFIJA TRADICIJSKE KULTURE I
KNJIŽEVNOSTI U DRVENIKU MALOM I OKOLICI**

Studentica:

Mirna Čaleta

Mentor:

prof. dr. sc. Marko Dragić

Split, 2024. godine

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Advent	3
2. 1. Sveta Barbara	4
2. 2. Sveti Nikola.....	5
2. 3. Sveta Lucija.....	7
2. 4. Badnjak.....	9
3. Božić.....	13
3. 1. Sveti Stjepan.....	14
3. 2. Sveti Ivan Evanđelist.....	15
3. 3. Sveta Nevina dječica	16
3. 4. Silvestrovo.....	17
3. 5. Nova godina	18
3. 6. Sveta tri kralja	19
4. Poklade	21
5. Sveti Josip	23
6. Blagovijest.....	24
7. Veliki tjedan.....	25
7. 1. Cvjetnica.....	25
7. 2. Veliki četvrtak.....	27
7. 3. Veliki petak.....	28
7. 4. Velika subota	29
7. 5. Uskrs.....	30
8. Sveti Jure	31

9. Sveti Marko	33
10. Prvi svibnja.....	34
11. Gospa od Pomoći.....	35
12. Tijelovo.....	37
13. Sveti Ante	38
14. Sveti Ivan Krstitelj	39
15. Gospa od Karmela.....	41
16. Velika Gospa.....	42
17. Gospa Zvijezda Mora	43
18. Svi Sveti i Dušni dan.....	48
19. Usmenoknjiževne vrste	49
19. 1. Etiološke predaje	50
19. 2. Eshatološke predaje.....	52
19. 3. Mitske predaje	53
19. 3. 1. Vile	54
19. 4. Demonološke predaje.....	55
19. 4. 1. Vještice.....	56
19. 4. 2. More	59
19. 4. 3. Vukodlaci.....	60
19. 5. Usmene ljubavne pjesme.....	62
19. 6. Ostale usmene pjesme	68
20. Zaključak.....	70
Rječnik	72
Popis kazivača	74
Literatura	74

Sažetak81

Abstract82

1. Uvod

Kultura obuhvaća sve ono što je čovjek svojom kreativnošću stvorio i tako promijenio prirodu, a jedan od njezinih temelja je književnost, bez obzira na to je li usmena ili pisana.¹ Usmena je književnost, svakako, starija od pisane,² a nastala je u trenutku kada je neki pojedinac unutar zajednice odlučio stvoriti sadržaj za koji je procijenio da ga je vrijedno zapamtiti i prenositi u govor ili jezik.³ Zato se usmena književnost može opisati kao „vrsta govorenoga priopćavanja za naročite potrebe među sudionicima neke povezane zajednice.”⁴ Usmena je književnost tako postala kolektivno pamćenje naroda te najstariji oblik prenošenja iskustva i spoznaja.⁵ Unutar nje moguće je pronaći posebnosti tradicionalne kulture nekog naroda, iščitati mentalitet ljudi i prepoznati njihove specifičnosti.⁶ Usmena je književnost čuvarica tradicije te joj daje posebnu vrijednost i snagu.⁷ Baš kao i kod drugih naroda, „usmena književnost je kao dio tradicijske kulture važan segment hrvatskoga kulturnog identiteta i njegove prepoznatljivosti u Europi i svijetu.”⁸ Bitno je usmenu književnosti bilo kojeg hrvatskog područja ne prepustiti zaboravu, a o važnosti veze između identiteta i jezika uopće, govore i stihovi Petra Preradovića: „...Po jeziku dok te bude/ I glavom će tebe biti!”⁹. Zato je ovaj diplomski rad kao svoj glavni zadatak imao prikupiti elemente tradicijske kulture i književnosti na području otoka Drvenika Malog.

Otok Drvenik Mali smješten je sjeverozapadno od otoka Šolte te pripada srednjodalmatinskoj skupini otoka.¹⁰ Naziv „Drvenik Mali” prvi se put pojavljuje 1838. godine, a izveden je iz venecijaniziranog imena za otočić koji je glasio „Zirona Piccola”.¹¹ Ipak, originalno ime Drvenika Malog bilo je „Plancha” ili „Pianca” koje su Hrvati, dolaskom na otok, preveli kao „Ploča”. Razlog

¹ Botica, Stipe. *Povijest hrvatske usmene književnosti*. Školska knjiga, Zagreb, 2013, str. 9.

² Kekez, Josip. „Usmena književnost.” U: *Uvod u književnost*, ur. Zdenko Škreb i Ante Stamać, 4. izdanje, Globus, Zagreb, 1986, str. 133.

³ Botica, Stipe. *Hrvatska usmenoknjiževna čitanka*. Školska knjiga, Zagreb, 1995, str. 9.

⁴ Isto, str. 9.

⁵ Botica, Stipe. *Povijest hrvatske usmene književnosti*. Školska knjiga, Zagreb, 2013, str. 13.

⁶ Bošković-Stulli, Maja. *Usmena književnost*. Školska knjiga, Zagreb, 1971, str. 46.

⁷ Botica, Stipe. *Povijest hrvatske usmene književnosti*. Školska knjiga, Zagreb, 2013, str. 14.

⁸ Marks, Ljiljana i Lozica, Ivan. „Hrvatska usmena književnost.” U: *Hrvatski običaji i druge tradicije*, ur. Vid Jakša Opačić, Mozaik knjiga, Zagreb, 2016, str. 127.

⁹ Rodu o jeziku: <https://www.mioc.hr/wp/?p=18032> (Pristupljeno 8. 8. 2024.)

¹⁰ Šimunović, Petar. „Onomastička istraživanja Velog i Malog Drvenika.” U: *Zbornik otoka Drvenika*, ur. Ivan Pažanin, Župa sv. Jurja Mučenika, Drvenik (trogirski), 2000, str. 539.

¹¹ Isto, str. 541.

za takav naziv je u plosnatom izgledu otoka, čiji najviši vrh ne doseže 80 metara.¹² Lokalno stanovništvo otok i dalje naziva Ploča, a njegovi stanovnici nazivaju se „Pločari” i „Ploške”.¹³ Na otoku postoji pet zaseoka, a to su: najveće naselje i luka Borak, Dolići, Kuknara, Vela Rina te najstarije naselje Petomavar koje ima dva dijela, Rudinu i Prizide.¹⁴ U predslavensko doba, otok Drvenik Mali, kao ni susjedni Drvenik Veli, nisu bili naseljeni. Do 15. stoljeća moguće je da su okolnom stanovništvu otoci služili jedino za ispašu stoke. Naseljavanje obaju otoka započinje tek u 15. stoljeću zbog turskih provala na susjedna kopnena područja. Bježeći pred Turcima, narod je prvo naselio Drvenik Mali jer su uvjeti za poljoprivredu i stočarstvo bili povoljniji nego u Drveniku Velom.¹⁵

Iako je Drvenik Mali uvijek bio naseljen hrvatskim katoličkim stanovništvom,¹⁶ prva je crkva na otoku sagrađena tek u drugoj polovici 20. stoljeća. Takva je situacija oštetila crkveno-pučku baštinu otoka te je učinila ovisnom o susjednim područjima. Zbog toga se rad kratko dotiče i nekih običaja u okolici otoka. Ovaj rad daje pregled već spomenute crkveno-pučke baštine te usmenoknjiževnih vrsta, od kojih su na otoku najbrojnije predaje te usmene ljubavne pjesme pjevane za vrijeme plesanja kola. Osim vlastitih terenskih zapisa, u radu se navodi i teorijska podloga svih navedenih blagdana, svetkovina, običaja, vjerovanja, predaja itd.

¹² Isto.

¹³ Marasović-Alujević, Marina i Lozić Knezović, Katarina. *Toponimija otoka Drvenika i Ploče*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2018, str. 100.

¹⁴ Isto.

¹⁵ Šimunović, Petar. „Onomastička istraživanja Velog i Malog Drvenika.” U: *Zbornik otoka Drvenika*, ur. Ivan Pažanin, Župa sv. Jurja Mučenika, Drvenik (trogirski), 2000, str. 542.

¹⁶ Bezić, Živan. „Vjerski obredi i običaji otoka Drvenika.” *Zbornik otoka Drvenika II*, ur. Ivan Pažanin, Župa sv. Jurja Mučenika, Drvenik (trogirski), 2000, str. 167.

2. Advent

Razdoblje adventa karakterizira pokora i priprava za radosno Gospodinovo rođenje. Advent ili došašće započinje četiri tjedna prije Božića, a ta četiri tjedna simbolički predstavljaju četiri tisućljeća od stvaranja svijeta do rođenja Isusa Krista.¹⁷

Početak slavljenja adventa datira iz 4. stoljeća. Do 6. stoljeća advent je počinjao blagdanom sv. Martina i trajao je četrdeset dana kao i korizma. U to vrijeme nije se konzumiralo meso. Papa sv. Grgur Veliki u 6. stoljeću odredio je da advent počinje prvom nedjeljom koja je najbliža blagdanu sv. Andrije (30. studenog).¹⁸ Narod se u ovom razdoblju raduje Kristovu dolasku i priprema za Božić.¹⁹ „Na pojedine se odabrane dane obavljaju poslovi kojima se čeljad pripravlja za dostojnu proslavu Božića: ljudi čiste kuću, donose drva, kolju božićnu pečenku.”²⁰

U Drveniku se Malom priprava za Božić najviše očituje u pospremanju i pripremanju kuće i dvorišta u kojem su boravile životinje, a neizostavne su bile i božićne pjesme koje se počinju pjevati od blagdana Svih Svetih. Dragić to objašnjava činjenicom da u hrvatskoj tradicijskoj kulturi, u najširem smislu, božićno vrijeme započinje već od blagdana Svih Svetih koji se naziva „Mali Božić”²¹ ili „prvo čelo Božića”,²² baš kao što je i slučaj u Drveniku Malom. Također, u kuće bi se unosila slama što označava početak slavljenja Božića te je jedan od njegovih najistaknutijih znakova.²³ Žitna slama unosila se na Badnjak te se obično postavljala pod stol ili drugdje po sobi. U toj su se slami djeca valjala i na njoj provodila Badnju noć.²⁴

¹⁷ Dragić, Marko. „Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata.” *Crkva u svijetu*, vol. 43, br. 3, Split, 2008., str. 415.

¹⁸ Žanetić, Katarina i Dragić, Marko. „Sveti Martin u korčulanskoj tradicijskoj kulturi.” *Bosna franciscana*, br. 46, 2017, str. 395.

¹⁹ Dragić, Marko. „Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata.” *Crkva u svijetu*, vol. 43, br. 3, Split, 2008., str. 415.

²⁰ Belaj, Vitomir. *Hod kroz godinu*. Golden Marketing, Zagreb, 1998, str. 330.

²¹ Dragić, Marko. „Kult sv. Barbare u kršćanskoj tradiciji Hrvata.” *Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja*, vol. 13, br. 2, 2015, str. 142.

²² Braica, Silvio. „Božićni običaji.” *Ethnologica Dalmatica*, vol. 13, 2004, str. 6.

²³ Isto, str. 12.

²⁴ Gavazzi, Milovan. *Godina dana hrvatskih narodnih običaja*. II. izdanje, Kulturno-prosvjetni sabor Hrvatske, Zagreb, 1988, str. 146.

„Počeli bi spremat i pripremat kuću kroz dvanesti mjesec. Čistili bi dvor di su ovce bile i pituravalo se vapnon tu di su ovce bile. Sikla bi se šuma i donosila doma. Šenica bi se rastrla, prije Božića, pada stol u kući. Na toj slami bi se dica valjala i igrala.”²⁵

„Božićne pisme pivalo su se puno prije Božića. Već od Svi Sveta bi se počelo navišćivat veselje. Trubilo bi se u rogove i napivalo. Svašta se pivalo, ali najviše onu „U se vrime godišća”. To je pokojni dida uvik piva.”²⁶

Otočna župa Drvenik trogirskog dekanata obuhvaća Drvenik Veli i Mali, no u Drveniku je Malom samostalna crkva izgrađena tek 1972. godine.²⁷ Otoci su od kraja srednjeg vijeka pripadali istoj župi koja se prvo zvala „Zirona”, a kasnije joj je naziv promijenjen u „Drvenik”.²⁸ Zato je stanovništvo Drvenika Malog na svete mise odlazilo u crkvu sv. Jurja u Drveniku Velom. To je stanovnicima znatno otežavalo slavljenje crkvenih blagdana, a nesretna okolnost bili su i loši odnosi s mještanima susjednog otoka.

„Stari bi naši redovito išli brodiman na misu u Veliki, ali nikad se s njima nisu trpili. Oni bi na misu u crkvu, a ovi s Velikoga bi in odrišili brode. Oni izađu, a brodi plutaju. Onda bi se svađali, karali, jedni drugima dišpete činili. Znali bi se i potuć.”²⁹

2. 1. Sveta Barbara

Sveta Barbara rođena je u 3. stoljeću u Nikomediji u Maloj Aziji. Bila je rođena u imućnoj poganskoj obitelji, a otac Dioskor, inače trgovac purpustom, zatvorio ju je u visok i jak toranj kako je prosci ne bi mogli pronaći. Barbara je, naime, bila izuzetno lijepa te su je posjećivali brojni prosci. Za vrijeme boravka u tornju, Barbara je saznala za kršćanstvo. Pozvala je vjeroučitelja k sebi te uskoro u potpunosti zavoljela i prihvatila kršćanstvo. Zatim je na tornju, koji je do tada imao

²⁵ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je Slavica Lučin, djevojačko Marić, rođena 1947. godine.

²⁶ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je Marija Jeremić, djevojačko Dević, rođena 1959. godine.

²⁷ Posveta oltara i blagoslov obnovljene crkve na Malom Drveniku: <https://smn.hr/1861-posveta-oltara-i-blagoslov-obnovljene-crkve-na-malom-drveniku> (Pristupljeno 30. 6. 2024.)

²⁸ Bezić, Živan. „Vjerski obredi i običaji otoka Drvenika.” U: *Zbornik otoka Drvenika II*, ur. Ivan Pažanin, Župa sv. Jurja Mučenika, Drvenik (trogirski), 2000, str. 166.

²⁹ Zapisala sam 2024. godine. Kazao mi je Đorđi Dević, rođen 1966. godine.

dva prozora, dala probiti i treći. Ta tri prozora simbolizirala su Sveto Trojstvo.³⁰ Kada je njezin otac vidio što je učinila, razjario se i predao je vlastima koje su je mučile. Kasnije je njezin otac zahtijevao da mu vlasti vrate Barbaru, a onda joj je odrubio glavu. Kada se nakon toga uputio prema kući, udario ga je grom.³¹

Sv. Barbara iznimno je štovana svetica, a jedna je i od četrnaest svetaca pomoćnika u nevolji.³² Prva je svetica adventa, slavi se 4. prosinca te navještava nadolazeći Božić. Najpoznatiji običaj vezan uz sv. Barbaru sijanje je pšenice u tanjuriće ili zdjelice.³³ Pšenica bi rasla do Božića i bila bi ukras u kućama ili crkvama, a ponekad bi se u nju, na Badnju večer, stavljale tri svijeće.³⁴

Na području Trogira postoji crkvice sv. Barbare koja datira iz 9. stoljeća, a prvotno se nazivala crkvom svetog Martina.³⁵ Dragičević navodi kako se kult sv. Barbare stoljećima štovao na području Trogira, a na njegovo je širenje na ta područja presudan utjecaj imala Venecija.³⁶ U Drveniku Malom nisu postojali običaji vezani uz slavlje sv. Barbare.

„To mi nismo ode baš slavili, više je to vezano uz Trogir. Tamo ima ona crkvice svete Barbare usrid grada. Ode za nju nije bilo nekih crkvenih običaja.”³⁷

2. 2. Sveti Nikola

Sveti Nikola rođen je u 4. stoljeću u Maloj Aziji u bogatoj kršćanskoj obitelji. Stric mu je bio nadbiskup u Miri, a on ga je i zaredio. Kada je nasljednik njegovog strica u Miri umro, Nikola ga je naslijedio i postao biskupom. Nakon smrti svojih roditelja, Nikola je sav svoj imetak razdijelio

³⁰ Dragić, Marko. „Kult sv. Barbare u kršćanskoj tradiciji Hrvata.” *Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja*, vol. 13, br. 2, 2015, str. 143.

³¹ Dragić, Marko. „Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata.” *Crkva u svijetu*, vol. 43, br. 3, Split, 2008., str. 418.

³² Dragić, Marko. „Kult sv. Barbare u kršćanskoj tradiciji Hrvata.” *Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja*, vol. 13, br. 2, 2015, str. 142.

³³ Braica, Silvio. „Božićni običaji.” *Ethnologica Dalmatica*, vol. 13, 2004, str. 7.

³⁴ Dragić, Marko. „Kult sv. Barbare u kršćanskoj tradiciji Hrvata.” *Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja*, vol. 13, br. 2, 2015, str. 155.

³⁵ Isto, str. 150.

³⁶ Dragičević, Magdalena. „Tri renesansno-barokna mortara u Trogiru.” *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, vol. 21, br. 1, 1980, str. 438. Vidi još: Žaja, Barbara. „Advent u tradicijskoj kulturi trogirskoga kraja.” *Bosna Franciscana*, br. 54, 2021, str. 251-266.

³⁷ Zapisala sam 2024. godine. Kazao mi je spomenuti Đorđi Dević.

sirotinji.³⁸ Uz njega se vežu brojne predaje i legende, a najpoznatija je ona prema kojoj je Nikola pomogao osiromašenom plemiću koji je živio u blizini njegovih roditelja. Plemić je, naime, izgubio sav svoj imetak pa je želio prostituirati svoje tri kćeri kako bi ga vratio. Nikola im je odlučio pomoći te je tri noći zaredom ubacivao po vrećicu zlatnika kroz prozor njihove kuće. Tako je djevojkama priskrbio miraz, a prema jednoj je verziji priče otac djevojaka poželio vidjeti tko je tajni dobročinitelj. Zato je treće noći odlučio skriven čekati onog koji će ubaciti vrećicu zlatnika kroz prozor. Ugledao je sv. Nikolu kako baca vrećicu i onda to radosno razglasio svima.³⁹

Kako se sv. Nikola slavi 6. prosinca, vrećice sa zlatom za djevojke počele su se uspoređivati s poklonima koje su tri mudraca donijela Isusu. Tako su se nikolinjski običaji izjednačili s božićnim običajima darivanja, a sv. Nikola se, osim zaštitnikom djevojaka u nevolji, smatra i zaštitnikom djece koja se na ovaj dan darivaju. Djeca pripremaju i čiste cipele ili čarape kako bi ih ujutro u njima dočekaio nekakav poklon, uz uvjet da su bili poslušni i dobri. U suprotnom bi pronalazili šibe.⁴⁰ U nekim su krajevima postojali ophodi sv. Nikole i Krampusa koji su imali istu svrhu. Kažnjavali su lošu, a nagrađivali dobru djecu.⁴¹ Tako ovaj običaj ima i odgojni karakter.⁴²

Običaji darivanja djece na ovaj dan upamćeni su i u Drveniku Malom.

„Ujutro kad bi se digli, dica bi se poredala za stolun i onda bi in se davalo naranči, jabuki, suvih smokvi, bajama... Svi bi dobili podjednako, nisu dica smila ništa sama uzest.”⁴³

U primorskim se krajevima sv. Nikola smatrao zaštitnikom pomoraca i mornara. Često su ga zvali i sv. „Mikula”, „Mikola” ili „Miko”. Prema legendi, sv. je Nikola krenuo na putovanje u Svetu zemlju, no ispriječila mu se velika oluja. Sv. Nikola zaprijetio je valovima i oluja se utišala. Zato se u primorskim krajevima na ovaj dan tradicionalno spaljuje stara barka te se njezinim pepelom

³⁸ Dragić, Marko. „Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata.” *Crkva u svijetu*, vol. 43, br. 3, Split, 2008., str. 419.

³⁹ Dragić, Marko. „Sveti Nikola – biskup u hagiografskoj baštini Hrvata.” *Ethnologica Dalmatica*, vol. 22, 2015, str. 8.

⁴⁰ Isto, str. 11.

⁴¹ Dragić, Marko. „Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata.” *Crkva u svijetu*, vol. 43, br. 3, Split, 2008., str. 419.

⁴² Dragić, Marko. „Sveti Nikola – biskup u hagiografskoj baštini Hrvata.” *Ethnologica Dalmatica*, vol. 22, 2015, str. 17.

⁴³ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Slavica Lučin.

posipa nova.⁴⁴ Taj obred ima apotropejski karakter tj. svrha mu je tjeranje zla i zaštita, a datira iz pretkršćanskog doba.⁴⁵ Na ovaj se dan odvijaju i procesije, obično nakon mise.⁴⁶

Kao i u drugim primorskim krajevima, sv. je Nikola i u Drveniku Malom štovan kao zaštitnik pomoraca. Iako na otoku nije bilo crkve sv. Nikole, običaj vezan uz zaštitu mornara ipak je postojao, a misa, procesija te paljenje barke odvijalo se u Drveniku Velom gdje se nalazi crkva svetog Nikole.

„Tad bi se blagoslivljali brodi i pomorci. Za njih bi se molilo i blagoslivljalo da se sritno vrate doma. Pomela bi se kapelica u suknju od žene. Tu suknju bi žena nosila na sebi i unda bi je zavrnila. Ona bi stala ispred kapelice i u suknju bi se pomela ta kapelica. Unda bi žena išla i to šta se pomelo, bacila bi u more. To je ka bilo da se smiri more i da sveti Nikola zaštiti i čuva pomorce.”⁴⁷

„Tad se feštalo, bila bi fešta na Velin jer je to njihov zaštitnik. Na brdu je crkva svetog Nikole. Bila bi misa i procesija, a to oni i dan danas tako slave. Pali se barka. Išlo se odavde na misu tamo.”⁴⁸

2. 3. Sveta Lucija

Sveta Lucija rođena je u 3. stoljeću u Sirakuzi u bogatoj obitelji. Kada je Lucija bila još djevojčica, otac ju je obećao bogatom mladiću za ženu. Kasnije, nakon smrti Lucijinog oca, njezina se majka teško razboljela i niti jedan liječnik nije joj mogao pomoći. Zato su se njih dvije zaputile na grob svete Agate u Kataniji gdje se Luciji ukazala sv. Agata i ozdravila njezinu majku. Lucija je nakon toga sav svoj imetak podijelila siromašnima, a njezin ju je zaručnik prijavio rimskim vlastima da je kršćanka. Vlasti su privele Luciju i ona im je potvrdila da poznaje i vjeruje u samo

⁴⁴ Dragić, Marko. „Sveti Nikola – biskup u hagiografskoj baštini Hrvata.” *Ethnologica Dalmatica*, vol. 22, 2015, str. 12, str. 35.

⁴⁵ Dragić, Marko. „Apotropejski obredi, običaji i ophodi u hrvatskoj tradicijskoj kulturi.” *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 3, br. 3., 2007, str. 369.

⁴⁶ Dragić, Marko. „Sveti Nikola – biskup u hagiografskoj baštini Hrvata.” *Ethnologica Dalmatica*, vol. 22, 2015, str. 17.

⁴⁷ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Slavica Lučin.

⁴⁸ Zapisala sam 2024. godine. Kazao mi je spomenuti Đorđi Dević.

jednog Boga, zbog čega su je okrutno mučili. No, Bog je uvijek štitió Luciju i ona nije podlijegala njihovom okrutnom mučenju. Kako mučenje nije djelovalo, na kraju su joj mačem proboli vrat i ona je umrla.⁴⁹

Prema legendi, jedan je Lucijin prosac bio toliko očaran njezinim očima da ih je ona iskopala i dala mu ih kako ga ne bi potaknule na neko zlo. Mladić je zbog tog Lucijinog čina prešao na kršćanstvo.⁵⁰ Zato se u hrvatskoj tradicijskoj kulturi sveta Lucija smatra zaštitnicom očiju i vida.⁵¹

S obzirom na to da se sveta Lucija slavi 13. prosinca, u narodu se pojačavaju pripreme za Božić. Ako to nije obavljeno ranije, na dan svete Barbare, ovaj je dan posljednji rok za sijanje božićne pšenice. Pšenica se sadi na tanjuriću ili nekoj drugoj posudi, a onda se zalijeva do Božića i obično služi kao ukras u domovima, a u nju se može staviti i božićna svijeca.⁵² „Božićno žito čuva se do Božića, Nove godine ili Sveta tri kralja.”⁵³ Ovaj običaj postoji od drevnih vremena, a glavni mu je cilj zazivanje dobre ljetine. Prema rastu pšenice predviđalo se blagostanje i urod u idućoj godini.⁵⁴ U nekim je krajevima, poput Splita, postojao i običaj darivanja djece na svetu Luciju. Govorilo se kako ona daruje siromašnu djecu.⁵⁵

U Drveniku Malom postojao je običaj sijanja pšenice na blagdan svete Lucije, ali ne i darivanje djece koje je više vezano uz drveničku okolicu. To potvrđuje kazivačica koja je u Drvenik Mali došla udajom, a odrasla je u Podorljaku u blizini Rogoznice.

„Za svetu Lucu sijala se šenica. Kad bi naresla, šenica bi se veživala crvenin trakan. To su bila ka fijoci koje su cure nosile. Bili su široki dva prsta i mlade bi cure s tin veživale kosu. Ako bi ta šenica dobro nikla i bila gusta znači bit će u kući neko blagostanje, nešto će bit dobro.”⁵⁶

⁴⁹ Dragić, Helena. „Osobna imena motivirana imenima ranokršćanskih mučenica.” *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 13/2, br. 13., 2017, str. 244.

⁵⁰ Radovan, Josip i Dragić, Helena. „Advent u dugopoljskoj tradicijskoj kulturi.” *Kulturna baština*, vol. 1, br. 47-48, 2022, str. 406.

⁵¹ Dragić, Marko. „Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata.” *Crkva u svijetu*, vol. 43, br. 3, Split, 2008., str. 426.

⁵² Isto.

⁵³ Braica, Silvio. *Godišnji običaji*. Marjan Tisak, Split, 2004, str. 9.

⁵⁴ Dragić, Marko. „Kult sv. Barbare u kršćanskoj tradiciji Hrvata.” *Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja*, vol. 13, br. 2, Zagreb, 2015, str. 155.

⁵⁵ Dragić, Marko. „Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata.” *Crkva u svijetu*, vol. 43, br. 3, Split, 2008., str. 428.

⁵⁶ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Slavica Lućin.

„Dali bi ditetu jaje, jabuku, ka niki mali poklon. Ali ni to bilo ništa puno. Stari ne bi nikad u zemji radili. To je tako bilo u nas u Podorljaku, a ovde je bila velika sirotinja tako da jedva da bi išta ima za dat.”⁵⁷

2. 4. Badnjak

Badnjak je dan prije Božića, a slovi kao najbogatiji dan u hrvatskoj tradicijskoj kulturi zbog mnoštva običaja, obreda i ophoda koji se odvijaju na Badnje jutro, Badnji dan i Badnju noć. U katoličkom kalendaru ovaj je dan ujedno i dan Adama i Eve.⁵⁸

Jedan je od najpoznatijih običaja paljenje badnjaka, a još je od davnina poznat među južnoslavenskim narodima. U tradicijskoj kulturi Hrvata postoje dvije vrste badnjaka. U prvoj verziji, badnjak je grana hrasta kojoj lišće nije otpalo, a u drugoj riječ je o kladi, panju ili truplu drveta dugom jedan ili dva metra. U Lici, Slavoniji i Bosni i Hercegovini najčešće se koristila grana hrasta, dok se u Dalmaciji i Istri te na otocima češće koristio panj masline ili česmine.⁵⁹ Zanimljiv je i broj badnjaka koji se palio. Ponegdje su se palila tri badnjaka, negdje jedan, a najrjeđe dva. U južnoj je Dalmaciji poznat bio običaj paljenja onoliko badnjaka koliko je muškaraca u kući.⁶⁰ Sam obred unošenja badnjaka u kuću nalikuje folklornom kazalištu i događa se prema točno određenim pravilima tj. dijalogu koji se razlikuju od mjesta do mjesta.⁶¹ Drvo badnjak ostaje u središtu svih zbivanja od unošenja u kuću na Badnje jutro ili večer do Sveta tri kralja.⁶²

Drvo badnjak ima antropomorfne elemente jer mu se ljudi obraćaju i daju mu hranu i piće. Takav je običaj specifičan za trogirsko područje⁶³ pa je tako poznat i u zaseocima u Drveniku

⁵⁷ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je Nediljka Civadelić, djevojačko Radić, rođena 1950. godine.

⁵⁸ Dragić, Marko. „Badnja noć u folkloristici Hrvata.” *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 6, br. 6., 2010, str. 229, str. 230.

⁵⁹ Dragić, Marko. „Badnje jutro i dan u hrvatskoj tradicijskoj kulturi.” *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 10/2, br. 10., 2014, str. 406.

⁶⁰ Isto.

⁶¹ Dragić, Marko. „Badnja noć u folkloristici Hrvata.” *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 6, br. 6., 2010, str. 231.

⁶² Isto, str. 230.

⁶³ Dragić, Marko. „Drvo badnjak u kršćanskoj tradicijskoj kulturi.” *Crkva u svijetu*, vol. 43, br. 1, 2008, str. 79.

Malom. Badnjak se u konačnici zapali i gori u kućama do Sveta tri kralja, a takva je funkcija vatre magijska. U kršćanstvu vatra simbolizira mučeništvo, vjerski žar te pobjedu svjetla nad tamom.⁶⁴

U Drveniku Malom ovakav je običaj također postojao. Badnjak se unosio u kuću, a s obzirom na to da je riječ o primorskom kraju, stanovništvo je koristilo drvo masline. Uvijek se unosilo samo jedno drvo badnjaka u kuću, ali iako je riječ o malom otoku, postojale su razlike u ophođenju prema njemu od naselja do naselja. Kazivačice su prikazale unošenje badnjaka u zaseocima Vela Rina i Petomavar.

„Najstariji muški u kući bi donija badnjak i stavlja ga uz vrata vanka. Badnjak bi bija grana od masline. Čin bi se počele brat masline, odma bi se ta grana usikla da se osuši i da može gorit. Čuvala se je u dvoru oko kuće, vanka, ne bi smila u kuću nego tek na Badnju večer. To bi bila debela grana, lipa, stara... U kući bi se muški dogovorili ko će ga unit. Na badnjak se uriziva križ, a neki bi na nj urizivali i prvo slovo imena od čovika koji ga je unija jer ga un drugu godinu ne bi smija unašat, nego drugi. Oni na kojega bi doša red bi izaša vanka i kuca bi na vrata. Kad bi on pokuca izvanka, mi iz kuće bi rekli: „Ko je?“, a un govori: „Ja i moj prijatelj.“ A unda bimo mi rekli: „Vrata su otvorena, uđite.“ Unda bi un uša i reka: „Dobra večer, na dobro van došla Badnja večer, porojenje Isusovo i sutra sveti Božić, sveti Stipan, sveti Ivan, Mladinci i svi danci u napredak!“, a mi bi rekli: „I tebi i tvojim prijateljima!“ I unda bi badnjak smistili na komin, tamo bi gorila vatra. Mater ili baba bi uzela blagoslovljenu vodu i maslinu i prikrstila ga s tin. Zalila bi ga vinun, dala mu bakalar, fritulu i prešurata. To bi sve stavila na nj, neka ji i pije. I unda bi se molili uza nj. Uz badnjak se jilo, pilo i pivalo. I svaki je dan badnjak tinja do Tri kralja.“⁶⁵

„Did naš bi doša i donija badnjak, a baba bi u kući bila. Dida bi doša s najvećim drvin koji bi naša i onda bi kuca s tin drvin u vrata. Onda bi baba pitala: „Ko je?“, a on bi reka: „Putnik namirnik, je li primete ovoga gosta?“ Ona bi rekla da prima i on bi uša i ti badnjak stavlja na komin koji bi gorija do Tri kralja. Zalija bi se vinun, stavile bi se prešurate i šenica po njemu. Tu se uz njega molilo Boga.“⁶⁶

Na Badnjak Hrvati tradicionalno poste, a nepoštivanje posta nekad se smatralo smrtnim grijehom. U nekim dijelovima Hrvatske znalo se postiti čitav dan te bi se tek navečer jelo za

⁶⁴ Isto, str. 85.

⁶⁵ Zapisala sam 2024. godine. Pripovjedila mi je spomenuta Slavica Lučin.

⁶⁶ Zapisala sam 2024. godine. Pripovjedila mi je spomenuta Marija Jeremić.

večerom. Pripremanje hrane bilo je vrhunac Badnjeg dana, a gastronomska ponuda razlikovala se od mjesta do mjesta.⁶⁷ Na Badnjak je za ručkom ili večerom gorila svijeća koja ima važnu ulogu u kršćanskoj tradiciji, a predstavlja pobjedu svjetla nad tamom te dobrog nad zlim.⁶⁸ Hrvati su u prošlosti najčešće palili jednu svijeću za vrijeme badnje večere te božićnog i novogodišnjeg ručka. Ponegdje se svijeća palila i na Staru godinu te Sveta tri kralja.⁶⁹ Na Badnjak, domaćin kuće pažljivo je gasio svijeću tako što bi komadić kruha umočio u vino i onda ga držao iznad plamena svijeće dok kapljica vina s kruha ne bi pala na plamen i ugasila ga.⁷⁰

Čest običaj bio je i blagoslov tj. škropljenje svetom vodom koja štiti od demonskih sila. Blagoslivljali su se ukućani, domovi, maslinici, ali i životinje, najčešće ovce. Takav je običaj vjerskog i apotropijskog karaktera.⁷¹ Na Badnju večer vjernici su odlazili na misu Polnoćku, a u njihovim bi domovima cijelu noć gorjelo svijetlo. Takav običaj simbolizira kršćansko gostoprimstvo jer u vrijeme Isusova rođenja Mariju i Josipa nitko nije htio primiti u kuću ili gostionicu pa se Isus rodio u štali.⁷²

U Drveniku se Malom postilo, a postojao je i spomenuti cjelodnevni post do večere. Na Badnjak se najviše jela riba, a zbog neimaštine osobito popularna slastica bili su prešurati. Postojala su posebna vjerovanja vezana uz prešurate. Naime, za vrijeme njihova pripremanja nije se smjelo piti vodu u kući ili dati muškarcima da ih jedu prije nego što svi budu gotovi. Ako bi se taj uvjet prekršio, prešurati bi se napunili uljem za vrijeme prženja. Također, pripremao se kruh za božićni ručak te poseban kruh za ovce. Oba su kruha u sredini imala urezan znak križa. Za badnjim ručkom palila se svijeća koja se gasila kruhom umočenim u vino. Na Polnoćku se teško odlazilo zbog velike udaljenosti od crkve pa se Badnja večer provodila u kućama.

„Za Badnjak se postilo, jila bi se riba, ti se post uvijek poštiva. Prešurate su bili glavni kolači, fritule manje, slabo.”⁷³

⁶⁷ Dragić, Marko. „Badnje jutro i dan u hrvatskoj tradicijskoj kulturi.” *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 10/2, br. 10., 2014, str. 408.

⁶⁸ Dragić, Marko. „Badnja noć u folkloristici Hrvata.” *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 6, br. 6., 2010, str. 238.

⁶⁹ Dragić, Marko. „Svijeća u kulturnoj baštini Hrvata.” *Crkva u svijetu*, vol. 45, br. 4, 2010, str. 470.

⁷⁰ Isto, str. 471.

⁷¹ Dragić, Marko. „Badnje jutro i dan u hrvatskoj tradicijskoj kulturi.” *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 10/2, br. 10., 2014, str. 433.

⁷² Dragić, Marko. „Badnja noć u folkloristici Hrvata.” *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 6, br. 6., 2010, str. 257.

⁷³ Zapisala sam 2024. godine. Kazao mi je spomenuti Đorđi Dević.

„Stare žene bi frigale pršurate na uju maslinovin. Muški bi odili oko njih, tili bi jist te pršurate. Znale bi ih one tuć po rukan da ne bi jili pršurate prije nego šta ih pofrigaju jer unda oni piju uje. Ni se smila ni voda pit u kući dok se pršurati pravu jer bi svo uje popili. To ti je živa istina.”⁷⁴

„Ujutro bi se počela spremat spiza. Za Badnjak bi se sprema bakalar ili suva riba. Ko ni moga kupit bakalar, ima bi suve ribe. To bi se prije Badnjaka stavljalo moćit da bi mogli kuvat ujutro, na Badnji dan. Znalo se da to kuva baba, mater oli starija nevista. Spremale bi se i fritule. Dok bi fritule kisle umisija bi se veliki kruv i mali kruv. Unda bi se naboli sa perunun, naprstkun ili malun čašun. U sridini bi in se napravija križ. Kad bi se ispekli, blagoslivljali bi ih blagoslovljenun vodun i tamjanun. Ti mali kruv bi moja baba ujutro, na Božić, podilila ovcan. A veliki bi se na Božić sika i jia za ručak. Radili bi se i prešurati. Prešurati su se radili tako šta bi se prosijalo brašno i stavilo bi se soli i vode, koliko pita. Ne bi se stavljalo kvasca nego bi se, u ritko, frigalo na prsuri u maslinovin uju. Kad bi se izvadile posule bi se sa cukrun i to je moglo trajat cilu sedmicu. Za Badnjak se za obidun uvik palila uljenica. Sviće uljenače smo ih zvali jer su na ulje gorile. Nju bi na Badnjak najstariji u kući nakun obida ugasija kruvun koji bi umočija u vino. Ni se smilo puvat u nju.”⁷⁵

„Mi bi u Podorljaku navečer išli u Rogoznicu na Ponoćku. Kad bi se došlo doma, tek bi se tad bakalar jia. A na Badnji dan cili dan niko ništa ni jia, nego bi vodu pili. To su se zvali žežini. To bi tamo, ali i ovde u Drveniku znali stari ljudi tako žežinat. Samo šta ovde ni bilo crkve pa je na Ponoćku bilo teško ić. Bilo bi ledeno, slabo vrime pa bi za kominun u kući stali cilu večer.”⁷⁶

⁷⁴ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Nediljka Civadelić.

⁷⁵ Zapisala sam 2024. godine. Pripovjedila mi je spomenuta Slavica Lučin.

⁷⁶ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Nediljka Civadelić.

3. Božić

Božić je dan rođenja Isusa Krista i slavi se 25. prosinca. Najveći je kršćanski blagdan nakon Uskrsa jer se od Isusova rođenja određuju godine ljudskog življenja pa tako postoje one prije i poslije Krista. To je dan mira i veselja, a slavi se u obiteljskom okruženju.⁷⁷

Nakon jutarnje božićne mise, narod bi na ovaj dan vrijeme provodio šetajući, družeći se s ukućanima ili susjedima te uživajući u obilnim jelima.⁷⁸ Božićni stol bio je puno bogatiji od badnjeg. Pripremala su se peciva, pečenja, a obavezni su bili i kolači.⁷⁹ Na božićno jutro, osobito na području Jadrana, postojao je običaj koledanja. Koledari su odlazili od kuće do kuće, pjevali božićne pjesme i čestitali Božić. Koledari su obično bili mladići, po pet ili šest njih u skupini, ali koledati su mogla i muška djeca, odrasli ili momci i djevojke zajedno.⁸⁰

U Drveniku Malom postojao je običaj koledanja na Božić, a najviše su koledali odrasli muškarci. Na Božić su se pripremala obilnija jela, iako je područje bilo jako siromašno. Najčešće se jela bravetina ili svinjetina. Od kolača, i dalje su prednjačili prešurati. Božićni kruh odnosio se ovcima, a svijeća se palila u kući i u prostoru gdje su boravile životinje. Palile su se tzv. svijeće uljenice. Blagoslivljao se prostor u kojem su boravile ovce te kuća. Većinu dana mještani su provodili na Rudini, glavnom seoskom okupljalištu u sklopu naselja Petomavar, gdje su pjevali, igrali kolo i veselili se.

„Za Božić se pivalo božićne pisme. Pivali bi grupa odraslih muških. Skupili bi se negdi pa bi pivali, ali na Božić su uvijek dolazili na Rudinu pivat. Najviše su pivali „U se vrime godišta”. To in je bila glavna. Ali i inače za svaki veliki blagdan, oni bi se gori skupili i pivali.”⁸¹

„Moja baba bi na Božić dala mali krug ovcan, upalila in uljenicu i odnila blagoslovljenu vodu. Poškropila bi dvor di su bile ovce i uljenicu bi in stavila na zid. Kad bi

⁷⁷ Acalija, Sanja. „Božićni običaji u Kaštelima.” *Ethnologica Dalmatica*, vol. 6, 1997, str. 39, str. 42.

⁷⁸ Isto, str. 39, str. 43. O tome više u: Žaja, Barbara. „Božić u tradicijskoj kulturi trogirskoga kraja.” *Bosna franciscana*, br. 55, 2021, str. 369-386.

⁷⁹ Braica, Silvio. „Božićni običaji.” *Ethnologica Dalmatica*, vol. 13, 2004, str. 19.

⁸⁰ Dragić, Marko. „Koledanje i veselanje u hrvatskoj tradiciji.” *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Splitu*, br. 1, 2008, str. 22.

⁸¹ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je Dina Despotović, djevojačko Dević, rođena 1959. godine.

već došlo podne, onda bi se svi morali skupit na Rudinu. Tamo bi se igralo kolo i pivalo cili dan. Ako si doša u neko drugo selo, ljudi bi te zvali na čašu vina, prešurate, a znalo se čak donit i prešurate i vino na Rudinu. Tamo je bija kameni stol i tod bi se to stavilo. Moga je uzimat za jist i pit ko je ko tija. Vīno bi bilo u bukaran velikin. Bija je mali pot s ručicun i s njin bi se grabilo iz te bukare i pilo.”⁸²

„Za Božić se jila bravetina. Najviše se bravih klalo. To je ka stari ovan. Kad bi se ovce kotile, odma bi se odabralo koji će se zaklat. Jer bi ga, ako je muški, odma uškopilo da bude bolje meso. Ženske ovce smo malo klali zbog rasploda. Ta bravetina se sušila i unda jila za Božić. Za Božić bi se za obidun palila svića i blagoslivljala kuća. Palija bi se tamjan i sviće uljenice. S otun svićun i tamjanun bi moj did Jozo proša sve ćoškove od kuće i blagoslovija i blagoslovljenun vodun bi krstija. Dikod bi za Božić imali upaljenu šteriku za ručkun. One su se manje palile jer su bile skuplje od uljenic.”⁸³

„Rudina je bila glavno okupljalište. Šta god je bilo, svetac ili šta, išlo se na Rudinu pivat i igrat kolo. Jila se najviše bravetina, ali gojili su i prasce ovde pa bi se i svinjetina jila za Božić. A neko ni ima ni to pa bi opet jia ribu, ka sirotinja, tako je to bilo.”⁸⁴

3. 1. Sveti Stjepan

Sveti Stjepan prvomučenik rodio se u 1. stoljeću. Bio je prvi od sedam đakona koje su apostoli odabrali nakon Isusova Uzašašća, a za vrijeme svog života pomagao je siromašnima i propovijedao o Isusu. Židovi su ga lažno optužili da propovijeda protiv Mojsija pa je izveden pred poganskog svećenika gdje je održao svoju poznatu besjedu. Njegova je besjeda razjarila masu koja ga je kamenovala do smrti.⁸⁵

⁸² Zapisala sam 2024. godine. Pripovjedila mi je spomenuta Slavica Lučin.

⁸³ Isto.

⁸⁴ Zapisala sam 2024. godine. Kazao mi je spomenuti Đorđi Dević.

⁸⁵ Dragić, Marko. „Sveti Stjepan prvomučenik u hrvatskoj kulturnoj baštini.” *Ethnologica Dalmatica*, vol. 27, 2020, str. 38.

Sveti Stjepan prvomučenik slavi se drugi dan Božića, tj. 26. prosinca, a blagdan se često naziva i Stjepandan božićni kako bi se razlikovao od spomendana u kolovozu.⁸⁶ Na ovaj su dan Hrvati odlazili na mise, pjevali, igrali kolo, posjećivali rodbinu, a organizirala su se i velika narodna veselja. Na Stjepandan su se tradicionalno blagoslivljali konji i njihova hrana.⁸⁷ Prilikom blagoslova crnog vina, u kalež bi se bacao kamenčić kao sjećanje na mučenje svetog Stjepana, a raširen običaj bio je i dijeljenje „Stjepanovog kruha” siromasima.⁸⁸

Narodna veselja postojala su i u Drveniku Malom, a organizirala su se na Rudini.

„Kad bi se nahranilo blago i obidovalo, opet bi se cili dan pivalo i igralo kolo na Rudini. Izašlo bi se i na put, to smo zvali sijelo. Tu bi bilo drvo koje je nama bilo ka klupa i tu bi se sidilo, pivalo, pričalo... Ni se ništa u polju ili kući radilo ka ni za Božić.”⁸⁹

3. 2. Sveti Ivan Evanđelist

Sveti Ivan Evanđelist bio je omiljeni Isusov učenik. Jedini ga je pratio do križa gdje mu je Isus, prije smrti, povjerio svoju majku Mariju. Nakon Isusove smrti, Ivan je s Marijom otišao u Efez gdje je predvodio rastuću kršćansku zajednicu. Pisac je Ivanova evanđelja te posljednje knjige Novog zavjeta tzv. „Apokalipse” ili „Ivanovog Otkrivenja”. Umro je u dubokoj starosti,⁹⁰ a štuje se kao zapovjedni svetac.⁹¹ Sv. Ivan Evanđelist slavi se 27. prosinca,⁹² a običaji se preklapaju s onima koji se izvode na blagdan sv. Stjepana.⁹³ Najpoznatiji običaji koji se vežu uz ovaj dan su blagoslov vina u crkvama i paljenje koleda. Također, posebno je raširen i običaj iznošenja božićne

⁸⁶ Isto, str. 45.

⁸⁷ Isto, str. 79.

⁸⁸ Gorys, Erhard. *Leksikon svetaca*. Naklada Slap, Jastrebarsko, 2003, str. 345.

⁸⁹ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Slavica Lučin.

⁹⁰ Gorys, Erhard. *Leksikon svetaca*. Naklada Slap, Jastrebarsko, 2003, str. 175, str. 176.

⁹¹ Kelava, Josipa. „Božićno razdoblje u tradicijskoj baštini posušškoga kraja.” *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 13/1, br. 13., 2017, str. 165.

⁹² Braica, Silvio. „Božićni običaji.” *Ethnologica Dalmatica*, vol. 13, 2004, str. 8.

⁹³ Kelava, Josipa. „Božićno razdoblje u tradicijskoj baštini posušškoga kraja.” *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 13/1, br. 13., 2017, str. 165.

slame koja se stavljala pod voćke, a započelo bi i pospremanje kuće koje je za Božić i svetog Stjepana bilo zabranjeno.⁹⁴

Običaj iznošenja božićne slame postojao je u Drveniku Malom, a ljudi su se manje okupljali nego prethodna dva dana. Ipak, uočljiva je velika sličnost između obilježavanja sv. Ivana i sv. Stjepana.

„Za svetog Ivana se već manje skupljalo, pripremalo se za ponovo poč u polje. Čistila se kuća, iznosila se i hitala u vrtal slama iz kuće. Oni kojima je bija imendan tiravali su se za uši, polivali vinun, činili bi in se dišpeti... Svašta bi in smišna činili.”⁹⁵

„Ni se nikad radilo ta dva dana iza Božića. Bila bi fešta, pivanje. Samo bi čobanice ovce vodile.”⁹⁶

3. 3. Sveta Nevina dječica

Sveta Nevina dječica spomendan je koji se slavi 28. prosinca, a na taj se dan kršćani prisjećaju mučeništva novorođene djece.⁹⁷ „Kralj Herod je, čuvši za rođenje novoga kralja, naslućivao prijetnju svome prijestolju te je naredio da se pobiju sva muška djeca od dvije godine naniže.”⁹⁸

Ovaj se spomendan kod Hrvata često naziva i „Nevina dica”, „Mladenci” ili „Mladinci”, a običaji su najviše vezani uz djecu. Šibanje djece, najčešće u jutarnjim satima, običaj je koji je zabilježen na gotovo cijelom hrvatskom području, a imao je odgojnu i apotropejsku funkciju. Glavna mu je uloga bila podsjetiti djecu da moraju biti dobra te ih podučiti o Herodovom nedjelu

⁹⁴ Braica, Silvio. „Božićni običaji.” *Ethnologica Dalmatica*, vol. 13, 2004, str. 8.

⁹⁵ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Slavica Lučin.

⁹⁶ Zapisala sam 2024. godine. Kazao mi je spomenuti Đorđi Dević.

⁹⁷ Dragić, Marko. „Sveta Nevina dječica u hagiografiji i hrvatskoj kulturnoj antropologiji.” *Ethnologica Dalmatica*, vol. 28, 2021, str. 56.

⁹⁸ Kelava, Josipa. „Božićno razdoblje u tradicijskoj baštini posušškoga kraja.” *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 13/1, br. 13., 2017, str. 165.

nad nevinima. Ponegdje su djeca šibala odrasle te od njih kasnije dobivali darove.⁹⁹ Na taj dan blagoslivljala su se djeca na misi, ponekad i šibe, a postojali su i dječji čestitarski ophodi.¹⁰⁰

Običaj šibanja djece nije postojao u Drveniku Malom kao ni bilo kakvi drugi ophodi na ovaj spomendan, ali su se djeca lagano udarala uz objašnjenje da će tako biti lijepa. Također, u razdoblju od Badnjaka do svete Nevine dječice, u Drveniku Malom i u okolici, životinje su samostalno boravile na ispaši i to svaki put na drugom mjestu.

„Na Mladince ujutro tukla bi se mala dica da budu lipa. Peckalo bi ih se lagano sa rukan, ne sa šibun, a dica bi mirovala.”¹⁰¹

„Otiralo bi se blago na jedno misto, ali uvijek ti se blago na drugo misto tiralo. Na Badnju večer na jedno misto, Božić na drugo, sveti Stipan treće misto, sveti Ivan četvrto misto, Mladinci peto. Svaki svetac je beštija išla na drugu pašu. Samo bimo ih odagnali, ostavili i one bi stale same. Navečer bimo išli po njih.”¹⁰²

3. 4. Silvestrovo

Sveti Silvestar, rodom Rimljanin, bio je trideset treći papa, a svoju je papinsku dužnost obavljao više od dvadeset godina. Prvi je papa koji je umro prirodnom smrću, a njegov je spomendan 31. prosinca.¹⁰³ U hrvatskoj tradicijskoj kulturi postoje brojni vjerski običaji i ophodi koji se vežu uz Silvestrovo. Najpoznatije su mise zahvalnice na kojima se zahvaljuje Bogu na prethodnoj godini i upućuju molitve za iduću. Na ovaj se dan blagoslivljaju kuće, ukućani, životinje itd., a u brojnim hrvatskim krajevima odvijali su se koledarski i maskirani ophodi.¹⁰⁴

U Drveniku Malom ovakvi običaji nisu zapamćeni na Silvestrovo. Odlazak na misu, a to vrijedi i za ranije navedene blagdane, bio je otežan morskom udaljenošću od crkve.

⁹⁹ Dragić, Marko. „Sveta Nevina dječica u hagiografiji i hrvatskoj kulturnoj antropologiji.” *Ethnologica Dalmatica*, vol. 28, 2021, str. 56, str. 57, str. 60.

¹⁰⁰ Isto, str. 60, str. 61.

¹⁰¹ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Slavica Lučin.

¹⁰² Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Nediljka Civadelić.

¹⁰³ Dragić, Marko. „Silvestrovo u hrvatskoj tradicijskoj kulturi.” *Crkva u svijetu*, vol. 50, br. 2, 2015, str. 304.

¹⁰⁴ Isto, str. 304, str. 311, str. 320.

„Za Staru godinu nije se ništa posebno radilo. Bili bi naši stari doma, uz komin. Tamo se pivalo, pilo, veselilo. Pivale su se božićne pisme, mislin, tako bi počelo, a posli bi vino diktiralo šta će se i koliko pivat. Na mise je odija ko je moga na Veli, ali teško jer je bila zima.“¹⁰⁵

3. 5. Nova godina

Nova godina zove se i Mali Božić.¹⁰⁶ Braica zaključuje kako taj naziv proizlazi iz činjenice da je taj dan sličan Božiću dok Silvestrovo nalikuje na Badnji dan. Silvestrovo je dan pripreme, a Nova godina dan je za slavlje.¹⁰⁷ U Drveniku Malom, kao što je ranije navedeno, Stara godina nije se naročito ispraćala, a Dragić navodi kako je takva je situacija bila zajednička brojnim hrvatskim područjima u prošlosti jer su se slavlja Nove godine, kakva su danas poznata, počela organizirati tek u drugoj polovici 20. stoljeća.¹⁰⁸ Do tada su se, baš kao i u Drveniku Malom, ljudi okupljali u kućama i uz pjesmu, smijeh, hranu i piće dočekivali ponoć.¹⁰⁹

Na novogodišnje jutro odlazilo se na misu, a prvi dan Nove godine provodio se, ponovno, na Rudini uz pjesmu i igranje kola.

„Odilo bi se u Veli Drevenik u crkvu. Kola bi se igrala na Rudini. Po dva kola bi bila, judi bi bilo tamo koliko kod je moglo stat. Tamo se igralo, veselilo. Išlo se jedan u drugoga, pojist, popit...“¹¹⁰

Za proslavu Nove godine vezana su i brojna praznovjerja. Neki ljudi oblače crvenu odjeću, najčešće rublje, za zaštitu, stavljaju novac u novčanik vjerujući da će im to donijeti financijsko blagostanje cijelu godinu itd. Jedan takav običaj zabilježen je i u Drveniku Malom, a izvodili su ga mladići i djevojke.¹¹¹

¹⁰⁵ Zapisala sam 2024. godine. Kazao mi je spomenuti Đorđi Dević.

¹⁰⁶ Braica, Silvio. „Božićni običaji.“ *Ethnologica Dalmatica*, Split, 2004, str. 9.

¹⁰⁷ Isto.

¹⁰⁸ Dragić, Marko. „Silvestrovo u hrvatskoj tradicijskoj kulturi.“ *Crkva u svijetu*, vol. 50, br. 2, 2015, str. 321.

¹⁰⁹ Isto.

¹¹⁰ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Nediljka Civadelic.

¹¹¹ Dragić, Marko. „Silvestrovo u hrvatskoj tradicijskoj kulturi.“ *Crkva u svijetu*, vol. 50, br. 2, 2015, str. 321, str. 322.

„Za Novu godinu otvorila bi se kamenica ulja i ženske bi se na to gledale. Virovalo se da će tako bit lipe jer je ulje sveto pa će in lice učinit lipin. A muški bi uzeli sikiru i išli bi zasić granu od bajame, da neka puno rodi. Jer ako ne bi ti dan zasika granu, mendula ne bi dobro rodila.”¹¹²

3. 6. Sveta tri kralja

Nakon Isusova rođenja, na nebu se pokazala zvijezda te tako njegovo rođenje navijestila trojici kraljeva ili mudraca. Kraljevi Gašpar, Melkior i Baltazar iz kaldejske su zemlje, prateći zvijezdu, krenuli prema Betlehemu kako bi se poklonili Isusu. Kraljevi se nisu međusobno poznavali te su u Betlehem došli iz triju različitih smjerova. Kada se zvijezda zaustavila, oni su stigli do mjesta gdje je rođen novi kralj, poklonili mu se te predali svoje darove: tamjan, zlatno i smirnu.¹¹³

U hrvatskoj se tradiciji blagdan Sveta tri kralja slavi 6. siječnja, a za taj su dan vezani brojni ophodi, pjesme i običaji.¹¹⁴ Ovaj dan predstavlja i završetak božićnog ciklusa narodnih običaja.¹¹⁵ Zato se tada iz kuće uklanjao nedogorjeli badnjak i pepeo te se badnjak postavljao ili pepeo posipao po maslinicima, vinogradima ili voćnjacima radi zaštite od nevremena i zbog boljeg uroda.¹¹⁶ U trogirskom je području zabilježen i običaj postavljanja ostataka badnjaka u prostor u kojem su boravile ovce kako bi ih štitio od bolesti. Takvi su običaji izraženog apotropejskog karaktera.¹¹⁷

U Drveniku Malom badnjak se, na Sveta tri kralja, također nosio u maslinike ili vinograde kako bi ih zaštitio. Prikupljao se i pepeo koji se posipao po zemlji radi boljeg uroda.

„Kad bi došla Tri kralja onda bi se badnjak zasuja lugun da se ugasi i maka iz komina. Ti bi se komad koji je osta odnija u najbolji vinograd ili u maslinik. Ka s njim bi se

¹¹² Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Slavica Lučin.

¹¹³ Dragić, Marko. „Sveta tri kralja u hrvatskoj tradiciji.” *Crkva u svijetu*, vol. 42, br. 1, 2007, str. 96, str. 97.

¹¹⁴ Isto, str. 97, str. 98.

¹¹⁵ Braica, Silvio. *Godišnji običaji*. Marjan Tisak, Split, 2004, str. 7.

¹¹⁶ Dragić, Marko. „Sveta tri kralja u hrvatskoj tradiciji.” *Crkva u svijetu*, vol. 42, br. 1, 2007, str. 98, str. 109.

¹¹⁷ Isto, str. 109.

*blagoslivljalo, badnjak bi čuva vinograd ili maslinik. Pepeja bi se skuplja od Badnje večeri do Tri kralja i unda posipa po vrtlu da bolje raste zelje. To je bija ka blagosljovljeni lug.*¹¹⁸

U prošlosti su svećenici započinjali s blagoslovom kuća i obitelji na Sveta tri kralja.¹¹⁹ Na taj je dan, nakon blagoslova vode u crkvi, svećenik s ministrantima i prakaturom obilazio i blagoslivljao kuće. Do osamdesetih godina prošlog stoljeća svećenik bi kredom zapisao inicijale kraljeva (G+M+B) na unutarnju stranu ulaznih vrata, a kasnije je taj običaj zamijenjen naljepnicama s istovjetnim inicijalima i brojem nove godine. Narod je za svećenika uvijek pripremao poklon.¹²⁰ Na ovaj su se blagdan i dalje pjevale božićne pjesme, a postojale su i posebne pjesme posvećene Trojici kraljeva.¹²¹

U Drveniku Malom blagoslov kuća bio je na Sveta tri kralja, a mještani su za svećenikov dolazak posebno pripremali kuću. Svećenik je dolazio s ministrantima i prakaturom, a na taj dan pjevala se i pjesma o Sveta tri kralja. Narod je svećenika darivao uljem, bademima, narančama, smokvama i sl., a za ručak bi se često spremala svinjska glava. Na misu se odlazilo u Drvenik Veli.

*„Za Tri kralja bi se posebno spremali zato šta je dolazija svećenik na blagoslov. Sićan se bruškina i poda kako bi prali. Sve je tribalo oprat i pripremit da bude lipo kad svećenik dođe blagoslovit obitelj. Doša bi svećenik, remeta i dica, njih troje ili četvero, a onda bi ga se počastilo, on bi blagoslovija i eto.*¹²²

„Pop kad bi doša u kuću dali bi mu ulja, smokvi, naranči, menduli... Pop, remeta i dica bi obilazili od najdaljega sela kuće i cilin putun bi se pivalo:

Tri su kralja jidrila

da b' Isusa vidila.

Mnogu goru projdoše

dok u Betlem dojdoše.

¹¹⁸ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Slavica Lučin.

¹¹⁹ Kelava, Josipa. „Božićno razdoblje u tradicijskoj baštini posušškoga kraja.” *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 13/1, br. 13., 2017, str. 168.

¹²⁰ Dragić, Marko. „Sveta tri kralja u hrvatskoj tradiciji.” *Crkva u svijetu*, vol. 42, br. 1, 2007, str. 108.

¹²¹ Isto, str. 101, str. 102.

¹²² Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Dina Despotović.

Kad u Betlem dođoše,

to Isusa nađoše

i njemu se klanjaše,

Bogu hvalu davaše

*Sveton Divon Marijon.*¹²³

„Ovde su se gojili prasci. Jili bi se za Božić, a za Tri kralja čuvala bi se glava od prajca i onda bi se ona za Tri kralja skuvala. Bila je izreka: „Tri kralja, glava od prajca”. A na misu se odilo na Veli.”¹²⁴

4. Poklade

Razdoblje poklada ili karnevala traje od 7. siječnja do Čiste srijede, a svoj vrhunac dostiže u nedjelju, ponedjeljak i utorak prije Pepelnice ili Čiste srijede. Ta tri dana obilno se jelo jer je kroz korizmu većina ljudi postila. Najvažniji je dan poklada Pokladni utorak koji je obično smješten između 5. veljače i 7. ožujka.¹²⁵ Pokladni običaji smatraju se „običajima prijelaza” jer, u mitološkom i religijskom smislu, simboliziraju razdoblje Isusova života na zemlji. To je period prijelaza između njegovog rođenja i smrti tj. uskrsnuća.¹²⁶

Poklade su često i sinonim za maškare, a običaj maskiranja datira iz pretkršćanskih vremena. Maskirane ophode karakteriziraju: maske, pjesme, šale, buka, galama, zvonjava zvona privezana na odjevne predmeta i sl., a svrha im je bila tjeranje demona od kuća, štala, ljudi i stoke. Takva je svrha apotropejskog karaktera.¹²⁷ Najrašireniji način maskiranja je tzv. inverzija spolova, a

¹²³ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Slavica Lučin.

¹²⁴ Zapisala sam 2024. godine. Kazao mi je spomenuti Đorđi Dević.

¹²⁵ Dragić, Marko. „Velike poklade u folkloristici Hrvata.” *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 8/1, br. 8., 2012, str. 156, str. 158. O tome više u: Žaja, Barbara. „Pokladni običaji na trogirskom području.” *Bosna franciscana*, br. 58, 2023, str. 329-354.

¹²⁶ Braica, Silvio. *Godišnji običaji*. Marjan Tisak, Split, 2004, str. 13.

¹²⁷ Dragić, Marko. „Velike poklade u folkloristici Hrvata.” *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 8/1, br. 8., 2012, str. 158.

karakterizira ga prerašavanje osobe u suprotan spol.¹²⁸ Hrvatske karnevale obilježava i pojava lijepih i ružnih maškara.¹²⁹ „Nije riječ o prosudbi ljepote ili uspješnosti maskiranih likova, nego o tipu maskiranja.”¹³⁰ Lijepa maskare obučene su u čistu i svečanu odjeću te obično pjevaju i plešu dok su ružne maskare obučene u prljavu, pokidanu odjeću ili životinjsku kožu, izazivaju strah i nisu vesele. U ružne maskare najčešće se maskiraju muškarci.¹³¹

U Dalmaciji, središnja je figura karnevala Krnjo koji je kriv za sve nedaće i kojemu se na određenom mjestu sudi. Na suđenju se pojavljuju tužitelj, branitelj, sudac i krvnik, svaki pod svojom maskom, a Krnju na kraju spale ili utope. Takav je običaj zabilježen u zapadnoeuropskim zemljama, a simbolizira pobjedu proljeća nad zimom. Zima se, zapravo, utjelovljava u Krnji i zato je on osuđen.¹³²

U Drveniku Malom poklade su obilježene maskiranjem i spaljivanjem Krnje na Rudini. Mještani bi se maskirali u različite likove, a postojale su i tzv. lijepe i ružne maskare. Muškarci bi na svoju odjeću vezali limenke kako bi proizvodili buku. Ljudi su se najčešće maskirali u suprotni spol ili tako što bi preko lica stavljali miljet tj. maleni stolnjak od vezene čipke.

„Bile su lipe i grube maskare. Muški bi se u grube maškarali, ka oni zvončari, nešto slično. Po sebi bi važe vezali da klapaju. Cure su se obukovale u lipe vešte. Za maskare bi se pokrivala oči. Stavljale bi se gaze ili miljet na facu da se ne zna ko je. I onda bi morali pogađat ko je ko.”¹³³

„Uglavnom je bila tradicija da se ženske oblače u muške, a muški u ženske. A nije bilo ni puno izbora robe ili nekih kostima pa su se najviše u to maškarali. Išli bi od sela do sela tako maškarani i pivali. Bilo je više grupa maškara pa bi oni u tin grupicama išli jer ko bi ih sve spojia.”¹³⁴

„Najviše bi se maškarali ugljenun da budemo crni, da nas je teško pripoznat. Išarali bi se s njim, stavljali miljet na lice ili vezali staru maramu ili krpnu na glavu. Radili bi sebi rep od

¹²⁸ Braica, Silvio. *Godišnji običaji*. Marjan Tisak, Split, 2004, str. 17.

¹²⁹ Lozica, Ivan. „Karneval životinja.” U: *Kulturni bestijarij*, ur. Suzana Marjanić i Antonija Zaradija Kiš, Institut za etnologiju i folkloristiku, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2007, str. 209.

¹³⁰ Isto, str. 209.

¹³¹ Isto.

¹³² Dragić, Marko. „Velike poklade u folkloristici Hrvata.” *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 8/1, br. 8., 2012, str. 171.

¹³³ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Marija Jeremić.

¹³⁴ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Dina Despotović.

*robe, uzeli šćap pa glumili staroga dida. Svak se u selu maškarava. Odilo bi se na Rudinu i pivalo, igralo kolo. Staru robu bi napunili slamun i to je bija Krnje. Un je za sve bija kriv. Unda bi ga palili na Rudini. Krnju bi tukli, rugali mu se, svašta mu radili i na kraju ga zapalili.”*¹³⁵

5. Sveti Josip

Sveti Josip potomak je kralja Davida od kojeg je, prema Božjem obećanju, potekao Mesija. Bio je Marijin zaručnik i u vrijeme kada je ona ostala trudna, Josipu se u snu javio anđeo i rekao mu da se ne boji uzeti je za ženu jer je dijete u njoj začeto po Duhu Svetome. Tim činom Bog ga je izabrao da skrbi i čuva najsvetiju obitelj i time mu udijelio najveću čast.¹³⁶ Sv. Josip bio je dobar čovjek pun vjere i poslušnosti te pravedan muž, a štuje se i kao višestruki zaštitnik. Zaštitnik je Hrvatske i hrvatskog naroda te brojnih drugih zemalja poput Austrije, Češke i Kanade, a od 1870. godine zaštitnik je sveopće Crkve.¹³⁷

Svetkovina svetog Josipa je 19. ožujka i posvećen mu je cijeli ožujak. Iako u vrijeme svetkovine svetog Josipa traje korizma, narodu je tada bilo dozvoljeno proveseliti se i proslaviti. Na taj dan nije bilo obavezno postiti, a mladi su se okupljali i zabavljali.¹³⁸ U Drveniku Malom nisu postojali običaji vezani uz svetog Josipa koji je tamo bio poznat kao sveti Osib.¹³⁹

¹³⁵ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Slavica Lučin.

¹³⁶ Dragić, Marko. „Štovanje sv. Josipa u hrvatskoj crkveno-pučkoj baštini.” *Nova prisutnost*, vol. 18, br. 1, 2020, str. 146, str. 148.

¹³⁷ Isto, str. 148, str. 149.

¹³⁸ Isto, str. 149.

¹³⁹ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Dina Despotović.

6. Blagovijest

Blagovijest je katolički spomendan koji se slavi 25. ožujka, a spomen je to na anđela Gabrijela koji navještava Mariji da će po Duhu Svetom začeti i roditi sina te mu nadjenuti ime Isus. Zato se taj dan smatra svetkovinom Kristova utjelovljenja. Slavi se za vrijeme korizme čime se naglašava veselje radi Isusova začeca, ali i tuga zbog skorog mučeništva.¹⁴⁰

U hrvatskoj se tradicijskoj kulturi na dan svetkovine Blagovijesti odvijaju vjerski obredi, pjevaju vjerske usmene lirske pjesme, a česte su i priče o ukazivanju svjetlosti u noći uoči Blagovijesti kao i brojni narodni običaji, vjerovanja, praznovjerja itd.¹⁴¹ Kako se u vrijeme Blagovijesti stoka ponovno izvodila na ispašu nakon zimske pauze, u brojnim mjestima u Hrvatskoj, narodni su običaji bili vezani uz pastire koji su pjevali prigodne pjesme.¹⁴²

U Drveniku Malom nisu zabilježeni vjerski običaji na ovaj spomendan, ali zabilježena je pjesma koju bi pastirice pjevale dok bi vodile ovce na pašu.

„Ne sićan se nekog crkvenog običaja, ali sićan se pisme koju nan je mater uvik pivala kad bi sestra i ja išle uz ovce. To bi se najviše pivalo u to vrime Blagovisti. Mater bi nan uvik govorila da nan ne smu pobić ovce i da pazimo na nje. Pisma je išla vako:

Gospe Blagovijest,

sve ovce u obijest,

a čobanu vela svijest.”¹⁴³

¹⁴⁰ Dragić, Marko. „Blagovijest u hrvatskoj kršćanskoj tradicijskoj duhovnosti.” *Ethnologica Dalmatica*, vol. 29, 2022, str. 42, str. 45.

¹⁴¹ Isto, str. 42.

¹⁴² Isto, str. 59, str. 60., str. 61.

¹⁴³ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Slavica Lučin.

7. Veliki tjedan

Veliki tjedan obuhvaća dane od Cvjetnice do Uskrsa i u crkveno-pučkoj baštini Hrvata najbogatiji je tjedan u godini.¹⁴⁴ Osobito je važno Veliko trodnevlje koje uključuje Veliki četvrtak, Veliki petak i Veliku subotu.¹⁴⁵ Sva tri dana obilježena su „Isusovom mukom, smrću i uskrsnućem za spasenje svijeta.”¹⁴⁶ Ovo se razdoblje smatra središtem crkvene i liturgijske godine jer, iako Novi zavjet opisuje brojne događaje i epizode iz Isusova života, novozavjetni su pisci najdetaljnije opisali upravo Veliki tjedan.¹⁴⁷

7. 1. Cvjetnica

Cvjetnica ili Nedjelja Muke Gospodnje predstavlja uvod u Veliki tjedan, a slavi se u nedjelju, tjedan dana prije Uskrsa. Taj dan slavi Isusov ulazak u Jeruzalem, a opisala su ga sva četiri evanđelista.¹⁴⁸ Cvjetnica se smatra dvostrukim blagdanom jer istovremeno slavi Isusov dolazak, ali i njegovu nadolazeću muku i smrt.¹⁴⁹ Kod Hrvata, Cvjetnica se često naziva i „Cvitnica” ili „Cvitna nedilja”, a na području Trogira poznata je kao „Palmina nedilja”. Najkarakterističniji običaji za Cvjetnicu su: umivanje u cvjetnoj vodi te blagoslov maslinovih ili palminih grančica s kojima narod ide na misu, a kasnije i u procesiju.¹⁵⁰

¹⁴⁴ Dragić, Marko. „Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa.” *Godišnjak Titius*, vol. 8, br. 8, 2015, str. 156.

¹⁴⁵ Isto.

¹⁴⁶ Isto, str. 156.

¹⁴⁷ Barać, Ivana. „Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini širokobriješkog kraja.” *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 10/2, br. 10., 2014, str. 375.

¹⁴⁸ Dragić, Marko. „Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa.” *Godišnjak Titius*, vol. 8, br. 8, 2015, str. 156.

¹⁴⁹ Pažin, Zvonko. „Cvjetnica – Nedjelja muke.” *Crkva u svijetu*, vol. 41, br. 1, 2006, str. 79.

¹⁵⁰ Dragić, Marko. „Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa.” *Godišnjak Titius*, vol. 8, br. 8, 2015, str. 157.

Dan prije Cvjetnice priprema se voda u koju se stavlja svježe ubrano proljetno cvijeće npr. ljubičice. Prema narodnom vjerovanju, umivanje u toj vodi donosi zdravlje i ljepotu, a u nekim se krajevima, kao što je Drniš, ta voda poslije izlivala u vrt kako bi bio plodniji.¹⁵¹

Običaj umivanja u vodi na Cvjetnicu zabilježen je i u Drveniku Malom.

„Ubrale bi se ruže i skidale in se latice. Mi smo ruže zvali rusule. Išćupale bi in se latice i stavile u kajin s vodun i unda bi se svi s tin umivali u kući na Cvitnicu. To se radilo da bi nan lice bilo lipo.”¹⁵²

Kada je Isus, jašući na magarcu, došao u Jeruzalem, narod ga je oduševljeno dočekaao mašući palminim i maslinovim grančicama. Zbog toga događaja, na Cvjetnicu ljudi nose grančice masline u crkvu na blagoslov.¹⁵³ Takav je običaj došao s kršćanskog Istoka jer se na Zapadu Cvjetnica obilježavala samo kao „Nedjelja muke”. Nije jasno kada je i kako običaj prešao sa Zapada na Istok.¹⁵⁴ Osim maslinovih, na blagoslov se često nose i grančice jele, tisovine, lovora i sl. To blagoslovljeno zelenilo imalo je apotropejsku moć jer, prema vjerovanju, štiti kuću i ukućane od zla.¹⁵⁵ „Blagoslovljena grančica zatakuta za strehu, za svete slike ili raspelo što je obvezatno visjelo u sobi, u zemlju na polju ili u vrtu, ostavljena u hambaru, staji ili na pčelinjaku trebala je osigurati zdravlje, sreću, zaštitu i dobar urod.”¹⁵⁶ Grančice su se, često, nosile i na groblje.¹⁵⁷

Na misu i blagoslov maslinovih grančica odlazilo se u crkvu sv. Jurja u Drveniku Velom. U procesiji je najbogatiji muškarac u selu preko ramena nosio najveću granu masline. Grančice masline nosile su se na groblje, stavljale su se u kuću i u prostor u kojem su boravile ovce. U kućama su se stavljale uz križ. U drveničkoj okolini zabilježen je i poseban način pletenja maslinovih grana na Cvjetnicu. On je, u jednostavnijoj verziji, postojao i u Drveniku Malom. Čapo

¹⁵¹ Isto.

¹⁵² Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Slavica Lučin.

¹⁵³ Dragić, Marko. „Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa.” *Godišnjak Titius*, vol. 8, br. 8, 2015, str. 159.

¹⁵⁴ Pažin, Zvonko. „Cvjetnica – Nedjelja muke.” *Crkva u svijetu*, vol. 41, br. 1, 2006, str. 67.

¹⁵⁵ Dragić, Marko. „Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa.” *Godišnjak Titius*, vol. 8, br. 8, 2015, str. 159.

¹⁵⁶ Čapo Žmegač, Jasna. *Hrvatski uskršni običaji*. Golden Marketing, Zagreb, 1997, str. 88.

¹⁵⁷ Dragić, Marko. „Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa.” *Godišnjak Titius*, vol. 8, br. 8, 2015, str. 159.

Žmegač navodi kako se u priobalnim mjestima koja nisu imala palme, taj naziv koristio za skup grančica masline koje bi muškarci ili žene isprepleli tako da nalikuju palmi.¹⁵⁸

„Na Cvitnicu se išlo u crkvu u Veli. Nosile su se grane masline na blagoslov. U tu granu bi neko veza grane od viole da bi bila lipša i veća. Neki su nosili grane javora. Čovik koji je bija najbogatiji u selu, un bi veliku granu usika od masline i nosija je priko ramena u prosesiji. A drugi bi za njin išli s manjin granan. Iza toga čovika, prvi bi iša pop. Ko nije ubra granu masline, od te velike bi grane polomija i odnija doma. Te grane bi se stavljale u svaku prostoriju u kući i odnile bi se ovcan u dvor. Tamo bi se ovcan granu zadilo za zid, a u kući bi se grane masline zadivale za križ. Nosile bi se i na groblje, stavljale u vaze ili ko nije ima vaze, nako priko groba bi se stavile.”¹⁵⁹

„Dok san ja bila mlada i živila u Podorljaku, mi mlade cure bi palme napravljale. Bile bi veće i manje te palme. Vako se to pravilo: bila je jedna šiba i uza tu šibu pleja si grane masline, a ta se maslina zvala orkulica. Ta maslina nije ka ova šta daje plod. Ta maslina ima dugi list, a njezine tri grane plele su se jedna priko druge. Mi bimo po tome još upleli i duplu violu. Na podanak šibe i na vrhu bimo vezali fijoke od zlatnih kurdil. To se prije imalo svudi kupit. Bile bi široke pa bi to bilo na krajima šibe, a po sredini bi stavljali male fijoke, crvene, plave i tako. Kad bi ih blagoslovili u Rogoznici, vraćali bimo se doma, a momci bi nan onda znali krast te palme. Onda uzmi palmu pa tuči po njemu. Koji bi i uspija ukrest, to ovisi, pikira bi curu čiju bi palmu tija. Ma divota je to bilo.”¹⁶⁰

7. 2. Veliki četvrtak

Veliki četvrtak prvi je dan vazmenog trodnevlja te posljednji dan korizme. To je spomendan Isusove posljednje večere i početak njegove muke, a često se zove i „Zeljavi” četvrtak.¹⁶¹ Razlog tomu je predaja prema kojoj je Gospa spremila zelje i čekala Isusa za večerom, no on se nije pojavio

¹⁵⁸ Čapo Žmegač, Jasna. *Hrvatski uskrsni običaji*. Golden Marketing, Zagreb, 1997, str. 84.

¹⁵⁹ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Slavica Lučin.

¹⁶⁰ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Nediljka Civadelić.

¹⁶¹ Jurilj, Zorica. „Korizma i uskrs u Hercegovačkoj crkveno-pučkoj baštini.” *Ethnologica Dalmatica*, vol. 25, 2018, str. 20, str. 22.

jer su ga odvele žudije. Zato je u narodu ustaljen običaj da se na Veliki četvrtak jede zelje.¹⁶² Isus je na ovaj dan ostavio učenicima trostruki dar: euharistiju, svećenstvo i zapovijed bratske ljubavi.¹⁶³ Također, na Veliki se četvrtak od podne nije radilo na zemlji te se jedino moglo pomagati siromašnima.¹⁶⁴ Takvi su običaji postojali i u Drveniku Malom. Narod je na Veliki četvrtak jeo zelje i nije radio u polju.¹⁶⁵

7. 3. Veliki petak

Veliki petak kršćanski je spomendan Isusove muke i smrti.¹⁶⁶ Tog dana nema euharistijskog slavlja u Katoličkoj Crkvi, a umjesto toga odvija se obred kantanja Isusove muke na kojem sudjeluju svi župni svećenici.¹⁶⁷ Ponekad se kanta i „Gospin plač”.¹⁶⁸ U prošlosti se „Gospin plač” pjevao tijekom cijele korizme u crkvama i u kućama. Riječ je o poemi koja prikazuje Isusovu muku iz perspektive njegove majke Marije.¹⁶⁹ Na Veliki je petak strogi post. U Dalmaciji, ali i drugim hrvatskim krajevima, poznat je običaj ispijanja crnog vina zbog vjerovanja kako se ono na taj dan pretvara u krv. Na Veliki petak, crno se vino davalo čak i djeci¹⁷⁰ te se nije smjelo raditi na zemlji jer u njoj, prema vjerovanju, tada počiva Isusovo tijelo.¹⁷¹

¹⁶² Dragić, Marko. „Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa.” *Godišnjak Titius*, vol. 8, br. 8, 2015, str. 164.

¹⁶³ Dragić, Marko. „Tri svete Marije u hrvatskoj pasionskoj pučkoj književnosti.” *Crkva u svijetu*, vol. 56, br. 1, 2021, str. 61.

¹⁶⁴ Dragić, Marko. „Veliko trodnevlje u ramskoj pasionskoj baštini.” *Hum*, br. 6, 2010, str. 84.

¹⁶⁵ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Nediljka Civadelić.

¹⁶⁶ Dragić, Marko. „Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa.” *Godišnjak Titius*, vol. 8, br. 8, 2015, str. 167.

¹⁶⁷ Barać, Ivana. „Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini širokobriješkog kraja.” *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 10/2, br. 10., 2014, str. 380.

¹⁶⁸ Jurilj, Zorica. „Korizma i uskrs u Hercegovačkoj crkveno-pučkoj baštini.” *Ethnologica Dalmatica*, vol. 25, 2018, str. 23.

¹⁶⁹ Dragić, Marko. „Tri svete Marije u hrvatskoj pasionskoj pučkoj književnosti.” *Crkva u svijetu*, vol. 56, br. 1, 2021, str. 63.

¹⁷⁰ Jurilj, Zorica. „Korizma i uskrs u Hercegovačkoj crkveno-pučkoj baštini.” *Ethnologica Dalmatica*, vol. 25, 2018, str. 23.

¹⁷¹ Gavazzi, Milovan. *Godina dana hrvatskih narodnih običaja*. II. izdanje, Kulturno-prosvjetni sabor Hrvatske, Zagreb, 1988, str. 30.

U Drveniku Malom postojao je običaj ispijanja crnog vina na Veliki petak. Ljudi nisu radili na zemlji, a pjevao se i „Gospin plač”, najviše među pastircama. Isusova muka, zbog izostanka crkve, čitala se u kućama.

„Ne bi se ništa sa zemljun imalo. Piva se Gospin plač, a to se pivalo cilu korizmu. Cure koje su bile uz ovce, one bi to najviše pivale. Za kominun bi se čitala Muka Gospodinova. Otvorila bi se bačva vina i svakomen bi se dalo popit, čak i dicit. Koliko bi se gutljaji vina popilo, toliko bi se dobilo krvi.”¹⁷²

7. 4. Velika subota

Na Veliku subotu nema euharistijskog slavlja niti postoje naročiti crkveni obredi. Na taj se dan ne primaju sakramenti, a izuzetak je pričest koja se može dati umirućima. Zato se Velika subota često naziva i danom šutnje,¹⁷³ a u narodu je poznata kao „Bijela” subota zbog običaja umivanja i pranja u blagoslovljenoj vodi.¹⁷⁴ Takav je običaj zabilježen u brojnim primorskim krajevima. Izvodi se kada se, za vrijeme velikosubotnjeg crkvenog obreda, zvonjavom zvona i pjevanjem „Glorije” objavi Kristovo uskrsnuće.¹⁷⁵ Običaj je zabilježen i u Trogiru. U trenutku oglašavanja zvona i „Glorije”, svi su se ukućani umivali hladnom vodom za dobro zdravlje. Ako tko nije imao vode u blizini, umivao se pljuvačkom.¹⁷⁶

Na ovaj dan, u punom su jeku pripreme za Uskrs. Pospremale su se kuće i pripremala jela, a navečer se odlazilo na Vazmeno bdjenje. Ono započinje službom svjetla, a zatim slijedi služba riječi koja završava radošću zbog Kristove pobjede nad smrću. Prije euharistije, odvija se krsna služba. U crkvu se na blagoslov odnosi hrana i kuhana jaja koja, u kršćanstvu, simboliziraju novi život.¹⁷⁷

¹⁷² Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Slavica Lučin.

¹⁷³ Babić, Marko. „Šutnja Velike subote.” *Služba Božja*, vol. 53, br. 1, 2013, str. 80, str. 89.

¹⁷⁴ Dragić, Marko. „Veliko trodnevlje u ramskoj pasionskoj baštini.” *Hum*, br. 6, 2010, str. 98.

¹⁷⁵ Čapo Žmegač, Jasna. *Hrvatski uskrsni običaji*. Golden Marketing, Zagreb, 1997, str. 75, str. 76.

¹⁷⁶ 4 stara trogirski običaji u Velikom tjednu: <https://trogirtimetravel.blogspot.com/2020/04/4-stara-trogirska-obicaja-u-velikom.html> (Pristupljeno 11. 7. 2024.)

¹⁷⁷ Jurilj, Zorica. „Korizma i uskrs u Hercegovačkoj crkveno-pučkoj baštini.” *Ethnologica Dalmatica*, vol. 25, 2018, str. 26, str. 27.

7. 5. Uskrs

„Uskrs je najveći kršćanski blagdan jer je Isus Krist svojim uskrsnućem spasio i otkupio Svijet.”¹⁷⁸ Slavi se između 21. ožujka i 25. travnja.¹⁷⁹ Uskrs je središnji događaj katoličke liturgije, a utemeljen je po uzoru na židovski blagdan Pashe.¹⁸⁰ Za Uskrs su vezani brojni pučki običaji, primjerice oblačenje najljepše odjeće i nošenje hrane na blagoslov u crkvu. Na blagoslov se najčešće nosilo jaja, sol, sirnicu, mladi sir i sl., a onda se ta blagoslovljena hrana jela za uskršnji ručak te se nije smjela bacati. Poslijepodne je mladež provodila u pjesmi i plesu.¹⁸¹ U brojnim hrvatskim krajevima, pa tako i u Dalmaciji, seljački Uskrs karakteriziraju uskrsna kola. Za vrijeme Uskrsa i uskrsnog ponedjeljka u selima započinje razdoblje plesanja kola koje se, za vrijeme korizme, obično nije plesalo.¹⁸²

U Drveniku Malom nije bilo naročitih običaja, a očigledan je razlog izostanak crkve. Zato su, na Uskrs, mještani vrijeme provodili na Rudini pjevajući i igrajući kolo.

„Nije ti za Uskrs bilo nekog običaja ovde. U Velin je bila misa, a ovde se veći dio dana provodija na Rudini. Pivalo se i igralo kolo, veselilo. Za taj dan bi se bolje jilo. Znala bi moja mater napraviti prešurate. Za ručak bi se spremala bravetina ili janje.”¹⁸³

¹⁷⁸ Dragić, Marko. „Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa.” *Godišnjak Titius*, vol. 8, br. 8, 2015, str. 176.

¹⁷⁹ Isto.

¹⁸⁰ Čapo Žmegač, Jasna. *Hrvatski uskrsni običaji*. Golden Marketing, Zagreb, 1997, str. 14.

¹⁸¹ Dragić, Marko. „Duhovna baština Hrvata u šibenskom zaleđu.” *Godišnjak Titius*, vol. 3, br. 3, 2010, str. 143.

¹⁸² Gavazzi, Milovan. *Godina dana hrvatskih narodnih običaja*. II. izdanje. Kulturno-prosvjetni sabor Hrvatske, Zagreb, 1988, str. 40.

¹⁸³ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Dina Despotović.

8. Sveti Jure

Sveti Juraj bio je rimski vojni časnik.¹⁸⁴ Vrlo je rano postao kršćaninom te je zbog toga došao u sukob s vojnim zapovjedništvom. Car Dioklecijan želio je započeti progon kršćana, ali Juraj mu se žestoko usprotivio. Na kraju mu je car, ako ne odustane od kršćanstva, zaprijetio da će umrijeti mučeničkom smrću. Juraj ni nakon toga nije odustao, pa ga je car utamničio i mučio.¹⁸⁵

Juraj je u tamnici pretrpio brojna mučeništva. Najprije su ga vezali za kotač koji je imao ugrađene čavle. Ti su mu čavli pri svakom okretu kidali kožu i dubili u njemu brazde. Ipak, sve su njegove rane zacijelile te je njegovo čudesno ozdravljenje preobratiло na kršćanstvo mnoge pogane. Na kraju su mu odrubili glavu.¹⁸⁶ O svetom Jurju postoje i različite legende, a najviše se proširila legenda o njegovoj borbi sa zmajem. Ta je legenda zapisana i u „Legendi aurei” Jacobusa Voraginea iz 13. stoljeća. Prema legendi, zmaj je opsjedao stanovnike grada Silene koji su mu, kao žrtvu, svaki dan davali po dvije ovce. Kada su sve ovce žrtvovali, zmaj je želio da mu svaki dan daju po jednog čovjeka. U trenutku kada je došao red na žrtvovanje kraljeve kćeri, sv. je Juraj spasio djevojku i ubio zmaja. Zbog tog svečevog čina, narod Silene preobratio se na kršćanstvo.¹⁸⁷ Ta je verzija legende o svetom Jurju koji ubija zmaja zabilježena i u hrvatskim krajevima,¹⁸⁸ a da je sveti Jure ubio zmaja pričavali su i stanovnici Drvenika Malog. Na Jurjevo, mladi muškarci obarali su jedan drugome ruku na Rudini, a snaga pobjednika usporedila bi se sa snagom svetog Jure koji je ubio zmaja.

„Natjecali bi se mladi muški jedan protiv drugoga. Oni bi se jačali rukan jedan s drugin. To bi bilo na Rudini. Drugi bi gledali i navijali. Cure bi se smijale. Mirili su ko će bit izdržljiv ka sveti Jure. A sveti Jure je bija puno jak jer je uspija ubit zmaja. Ko bi dobija rekli bi: „Vidi ga, jak je ka sveti Jure!” Ko je bija slab, neishranjen odma bi klonija.”¹⁸⁹

¹⁸⁴ Badurina, Anđelko (ur.): *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*. Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1990., str. 308.

¹⁸⁵ Dragić, Marko. „Sveti Juraj u tradicijskoj baštini Hrvata.” *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 9/1, br. 9., 2013, str. 270.

¹⁸⁶ Isto, str. 271.

¹⁸⁷ Gorys, Erhard. *Leksikon svetaca*. Naklada Slap, Jastrebarsko, 2003, str. 203, str. 204.

¹⁸⁸ Dragić, Marko. „Sveti Juraj u tradicijskoj baštini Hrvata.” *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 9/1, br. 9., 2013, str. 277.

¹⁸⁹ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Slavica Lučin.

Sv. Juraj slavi se 23. travnja te se nalazi na granici između zimskog i ljetnog dijela godine. Oko Jurjevdana seljaci započinju s prvim radovima izvan kuće.¹⁹⁰ Braica navodi kako se na svetog Jurja mijenjalo, unajmljivalo ili otpuštalo pastire i slugu,¹⁹¹ što Gavazzi povezuje s tim da Jurjevo označava početak gospodarske i kućanstvene godine.¹⁹²

Sveti Juraj zaštitnik je Drvenika Velog,¹⁹³ pa je narod Drvenika Malog na taj dan odlazio u crkvu svetog Jurja na susjedni otok.

„Sveti Jure je glavni zaštitnik Veloga. Zato je tamo na ti dan uvijek velika fešta. Bude procesija i misa ka i dan danas. Mi s Maloga bi zato na svetoga Juru išli tamo.”¹⁹⁴

Jurjevdan označava početak proljeća pa je u hrvatskoj tradiciji poznat običaj kićenja zelenilom. Kitili su se ljudi, štale, stoka, dvorišta, a svrha mu je bila tjeranje demona.¹⁹⁵ Na Jurjevo su se, ponegdje, palili krijesovi, blagoslivljala polja, ukućani i stoka itd.¹⁹⁶

„Ja se ka dite sićan, na Velin Dreveniku za svetog Juru bi se okitila crkva, izvanka, sa granan od bršljana. Put do crkve bi bija okićen i ulaz u crkvu bi bija okićen. Put do crkve bi bija posut latican, prve bi odile cure i posipale cvićen. I ko je ima cvića, ali pretežno su to bile rusule, one divlje, ili viole, ubrali bi, donili i zadili u ti bršljan. Bila bi procesija oko crkve. Molili smo se sveton Juraju i slavili jer je ubija zmaja. Molimo smo da nas čuva od zala.”¹⁹⁷

Štovanje svetog Jure u Drveniku Malom očituje se i u izgradnji kapelice koja je na području Kaljuže podignuta njemu u čast. Prema priči, neki je čovjek na tome mjestu uhvatio veliku količinu ribe te je, u znak zahvale sv. Juri, napravio zavjetnu kapelicu. Također, stanovnici su se na taj dan okupljali na Rudini, a osobito su slavili oni kojima je bio imendan.

¹⁹⁰ Belaj, Vitomir. *Hod kroz godinu*. Golden Marketing, Zagreb, 1998, str. 169, str. 172.

¹⁹¹ Braica, Silvio. *Godišnji običaji*. Marjan Tisak, Split, 2004, str. 30.

¹⁹² Gavazzi, Milovan. *Godina dana hrvatskih narodnih običaja*. II. izdanje, Kulturno-prosvjetni sabor Hrvatske, Zagreb, 1988, str. 41.

¹⁹³ Dragić, Marko. „Sveti Juraj u tradicijskoj baštini Hrvata.” *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 9/1, br. 9., 2013, str. 293.

¹⁹⁴ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Nediljka Civadelić.

¹⁹⁵ Dragić, Marko. „Sveti Juraj u tradicijskoj baštini Hrvata.” *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 9/1, br. 9., 2013, str. 289, str. 297.

¹⁹⁶ Dragić, Marko. „Apotropijski obredi, običaji i ophodi u hrvatskoj tradicijskoj kulturi.” *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 3, br. 3., 2007, str. 378.

¹⁹⁷ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Slavica Lučin.

„U Kaljuži, na Malin Dreveniku, ima zavjetna kapelica svetom Jurju. Tu je jedan čovik uvatija puno ribe, srdel. Zato su un i još neki s Veloga Drevenika tu digli kapelicu.”¹⁹⁸

„To bi bilo veselje, najviše za one koji su se zvali Jure. Naš je dida bija Jure pa je u nas doma uvik dolazilo svita za ti dan. Popilo bi se po tri maštila vina, pivalo, veselilo se. Na Rudini bi se pivalo i igralo kolo.”¹⁹⁹

9. Sveti Marko

Sveti Marko jedan je od pisaca Evanđelja. Bio je Pavlov i Barnabin pratioc na Pavlovljevom prvom misijskom putovanju. Kasnije se odvojio od Pavla i otišao u Rim sa sv. Petrom gdje je napisao svoje Evanđelje prema njegovim riječima.²⁰⁰ Prema predaji, dok je sveti Marko propovijedao Evanđelje duž Jadrana, zahvatila ga je velika oluja te ga izbacila na okolne otočiće i sprudove. Na tim otočićima ukazao mu se anđeo i rekao mu da će se tu sagraditi grad njemu u čast. Četiristo godina kasnije, na tom je mjestu osnovana Venecija, a sveti je Marko njezin zaštitnik.²⁰¹

Sveti Marko Evanđelist slavi se 25. travnja, a tada se tradicionalno blagoslivljaju polja. To je bio jako važan obred koji je u prošlosti okupljao mnoštvo vjernika, a na blagoslovu je morao biti prisutan barem jedan član obitelji. Blagoslov se odgađao za dan kasnije jedino ako bi 25. travnja bio Uskrs, a najčešće se odvijao u procesijama.²⁰²

Takav je običaj postojao i u Drveniku Malom. Procesija za blagoslov kretala se od glavne luke Borak prema daljim zaseocima.

¹⁹⁸ Isto.

¹⁹⁹ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Marija Jeremić.

²⁰⁰ Badurina, Anđelko (ur.): *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*. Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1990., str. 395.

²⁰¹ Isto, str. 395, str. 396.

²⁰² Dragić, Marko. „Sveti Marko Evanđelist u kršćanskoj kulturnoj baštini Hrvata.” *Nova prisutnost*, vol. 14, br. 2, 2016, str. 267.

„Tad bi pop drža misu i unda bi se blagoslivljali vinogradi i maslinici. Ne bi bila fešta, samo bi se na blagoslov odilo. Bija je baš put kojim bi se išlo u prosesiji za blagoslov, od porta pa prema daljin selima.”²⁰³

10. Prvi svibnja

Sveti Filip i sveti Jakov Mlađi bili su među dvanaesticom Isusovih apostola. S obzirom na to da se obojici relikvije nalaze u crkvi „Dodici apostoli” u Rimu, Katolička Crkva slavi ih na isti datum. Do 1955. godine njihov se spomendan slavio 1. svibnja, a nakon što je papa Pio XII. odredio da će se 1. svibnja svetkovati sveti Josip radnik, njihov je spomendan premješten na 3. svibnja.²⁰⁴ Imena sv. Filipa i sv. Jakova Mlađega²⁰⁵ imaju brojne odraze u hrvatskoj antroponimiji i hagionimiji.²⁰⁶

Spomendan ovih dvaju svetaca običajno je sličan Jurjevu. Prvi svibnja u narodu je poznat i kao „Majeвица” jer bi se tada usjeklo visoko stablo (maj), okitilo te postavilo pred kuću nekom ugledniku ili djevojci iz sela.²⁰⁷

Noć uoči prvog svibnja, mladići su nosili stablo maja svojim djevojkama. Pojedinci bi im to drvo ukrali i postavili pred prozore starijih žena kako bi im se rugali. Zbog toga su se u selima događali sukobi. Kada bi djevojke ustale, stablo bi unijele u dvorište, a neke su ih držale pod prozorom sve do večeri.²⁰⁸ U Slavoniji, mladići su pod prozore djevojaka postavljali okićene grane breze, hrasta, graba ili brijesta. Granu bi nakitili cvijećem i vrpčama, a ponekad i narančama ili

²⁰³ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Slavica Lučin.

²⁰⁴ Dragić, Helena. „Apostoli sv. Filip i sv. Jakov mlađi u hrvatskoj hagionimiji i antroponimiji.” *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 17, br. 1, 2021, str. 340.

²⁰⁵ Sv. Jakov zvao se Mlađi kako bi se razlikovao od apostola sv. Jakova Zebedejeva. O tome više u: Dragić, Helena. „Apostoli sv. Filip i Jakov Alfejev u hagiografiji i poeziji Marka Marulića.” *Nova prisutnost*, vol. 20, br. 1, 2022., str. 96.

²⁰⁶ Vidi: Dragić, Helena. „Apostoli sv. Filip i sv. Jakov mlađi u hrvatskoj hagionimiji i antroponimiji.” *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 17, br. 1, 2021, str. 340.

²⁰⁷ Braica, Silvio. *Godišnji običaji*. Marjan Tisak, Split, 2004, str. 30.

²⁰⁸ Dragić, Marko. „Prvosvibanjski i filipovski običaji i ophodi u kulturnoj baštini Hrvata i u europskom kontekstu.” U: *Između dviju domovina: Zbornik Milorada Nikčevića*, ur. Milica Lukić i Jakov Sabljčić, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet, Osijek, Crnogorsko kulturno društvo „Montenegro-Montenegrina”, Osijek, HCDP „Croatica-Montenegrina” RH, Institut za crnogorski jezik i književnost, Podgorica, 2011, str. 259.

limunima. Grana bi bila okresana, a jedino na njezinom vrhu ostavile bi se grane koje su podsjećale na krunu.²⁰⁹ U Pučišćima na Braču, prvi svibnja bio je poznat kao dan mladeži i dan zaljubljenih.²¹⁰

U Drveniku Malom momci su, u noći prije prvog svibnja, stavljali poveću okićenu granu masline pred kuću djevojke koju su voljeli. Takva je gesta označavala da su oni u romantičnom odnosu, a dan je u narodu bio poznat kao dan zaljubljenih.

„U nas bi večer prije prvi maja, momci podmetali cviće curan. Usikli bi granu od masline, veći bi to komad bija, i u njega zadili rusule i viole. Ostavili bi tu okićenu granu kraj vrat od kuće di je živila cura koja in se sviđala, koju su volili. I kad bi se ona ujutro probudila i našla to, znalo bi se da su oni unda momak i cura. Bilo bi to curan drago. Ali momci bi morali cilu noć dežurat nad tin jer znale bi matere, koje su imale neudane ćere, krast te grane i stavljat ih kraj svojih vrat. One bi to radile jer njihove ćeri ne bi to nikako dobile. Unda bi momci, kad bi matere ukrale granu, išli za njiman i opet je vraćali tamo di su je najprije bili ostavili. To ti je ovde bija ka dan zaljubljenih.”²¹¹

11. Gospa od Pomoći

Marija Pomoćnica kršćana slavi se 24. svibnja, a prvi ju je tako nazvao sveti Ivan Zlatousti 345. godine.²¹² „Mariji se vjerni puk posebice utjecao u velikim teškoćama i nevoljama.”²¹³ Njezin naziv „Pomoćnica kršćana” u lauretanske litanije dodao je papa Pio V. 1571. godine, nakon što je, uz Gospin zagovor, inferiorna kršćanska flota nadjačala osmansku u bitci kod Lepanta.²¹⁴ Nekoliko stoljeća kasnije, Napoleon je zatočio papu Pia VII. u Savoni. Nakon šest godina njegovog

²⁰⁹ Isto.

²¹⁰ Isto, str. 270.

²¹¹ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Slavica Lučin.

²¹² Marija Pomoćnica: <https://laudato.hr/Duhovnost/Zelite-li-znati-vise/Marija-pomocnica.aspx> (Pristupljeno 13. 7. 2024.)

²¹³ Mužić, Josip. *Gospa i Hrvati*. Franjevačka provincija Presvetog Otkupitelja – Marija, Split, Zaklada Vigilare, Zagreb, 2020, str. 59.

²¹⁴ Marija, Pomoćnica kršćana: Upoznajte je i utecite se njenom zagovoru: <https://zenavrsna.com/marija-pomocnica-krscana-utecite-se-njenom-zagovoru/5693> (Pristupljeno 13. 7. 2024.)

zarobljeništva, Napoleon je doživio poraz kod Leipziga, a papa je oslobođen 24. svibnja 1814.²¹⁵ Papa Pio VII. za vrijeme svojeg zarobljeništva pozivao je vjernike da mole deveticu Mariji, Pomoćnici kršćana te je zato, u znak zahvalnosti Gospi, ustanovio ovaj spomendan na datum svog oslobođenja.²¹⁶

Gospa od Pomoći štovala se i među stanovništvom Drvenika Malog. Na njezin spomendan odlazilo se u Sevid gdje se nalazi crkva Gospe od Pomoći. Ispred crkve igralo se kolo i pjevalo. Starije žene zavjetovale bi se Gospi za pomoć pa su zbog toga postile, dolazile bose ili na koljenima do oltara u crkvi i sl.

„Za Gospu od Pomoći smo išli u Sevid. Bila bi fešta u Sevidu ispred crkve. Pekli bi se janjci, pivalo, tu bi se cure i momci upoznavali, družili se. Tek bi se navečer vratili. Ispred crkve se igralo kolo, a ženske bi pivale:

Gospe moja lipa od Pomoći,

sve curice tebi ćemo doći.

Ako li nan momke ne providiš,

u crkvu nas više ni ne vidiš.

A muški bi se uvatili curi s njezine lijeve strane pa bi pivali:

Ova mala šta je s desne strane,

mili Bože, oće poći za me?”²¹⁷

„Stari ljudi bi žežinali, to su bili zaviti. Kad bi se žežinalo, onda se ne bi ništa jilo do večeri. Babe bi se zavitovale po kopnu, najviše kod Gospe od Pomoći ili Gospe od Karmela. Moja baba bi bosa s broda išla u Sevid kad bi se zavitovala Gospi od Pomoći. Kad bi došla do crkve, onda bi na kolinima puzala do oltara.”²¹⁸

²¹⁵ Marija Pomoćnica: <https://laudato.hr/Duhovnost/Zelite-li-znati-vise/Marija-pomocnica.aspx> (Pristupljeno 13. 7. 2024.)

²¹⁶ Marija, Pomoćnica kršćana: Upoznajte je i utesite se njenom zagovoru: <https://zenavrsna.com/marija-pomocnica-krscana-utesite-se-njenom-zagovoru/5693> (Pristupljeno 13. 7. 2024.)

²¹⁷ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Slavica Lučin.

²¹⁸ Zapisala sam 2024. godine. Kazao mi je spomenuti Đorđi Dević.

„Kad san bila dite išla bi sa svojimama sa gajetun u Sevid na Gospu od Pomoći. To su se slivale rijeke ljudi odsvud. Žene bi dolazile bose, na kolinima, a to je surov kraj, kamenje je svudi, žene bi se cile iskrvarile. Posli bi mise bija dernek, pekli bi se janjci.”²¹⁹

12. Tijelovo

Tijelovo je pomični blagdan koji se slavi deveti četvrtak nakon Uskrsa. Svetkovina je to Presvetog Tijela i Krvi Kristove kojim Katolička Crkva slavi utemeljenje euharistije na Veliki četvrtak. Upravo se zato Tijelovo uvijek slavi četvrtkom te je, uz Božić, Uskrs, Veliku Gospu i Sve svete, najveći katolički blagdan.²²⁰ Počeo se slaviti u 13. stoljeću kada se Bog ukazao sv. Julijani Liješkoj i rekao kako ljudima nedostaje blagdan Tijelova u liturgijskom kalendaru.²²¹ Tijelovo označava i kraj uskrsnog razdoblja, a Hrvati u Dalmaciji često ga zovu „Božji dan” ili „Božji blagdan”. Na blagdan Tijelova odvijali su se brojni crkveno-pučki običaji kao što su procesije i mise, kićenje kuća, post, pučka veselja itd.²²² Procesije na Tijelovo važne su jer njima vjernici štuju Isusovo tijelo i krv.²²³

Na ovaj blagdan nisu zapisani neki posebni običaji u Drveniku Malom.

„Doša bi pop reć misu, Tijelovo se isto puno štuje, išlo bi puno svita u crkvu. Znalo se i postit na ti dan. A sad da je bija neki posebni crkveni običaj, to ne znan. Biće su stari odili na Veli na ti dan na misu, prije naše crkve.”²²⁴

²¹⁹ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Marija Jeremić.

²²⁰ Dragić, Marko. „Tijelovo u hrvatskoj katoličkoj crkveno-pučkoj kulturnoj baštini.” *Crkva u svijetu*, vol. 54, br. 1, 2019, str. 60, str. 61.

²²¹ Isto, str. 61.

²²² Isto, str. 59, str. 79.

²²³ Braica, Silvio. *Godišnji običaji*. Marjan Tisak, Split, 2004, str. 33.

²²⁴ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Nediljka Civadelić.

13. Sveti Ante

Sveti Antun Padovanski rođen je u Lisabonu u 13. stoljeću. Odgojen je u kaptolskoj školi te je, prvotno, pripadao redu svetog Augustina. Kasnije se pridružio franjevačkom redu, a sveti je Franjo prepoznao njegove izvanredne govorničke sposobnosti. Zato ga je zadužio za odgojni rad kod franjevac, a zbog svog izvrsnog umijeća propovijedanja, svetog je Antuna narod izuzetno volio. Umro je u 36. godini u Padovi gdje se štuje kao glavni gradski zaštitnik.²²⁵

O svetom Antunu postoje brojne legende, a jedna od njih govori kako je jedan čovjek rekao da će povjerovati u Kristovo prisustvo u euharistiji jedino ako vidi svog magarca kako se klanja pred svetim sakramentom. Kada je idući dan sveti Antun izašao iz crkve noseći euharistiju umirućem čovjeku, pred stubištem ga je dočekaio magarac koji je klečao. Zato se sv. Ante često prikazuje s magarcem koji kleči, a od renesanse se ustalilo njegovo prikazivanje s djetetom Isusom u rukama.²²⁶ Belaj takvo prikazivanje sv. Antuna s bebom Isusom povezuje s kasnije stvorenim pučkim vjervovanjem kako je sv. Ante pomoćnik žena i djece na porodu.²²⁷

Sv. Ante slavi se 13. lipnja, a u hrvatskoj crkveno-pučkoj tradiciji, uz Isusa i Blaženu Djevicu Mariju, najprisutniji je svetac. Najpoznatiji je običaj kod Hrvata post koji traje trinaest utoraka prije sv. Ante, a Hrvati o ovome svecu pripovijedaju brojne legende, obraćaju mu se molitvama za pomoć, hodočaste u crkve ili kapele koje su mu posvećene i sl.²²⁸

Sv. Ante štuje se i u Drveniku Malom, a mještani su na njegov dan odlazili na misu u crkvu sv. Ante na Čiovu. U mjestu Petomavar nalazi se zavjetna kapelica svetom Anti.

„To je bija veliki blagdan. Sa Maloga se brodiman išlo na Čiovo. Tamo je crkva svetoga Ante. Posli mise bi bija dernek u Trogiru. Uvik bi štakod kupija tamo i odnija doma.”²²⁹

²²⁵ Badurina, Anđelko (ur.): *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*. Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1990., str. 119, str. 120.

²²⁶ Isto.

²²⁷ Belaj, Marijana. „Sveci Juraj i Antun Padovanski u životu Krivopučana.” *Senjski zbornik*, vol. 31, br. 1, 2004, str. 155.

²²⁸ Dragić, Marko. „Štovanje sv. Antuna Padovanskoga u hrvatskoj crkveno-pučkoj baštini.” *Ethnologica Dalmatica*, vol. 25, 2018, str. 43, str. 47, str. 63, str. 64.

²²⁹ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Nediljka Civadelić.

„To je ovde bija jaki svetac. Štova se dosta sveti Ante, išlo se tad redovito na misu na Čiovo. Moj je dida Ante napravija na Petomavru zavjetnu kapelicu svetog Ante.”²³⁰

14. Sveti Ivan Krstitelj

Sveti Ivan Krstitelj sin je starozavjetnog svećenika Zaharije i Elizabete, Gospine rođakinje, a roditelji su ga dobili u starijoj dobi. Njegovom ocu ukazao se arkandeo Gabriel i rekao mu da će dobiti sina koji će se zvati Ivan, ali Zaharija, zbog svojih i ženinih godina, nije vjerovao da je to moguće pa je do Ivanova rođenja zanijemio. Ivan se rodio šest mjeseci prije Isusa.²³¹ On je dio života proveo u pustinji, živeći isposnički. Propovijedao je i skupljao učenike koje je podučavao unutarjem preporodu, a u znak postizanja duhovnog preporoda Ivan ih je krstio u rijeci Jordanu. Tako je sv. Ivan krstio i Isusa te dobio naziv Krstitelj, koji ga razlikuje od Ivana Evanđelista.²³² Ivan Krstitelj mučeničku je smrt podnio, vjerojatno, 29. kolovoza.²³³

Ivan Krstitelj je, nakon Bogorodice, kršćanski svetac koji ima najviše blagdana.²³⁴ Slavi se dan njegovog rođenja i dan njegove smrti. Dan njegove smrti Katolička Crkva slavi 29. kolovoza kao blagdan Glavosijek sv. Ivana Krstitelja, a dan njegova rođenja slavi se 24. lipnja i taj je dan u hrvatskoj folklornoj baštini, uz Badnjak i Jurjevo, najbogatiji običajima.²³⁵ Svetkovina Rođenja Ivana Krstitelja središnji je ljetni običajni dan jer se poklapa s datumom ljetnog solsticija. Ljetni solsticij ili suncostaj označava najdulji dan u godini.²³⁶

U hrvatskoj tradiciji dan rođenja Ivana Krstitelja često se naziva i „Ivan Litnji”, „Sv. Ivan Svićnjak”, „Sv. Ivan Svitnjak”, „Ivandan” itd. Takvi nazivi potječu od običaja paljenja ivanjskih

²³⁰ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Dina Despotović.

²³¹ Dragić, Marko i Dragić, Helena. „Sveti Ivan Krstitelj u Hrvatskoj tradicijskoj baštini.” *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 15, br. 1, 2019, str. 277.

²³² Badurina, Anđelko (ur.): *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*. Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1990., str. 281, str. 282.

²³³ Dragić, Marko i Dragić, Helena. „Sveti Ivan Krstitelj u Hrvatskoj tradicijskoj baštini.” *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 15, br. 1, 2019, str. 279.

²³⁴ Badurina, Anđelko (ur.): *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*. Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1990., str. 282.

²³⁵ Dragić, Marko i Dragić, Helena. „Sveti Ivan Krstitelj u Hrvatskoj tradicijskoj baštini.” *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 15, br. 1, 2019, str. 276., str. 277.

²³⁶ Braica, Silvio. *Godišnji običaji*. Marjan Tisak, Split, 2004, str. 34.

vatri. Ivanjske vatre ili krijesovi palili su se u sumrak uoči blagdana pored domova, na raskrižjima, uzvisinama pored naselja i sl.²³⁷ Oko svitnjaka okupljali su se i stari i mladi, pjevale su se posebne krijesne pjesme, a ponegdje se i igralo kolo. Ljudi su, obično u parovima, preskakali gorući krijes.²³⁸ Vatra predstavlja magijski izvor moći, a često označava i demone. Demonima su se smatrale i bolesti. Zato preskakanje vatre simbolizira pobjedu nad demonima.²³⁹ Preskakanje krijesova, kao i drugi običaji vezani uz Ivanje, izvodili su se, većinom, na dan uoči sveca tj. 23. lipnja. Razlog za to jest stari način računanja vremena prema kojem je dan završavao navečer, početkom noći.²⁴⁰ Također, u nekim se mjestima na ovaj blagdan u zoru kupalo u rijekama, vrelima ili moru što simbolizira čistoću i nevinost, a postojali su i ophodi ladarica. Ladarice su bile djevojčice, u skupinama od četiri ili osam, koje su na Ivandan hodale od kuće do kuće i pjevale, igrale kolo te hvalile gazdu i gazdaricu. Uz Ivanje se vežu i brojne divinacije, pučka veselja, pjesme, molitve i sl.²⁴¹

U Drveniku Malom postojao je običaj preskakanja svitnjaka noć uoči svetog Ivana Krstitelja koji se nazivao „sveti Ivan Svitnjak”. Mještani su palili žito ispred svojih kuća i preskakali vatru. Rjeđe se ovaj običaj izvodio na sam blagdan, a za vrijeme preskakanja vatre pjevala se i prigodna pjesma. Prema tekstu pjesme jasno je da se na otoku vjerovalo kako skakanje preko vatre rastjeruje bolesti.

„Sveti Ivan Svitnjak je bija obavezan za proslavit. Strnje od žita bi skupili večer prije svetoga Ivana i onda bi se to svugdi slagalo; oko kuće, po putu... Mi bi oko kuće stavili pet, šest tih hrpic i onda bi to upalili i skakali priko toga ognja. Svi bi priskakali: muški, ženske, babe... Baba bi digla pandilo da joj se ne zapali. Onda bi se smijali, skakali, to je nan dicit bilo posebno interesantno. Mora bi se okadit na tu vatru. Najviše bi se to radilo dan prije svetog Ivana, a manje baš na taj dan. Uz to bi pivali:

Biži griža, biži smrad,

²³⁷ Dragić, Marko i Dragić, Helena. „Sveti Ivan Krstitelj u Hrvatskoj tradicijskoj baštini.” *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 15, br. 1, 2019, str. 276, str. 277.

²³⁸ Belaj, Vitomir. *Hod kroz godinu*. Golden Marketing, Zagreb, 1998, str. 169, str. 215.

²³⁹ Dragić, Marko i Dragić, Helena. „Sveti Ivan Krstitelj u Hrvatskoj tradicijskoj baštini.” *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 15, br. 1, 2019, str. 280.

²⁴⁰ Belaj, Vitomir. *Hod kroz godinu*. Golden Marketing, Zagreb, 1998, str. 169, str. 214.

²⁴¹ Dragić, Marko i Dragić, Helena. „Sveti Ivan Krstitelj u Hrvatskoj tradicijskoj baštini.” *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 15, br. 1, 2019, str. 324, str. 325.

*sutra nan je sveti Ivan.*²⁴²

15. Gospa od Karmela

Gospa Karmelska slavi se 16. srpnja, a u osnovi ove svetkovine stoji lik Marije kao zaštitnice i zagovornice kojoj se utječu brojni vjernici. Prvenstveno je ovu Marijinu svetkovinu štovao red Karmelićana, a papa Benedikt XIII. ju je u 18. stoljeću proširio na čitavu Crkvu.²⁴³ Vjernici na Gospu Karmelsku odlaze na mise i procesije te sudjeluju u različitim molitvama posvećenim Mariji. Također, katolici se obraćaju Gospi od Karmela kada im je potrebna snaga i utjeha, a poseban je oblik pripadnosti ovoj Gospi tzv. smeđi škapular.²⁴⁴ Škapular je simbol ljubavi i obećanja Gospi da će onaj koji ga nosi, živjeti pobožno po uzoru na Mariju i Isusa.²⁴⁵ Takva je pučka pobožnost nošenja škapulara nastala kada se karmelićaninu, sv. Šimunu Stocku, ukazala Blažena Djevica Marija dajući mu škapular uz riječi kako će svatko tko ga nosi i s njim umre biti pošteđen muka u paklu.²⁴⁶

Gospa od Karmela štovala se i u Drveniku Malom. Na otoku se nalazi zavjetna kapelica Gospi od Karmela, a narod je ovu svetkovinu obilježavao odlaskom na misu i procesiju koje su se odvijale u Vinišću gdje se nalazi crkva Gospe od Karmela.

„Išli smo u Vinišća, tamo je crkva Gospe od Karmela. Tamo bi bila prosesija i misa. I unda bi se sa otoka skupilo oko deset brodica i išli bimo put Vinišć. Muški bi vozili, žene bi pivale. To bi najviše iša svit koji bi se zavitova Gospi. Zvali su je Majka od Zavita. Kako smo se svi poznavali, išli bi kod nekoga u Vinišća. Oni bi nas zvali kod sebe i tamo bi proveli cili

²⁴² Zapisala sam 2024. godine. Kazao mi je spomenuti Đorđi Dević.

²⁴³ Čovo, Stjepan. „Marijine svetkovine (I).” *Služba Božja*, vol. 16, br. 2, 1976, str. 141.

²⁴⁴ Gospa Karmelska: simbol Majke Božje i zaštitnica Karmelićana: <https://bogjetu.com/gospa-karmelska-simbol-majke-bozje-i-zastitnica-karmelicana/> (Pristupljeno 15. 7. 2024.)

²⁴⁵ Čovo, Stjepan. „Marijine svetkovine (I).” *Služba Božja*, vol. 16, br. 2, 1976, str. 141.

²⁴⁶ Karmelska Gospa: <https://laudato.hr/Duhovnost/Zelite-li-znati-vise/Karmelska-Gospa.aspx> (Pristupljeno 15. 7. 2024.)

dan i jili. Na Stare Pošte ima zavjetna kapelica Gospe od Karmela. To je moj did Šimun izgradija.”²⁴⁷

16. Velika Gospa

Velika Gospa slavi se 15. kolovoza. Blagdan je to koji obilježava uznesenje Blažene Djevice Marije u nebo. Marijino uznesenje dušom i tijelom u nebo povlastica je koja proizlazi iz činjenice da je ona Isusova majka te je, kao takva, sačuvana od pokapanja u grobu. Ona je odmah nakon svog zemaljskog života uskrsnula i došla u nebo, baš kao i njezin sin, čime je dodatno naglašena njihova povezanost i Marijina uloga posrednice i suotkupiteljice u kršćanstvu.²⁴⁸ Uloga posrednice govori kako Gospa stoji „između svojega Sina i ljudi te surađuje s Kristom na ujedinjenju čovjeka s Bogom.”²⁴⁹ Kao suotkupiteljica, Gospa s Isusom sudjeluje u otkupljenju ljudskog roda.²⁵⁰

Blagdan Velike Gospe slavi istočna i zapadna Crkva,²⁵¹ a od svih se Marijinih svetkovina ova najviše slavi. Na taj dan organiziraju se brojne vjerske svečanosti kao što su hodočašća u Gospina svetišta. Dan prije Velike Gospe brojni vjernici pridržavaju se posta i nemrsa, ispovijedaju se, pričešćuju i sl. Ponegdje se organiziraju sajmovi, krijesovi i dijeljenje darova.²⁵²

Velika Gospa slavila se u Drveniku Velom, pa su mještani Drvenika Malog taj blagdan, kao i mnoge druge, provodili na susjednom otoku. Velika Gospa okupljala je veći broj stanovništva Drvenika Malog od ostalih blagdana jer su u ljetnom periodu vremenske prilike za putovanje brodom bile pogodnije nego u ostatku godine. Oko crkve svetog Jurja bila bi misa i procesija. U procesiji se nosio Gospin kip koji je bio okićen zlatom ljudi koji bi se zavjetovali Gospi.

²⁴⁷ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Slavica Lučin.

²⁴⁸ Čovo, Stjepan. „Marijine svetkovine (I).” *Služba Božja*, vol. 16, br. 2, 1976, str. 144.

²⁴⁹ Mužić, Josip. *Gospa i Hrvati*. Franjevačka provincija Presvetog Otkupitelja – Marija, Split, Zaklada Vigilare, Zagreb, 2020, str. 193.

²⁵⁰ Isto, str. 248.

²⁵¹ Badurina, Anđelko (ur.): *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*. Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1990., str. 119, str. 120.

²⁵² Čovo, Stjepan. „Marijine svetkovine (I).” *Služba Božja*, vol. 16, br. 2, 1976, str. 145, str. 146.

„Velika Gospe se slavila u Velin Dreveniku. Svi smo išli tamo jer je tad bilo lito i moglo se bez problema ić brodun. Teško je bilo zimi ić u Veli jer se vozilo samo na jidra i vesla i kad bi bilo loše vreme ne bi se moglo poč. Ali zato su na Veliku Gospu svi išli. Kip Gospe koji je bija u crkvi, stavili bi na sridinu crkve i nosili kroz selo. Bila bi prosesija. Kraj Gospe bi se stavilo zlato od ljudi koji bi joj se zavitovali. Najviše bi to bile žene. Ja san dala svoj zaručnički prsten Gospi da štiti tvoga dida jer je bija pomorac, a svekrva je moja dala Gospi svoj prsten za njegovo zdravlje.”²⁵³

Na Veliku Gospu nije se radilo na zemlji, a zanimljivo je da su odrasli branili djeci kupanje u moru sedam dana prije i poslije blagdana, uz objašnjenje da će se ugušiti.

„To je bija veliki blagdan i dosta se slavija. Ne daj Bože išta taj dan radit u zemlji ili vako.”²⁵⁴

„Za Veliku Gospu nisu nan se dali kupat. Sedan dan prije i sedan dan posli Gospe nismo smili u more. Stari bi nan rekli da ćemo se udušit, ali utekli bi mi na more, ka dica.”²⁵⁵

17. Gospa Zvijezda Mora

Blažena Djevica Marija Kraljica slavi se 22. kolovoza. Ova svetkovina utemeljena je 1954. godine, a izravno je vezana za blagdan Velike Gospe. Naime, Crkva vjeruje da je nakon Marijina uznesenja na nebo ona okrunjena kao Kraljica neba i zemlje. Naziv „Kraljica” za Mariju analogijom proizlazi iz Kristova naziva „Kralj” jer se ona, kao njegova majka, smatra „Kraljicom-Majkom”.²⁵⁶

U odnosu na druge Marijine svetkovine, ova nije naročito zaživjela među vjernicima, vjerojatno zato što je utemeljena znatno kasnije od ostalih.²⁵⁷ Na ovaj datum mještani Drvenika Malog slave svoju zaštitnicu Gospu Zvijezdu Mora, u čiju je čast sagrađena i crkva naziva „Gospa

²⁵³ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Slavica Lučin.

²⁵⁴ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Dina Despotović.

²⁵⁵ Zapisala sam 2024. godine. Kazao mi je spomenuti Đorđi Dević.

²⁵⁶ Čovo, Stjepan. „Marijine svetkovine (I).” *Služba Božja*, vol. 16, br. 2, 1976, str. 146.

²⁵⁷ Isto, str. 147.

Zvizda Mora”.²⁵⁸ Crkva je sagrađena 1972. godine za vrijeme župnika don Špira Vukovića,²⁵⁹ a do tada na otoku nije postojao nikakav bogoštovani prostor.²⁶⁰ Prvotno je crkva bila sagrađena u obliku šestokrake zvijezde, a oltarna ploča bila je postavljena na temeljima u obliku slova Z i M, koja označavaju katoličku molitvu „Zdravo Marijo”.²⁶¹

Najviše zavjetnih svetišta i crkvice za zaštitu pomoraca podignuto je u čast Djevice Marije. Gospa se općenito smatra zaštitnicom od svih nevolja i nedaća pa tako i onih na moru. To je u korijenu njezina naziva „Zvijezda Mora”,²⁶² a Bubalo navodi kako je upravo „Zvijezda Mora” jedno od najljepših Gospinih imena. S obzirom na to da je u osnovi imena simbolika zaštite kršćanskih mornara, ovaj se naziv najčešće koristi na hrvatskom jugu, a opjevao ga je i proslavljeni hrvatski pjesnik Vladimir Nazor u svojoj pjesmi „Maris Stella”.²⁶³

„70-ih godina zgrađena je crkva, Zvizda Mora su je zvali, a ka zvizda je bila i napravljena. Zvizda Mora je zaštitnica našeg otoka i pomorac naših. Ona se slavi sedan dan iza Velike Gospe. Dođe na ti dan u nas ovde pop, mi prije toga sredimo crkvu, bude svečano, lipo, bude misa. Bude jedan aranžman cviča ispid oltara, jedan ispid Gospe, jedan di je križ.”²⁶⁴

Crkvu u Drveniku Malom gradili su mještani kojima je njezina izgradnja donijela posebnu radost. Za vrijeme prve mise organiziralo se i primanje sakramenata Prve pričesti i Krizme jer su do tada vjernici za primanje svih sakramenata morali odlaziti u Drvenik Veli ili Trogir.

„Kad je 1972. crkva otvorena to je bija veliki doživljaj ovde. Ja se sićan ka dite, ni nan ništa bilo teško ić pomoć starijima jer crkva se radila na ruke, nije to bilo lako. Moja je pokojna mater s Rata nosila svjetlucavi kamen. On bi se tuka i cili je donji dio crkve bija obložen tin kamenon. Taj dan kad je bilo otvaranje, kad je bila prva misa... Ja ti to ne mogu opisat koja je to radost bila za otok. Kitili smo crkvu, sređivali i najviše se pivala pisma koju je don Špiro

²⁵⁸ Posveta oltara i blagoslov obnovljene crkve na Malom Drveniku: <https://smn.hr/1861-posveta-oltara-i-blagoslov-obnovljene-crkve-na-malom-drveniku> (Pristupljeno 17. 7. 2024.)

²⁵⁹ Isto.

²⁶⁰ Drvenik Trogirski: <https://www.smn.hr/drvenik-trogirski> (Pristupljeno 17. 7. 2024.)

²⁶¹ Isto.

²⁶² Fabijanec, Sabine Florence i Novak, Zrinka. „Srednjovjekovno pomorstvo pod zaštitom svetaca na istočnom Jadranu.” U: *More – Hrvatsko blago*, ur. Zvonimir Radić, Zagreb: Vlastita naklada, 2016, str. 502, str. 509.

²⁶³ Bubalo, Jakov. „Kratki osvrt na hrvatsku marijansku liriku.” *Crkva u svijetu*, vol. 11, br. 4, 1976, str. 365.

²⁶⁴ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Nediljka Civadelić.

napisa. Bilo je puno ljudi, a odma nan je bila i Prva pričest i Krizma, sve zajedno, jer dotad se za sve to moralo ić u Veli ili u Trogir.”²⁶⁵

U Drveniku Malom, Gospa Zvijezda Mora opjevana je u pjesmama pjevanim za vrijeme misnih slavlja i drugih okupljanja vjernika.

²⁶⁵ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Dina Despotović.

*„Zvijezdo Mora, Majko Drvenika,
nada Tvojoj djeci svoj.
Ti si naša u oluji luka,
Ti naš mir do bjesni boj.*

*Naša dobra Majko i Kraljice,
i kod Boga naša odvjetnice,
neka čuva uvijek Tvoja ruka,
da Drvenik bude Tvoj.*

*Ti Hrvatske naše – Zvijezdo sjajna
nadzemaljske svjetlosti
svijetli nama dok nam veličajna
sine zora vječnosti.*

*Ne daj Djevo, svjetlom ogrnuta
da Drvenik side s pravog puta,
srca naša, Ružice otajna,
vodi putem kreposti.*

*Mornarima Ti si pomoć bila
na tom moru Jadranskom,
kad god je htjela pakla sila
škodit puku hrvatskom.*

*Ti Drvenik nemoj ostaviti
od spletaka, pakla i nas štiti,
usliši nas, naša Majko mila
i pomози moću svom.*

*Drvenčani u srcu Te nose
i poštuju spomen Tvoj,
svim Te žarom srca svoga prose,
k Tebi dižu vapaj svoj.*

*Ne daj Majko da Drvenik strada,
daj da Isus uvijek s nama vlada,
protiv zmija, pakla borimo se,
budi s nama dok svrši boj.”²⁶⁶*

²⁶⁶ Zapisala sam 2024. godine. Pjesmu je sačuvala spomenuta Dina Despotović, a napisao ju je don Špiro Vuković. Vjernici su je redovito pjevali na svetoj misi.

*„Lete tice, čuje in se cika,
bude narod Malog Drvenika.
Moj narode, dajen van na znanje
da van Gospe dolazi na stanje.
U srid Vrulje u Drvenik Mali,
Gospe oće tu da se nastani.
Hram nebeski tu ga sagradite,
kip Marijin u njega stavite.
Na Borak je Gospe doplovila,
na srid se je Vrulje nastanila.
Zvizda Mora, Majka plemenita
koju ćemo slaviti do vika.
Baci sidro da joj ne podore,
cili narod u pomoć je zove.
Svi mornari ča morem plovite,
milu Majku u pomoć zovite.
Ona će van umirit valove
i prives vas svih do kuće svoje
da se vaša obraduju dica,
otac, mati i sva porodica.*

*U Gospe je srce milostivo
i danas je i navik je bilo.
Ko u Gospe zaprosi milosti,
ona će mu sve grihe oprostiti.
Prosti Gospe i ovoj mladosti,
još su mladi, Gospe in oprosti.
Doće vrime da će se kajati
i za svoje grihe zaplakati.
Kad zazvoni zvono Zvizde Mora,
potrese se i nebo i gora
i sva srca u našin grudima,
ko za Gospon osjećaja ima.
Zvoni zvono, cilo selo budi,
dignimo se i žene i ljudi.
Svi ajdemo Gospi na proslavu,
miloj Majci da odamo slavu
što nas čuva u našin kućama.
Sve mornare na pučini mora,
mila Gospe sa milošću prati
i svakoga svome domu vrati.”²⁶⁷*

²⁶⁷ Zapisala sam 2024. godine. Pjesmu je sačuvala spomenuta Dina Despotović, a napisala ju je njezina majka Marija Dević, djevojačko Dražić, rođena 1920., umrla 2003. godine.

18. Svi Sveti i Dušni dan

Svi Sveti slave se 1. studenoga. Na taj dan Katolička Crkva slavi sve poznate i nepoznate kršćanske svece i svetice.²⁶⁸ Prema običaju, na blagdan Svih Svetih štuju se pokojnici, posjećuju se i uređuju grobovi.²⁶⁹ Dušni dan u hrvatskoj kulturi naziva se i „Dan mrtvih”, „Mrtvi dan” i sl., a obilježava se dan nakon Svih Svetih, 2. studenoga.²⁷⁰ U današnje vrijeme, obilježavanje Dušnog dana pomaknulo se na dan Svih Svetih, a Dragić pretpostavlja kako je razlog tomu činjenica da je na blagdan Svih Svetih neradni dan.²⁷¹ Zato su Svi Sveti i Dušni dan povezani blagdani koji podrazumijevaju i slične običaje.²⁷² U hrvatskoj tradiciji, narod je na Dušni dan palio svijeće za pokojnike te odnosio cvijeće na groblja najmilijih. Dan se provodio u molitvi, postu, misama za pokojne itd.²⁷³

Običaj posjećivanja groblja, molitve i paljenja svijeća postojao je i u Drveniku Malom. Oba su se dana obilježavala na isti način.

„Na Svi Svete se ni diralo u zemlju. Odilo se po groblju, palile se uljenice, nosilo se cvijeće na grob. A to bi tako bilo i na Dušni dan. Bra bi se cvit isisveta i nosija na groblje. U to vrime bi to cvatilo. To ti je ka krizantena, ali mi smo tako zvali jer je cvala samo u to vrime. Molilo bi se, išlo na misu ko je moga.”²⁷⁴

²⁶⁸ Dragić, Marko. „Svijeća u kulturnoj baštini Hrvata.” *Crkva u svijetu*, vol. 45, br. 4, 2010, str. 484.

²⁶⁹ Braica, Silvio. *Godišnji običaji*. Marjan Tisak, Split, 2004, str. 38.

²⁷⁰ Dragić, Marko. „Dušni dan u hrvatskoj katoličkoj baštini.” *Obnovljeni Život*, vol. 68., br. 3., 2013, str. 418.

²⁷¹ Isto.

²⁷² Dragić, Marko. „Svijeća u kulturnoj baštini Hrvata.” *Crkva u svijetu*, vol. 45, br. 4, 2010, str. 484.

²⁷³ Dragić, Marko. „Dušni dan u hrvatskoj katoličkoj baštini.” *Obnovljeni Život*, vol. 68., br. 3., 2013, str. 418.

²⁷⁴ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Slavica Lučin.

19. Usmenoknjiževne vrste

„Usmena je književnost najstariji i najdugotrajniji oblik umjetničkoga stvaranja jezičnim medijem.”²⁷⁵ S obzirom na to, usmenoknjiževni oblici poprilično su stari, a uključuju: lirsku pjesmu, epsku pjesmu, pripovijetku, dramu, retoriku, poslovice i zagonetku. Svaki od ovih oblika moguće je podijeliti na različite podvrste.²⁷⁶ Od usmenoknjiževnih vrsta u Drveniku Malom pojavljuju se predaje i lirske pjesme, stoga će o njima biti više riječi.

Usmena proza uključuje različite vrste priča, a to su: bajke, basne, predaje, novele, anegdote, šale, vicevi i legende.²⁷⁷ Botica navodi kako su ljudi, koristeći se predajama i legendama, nastojali objasniti neke nedokučive pojave iz svoje okoline. Kada se takve strane i nejasne pojave pretoče u predaje ili legende, one dobivaju element istinitosti.²⁷⁸ Kekez također tvrdi da predaja u svome sadržaju teži ostvarivanju istinitosti te se zbog toga smatra vjerovanjem, a ne fikcijom.²⁷⁹ Za razliku od navedenih autora, Dragić ne izjednačava predaje i legende. Autor izdvaja legendu kao zasebnu vrstu usmene priče koja se od predaje razlikuje jer uvijek ima neki element čuda.²⁸⁰ Predaje se, prema Dragiću, dijele na: povijesne, etiološke, eshatološke, mitske i demonološke predaje te pričanja iz života.²⁸¹ U Drveniku Malom zabilježene su etiološke, eshatološke, mitske i demonološke predaje.

Lirske pjesme karakterizira subjektivnost i osjećajnost. One predstavljaju sponu između subjektivnih emocionalnih ili misaonih stanja te vanjskog života.²⁸² Upravo zato posjeduju širok raspon tema i motiva,²⁸³ ali u hrvatskoj usmenoj lirici prednjače motivi ljepote i ljubavi.²⁸⁴ „Lirske

²⁷⁵ Kekez, Josip. „Usmena književnost.” U: *Uvod u književnost*, ur. Zdenko Škreb i Ante Stamać, 4. izdanje, Globus, Zagreb, 1986, str. 133.

²⁷⁶ Isto, str. 133, str. 152.

²⁷⁷ Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (fakultetski udžbenik). Filozofski fakultet u Splitu, Split, 2008, str. 258.

²⁷⁸ Botica, Stipe. *Hrvatska usmenoknjiževna čitanka*. Školska knjiga, Zagreb, 1995, str. 147.

²⁷⁹ Kekez, Josip. „Usmena književnost.” U: *Uvod u književnost*, ur. Zdenko Škreb i Ante Stamać, 4. izdanje, Globus, Zagreb, 1986, str. 185.

²⁸⁰ Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (fakultetski udžbenik). Filozofski fakultet u Splitu, Split, 2008, str. 274, str. 448.

²⁸¹ Isto, str. 273.

²⁸² Kekez, Josip. „Usmena književnost.” U: *Uvod u književnost*, ur. Zdenko Škreb i Ante Stamać, 4. izdanje, Globus, Zagreb, 1986, str. 176.

²⁸³ Isto.

²⁸⁴ Botica, Stipe. „Trajno živa usmenoknjiževna baština.” *Narodna umjetnost*, vol. 42, br. 2, 2005, str. 134.

pjesme su najmnogobrojnija usmenoknjiževna vrsta, a obuhvaćaju vjersku i svjetovnu liriku.”²⁸⁵ Jedna od podvrsta svjetovne lirike lirske su ljubavne pjesme,²⁸⁶ a one su zapisane i na području Drvenika Malog. Osim njih, zapisana su i dva specifična načina pjevanja na otoku.

19. 1. Etiološke predaje

„Etiološke predaje nastaju na temelju povijesnih događaja i osoba i iz ljudske potrebe za objašnjenjem uzroka i podrijetla nastanka naziva pokrajina, mjesta, lokaliteta, grobova”²⁸⁷ itd. One imaju povijesnu, demonološku, mitsku, eshatološku i legendnu razinu što znači da se u njihovom sadržaju mogu pronaći elementi svih navedenih usmenoknjiževnih vrsta.²⁸⁸

Neke etiološke predaje motivirale su arheologe na istraživanja koja bi potvrdila ili negirala njihovu istinitost. Tako je Ćiro Truhelka tragom predaje o „Kraljevom grebu” u Jajcu istraživao opisano kraljevo grobno mjesto te se uvjerio kako ondje počiva posljednji bosanski kralj, Stipan Tomašević.²⁸⁹

U Drveniku Malom zapisane su četiri etiološke predaje čiji sadržaji objašnjavaju nazive lokaliteta. Ti su lokaliteti u svim primjerima oblici krškog reljefa uz more čiji su nazivi isprepleteni s tragičnim ljudskim sudbinama i kletvama. Glavni likovi u svim navedenim predajama su djevojke ili žene.

MANDIN KRAS

„To je bila siromašna, najlipša cura u Dreveniku. Zvala se Mande. Živila je sama s materun, bile su jako siromašne. Otac joj je rano umra i ni se niko tija s njun oženit jer je, eto, bila sirotinja. Jedan dan, ona išla uz ovce na Kaljužu i niki je momak uvatija za prsi. I ona je

²⁸⁵ Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (fakultetski udžbenik). Filozofski fakultet u Splitu, Split, 2008., str. 15.

²⁸⁶ Isto.

²⁸⁷ Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (fakultetski udžbenik). Filozofski fakultet u Splitu, Split, 2008., str. 415.

²⁸⁸ Isto.

²⁸⁹ Isto, str. 416.

došla do krasa, uvukla se doli u te stine, pod kamen, a ispod toga je velika litica. Tu je ona stala, a ovce su se same vratile doma, ona ni došla š njima. I išla je mater tražit, ni znala di je. A Mande se sakrila dok nije pa mrak. I kad je pa mrak, ona se hitila s krasa i utopila. Tamo je velika dubina. Zbog srama se jadna utopila, a ti se kras dan danas zove Mandin kras.”²⁹⁰

MATUŠIN BOK

„Matuša je bila jedna žena o kojoj su mi baba i did pričali. Ona je uvik bila malo čudna. Kad se tribala udat, svi se čudili. Niko ni moga virovat da će se ona udavat. I udala se ona, ali joj muž umra i ostalo dvoje dice. Unda bi ona krala po noći. Kupus ili vako šta bi našla po tujin vrtlima. Moj did je naša u svojim kupusu. Posli su i ta njezina dica umrla, a ona sama ostala. A na tin boku, Matuša je uvik pivala, plesala, skidala se, provocirala muške. A dno di je Matušin bok, morsko dno, eli, je crno. I Matuša je bila crna, tamna žena. Imala je crnu kosu. I ka šta niko ne voli ti bok radi toga dna, niko ni volija ni nju. Valjda su ga zato nazvali tako.”²⁹¹

VRAŽJA JAMA

„Vražja jama je u Glavici. Ona je ispod kamena. Tamo je jedna cura vodila ovce i pokaza se neki momak. Sa sobun je ima frulu. Cura se pripala, un doša iza nje. I ona mu rekla neka ga đava nosi. Nije tila da joj se približi, pripa je. I un je, odjedanput, upa u jamu. I nakun misec dan tilo mu isplivalo na Papalj, a frula se ukazala u Kaljuži. Znači da je jama tolika da je to izašlo sa dvi strane otoka.”²⁹²

UKLETA STINA

„Jedna žena imala dva sina i bili su siromašni. Oni su išli lovit ribu, a mater in bila doma. I ona je čekala, gledala kad će oni donit ribu, a oni nikako doć. Ona od glada više ni mogla čekat i rekla: „Di ste više, dabogda se zakamenili!” I oni se zakamenili u Ratu. I još su

²⁹⁰ Zapisala sam 2024. godine. Pripovjedila mi je spomenuta Slavica Lučin.

²⁹¹ Isto.

²⁹² Isto.

tamo zakamenjeni uz more. Ta stina ima oblik ljucke kosti i trščine s kojun su lovili ribu. A stina je crvene boje od njihove krvi. I kad bi ka dica išli lovit ribu, mater bi nan uvik rekla da ne idemo na to misto, da je to ukleto."²⁹³

19. 2. Eshatološke predaje

Eshatološke predaje pripovijedaju o pojavljivanjima pokojnika. Pokojnici koji dominiraju u takvim predajama su preminula nekrštena djeca te ubijena izvanbračna djeca i odrasli.²⁹⁴ Ubijena izvanbračna i umrla nekrštena djeca pojavljivala su se noću, odjevena u bijele haljine sa svijećom u ruci, a često su i vrištala. Takva su se djeca na području Dalmacije nazivala macićima.²⁹⁵ Ove predaje govore i o mrtvima koji se dižu iz groba jer nisu ispovjedili svoje grijehе. Oni su se ukazivali svojim ukućanima, a nestajali su nakon što bi ispovjedili grijehе.²⁹⁶ Eshatološke predaje razlikuju se od demonoloških jer eshatološka bića uglavnom nisu zla i ne žele napakostiti ljudima. Njihova je glavna svrha skrenuti pozornost na zločin koji je učinjen nad njima.²⁹⁷

U Drveniku Malom zabilježena je pojava eshatoloških predaja u kojima se eshatološka bića pojavljuju u obliku neobjašnjivih svjetala. Obično se smatralo da su ta svjetla pokojnici ili nekrštene, nemirne duše. Zapisi svjedoče da su takva pričanja često slušali i najmlađi.

„Bile su ka izgubljene, nemirne duše, one bi svitlile u noći i kad bi ih ribari vidili, bacili bi ribu u more. Govorili su da su te duše dica koja se ne bi krstila, koja bi umrla na porodu."²⁹⁸

„Uvik su stari vidili svitla. Uvik su ta svitla njima neki mrtvi bili. Oni bi u njima vidili ka siluete mrtvih pa bi pričali da su vidili ovoga i onoga. A sićan se ka dite, ja bi svoju babu pita: „Baba, oćeš li me strašit kad umreš?“, a ona bi rekla: „E, da ja mogu, dušmane bi strašila.” Neku dicu bi u kući stariji puno zastrašivali takin pričan, nas nisu toliko."²⁹⁹

²⁹³ Isto.

²⁹⁴ Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (fakultetski udžbenik). Filozofski fakultet u Splitu, Split, 2008., str. 426.

²⁹⁵ Isto, str. 426, str. 427.

²⁹⁶ Isto, str. 427.

²⁹⁷ Isto, str. 273.

²⁹⁸ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Slavica Lućin.

²⁹⁹ Zapisala sam 2024. godine. Kazao mi je spomenuti Đorđi Dević.

Eshatološka bića, u predajama u Drveniku Malom, nisu štetila ljudima, a prema jednoj od njih, pokojnike je bilo moguće vidjeti u procesijama. Kako bi ih vidjeli ljudi su, prilikom izlaska iz broda, najprije morali ugaziti na svećenikovu desnu nogu.

„Priča je jedan remeta da mrtve duše, uz žive, dikod idu u prosesiju za Cvitnicu ili, tako, za svece. Oni su nevidljivi. Kako smo mi išli na Veli Drevenik u prosesije, moga si vidit te duše jedino ako bi, dok bi se iskrcava iz broda, ugazija popu na desnu nogu. Ali nisi smija prije toga ugazit na mul, nego ravno na nogu od popa. I unda bi sve te mrtve moga vidit kako u prosesiji idu. Ali mora bi to popu reć da ćeš napravit da bi te un sačuva, da te ne bi te duše dirale.”³⁰⁰

19. 3. Mitske predaje

Mitske predaju stvaraju posebnu percepciju svijeta i čovjeka kroz pričanja o različitim nadnaravnim bićima i pojavama. Takva nadnaravna bića najčešće nisu ljudskog podrijetla, a obično je riječ o vilama.³⁰¹ Osim o vilama, mitske predaje pripovijedaju i o povijesnim osobama kojima narod pripisuje nadnaravne moći. Od povijesnih osoba u predajama dominiraju Marko Kraljević, Janko Sibirjanin, Mijat Tomić i Andrijica Šimić.³⁰² Mitska bića su, poput eshatoloških, uglavnom dobra i ne štete ljudima.³⁰³ Mitske predaje imaju sličnosti s demonološkim, povijesnim i etiološkim predajama te bajkama. Glavna je okosnica takvih predaja susret s nekim mitskim bićem.³⁰⁴

U Drveniku Malom zapisane su predaje o vilama.

³⁰⁰ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Slavica Lučin.

³⁰¹ Vekić, Denis. „Mitske i demonološke predaje u usmenoknjiževnoj teoriji: poetička obilježja i žanrovske odrednice predaje.” *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 12/1, br. 12., 2016, str. 219, str. 220.

³⁰² Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (fakultetski udžbenik). Filozofski fakultet u Splitu, Split, 2008., str. 429.

³⁰³ Isto, str. 273.

³⁰⁴ Dragić, Marko. „Vile u tradicijskim pričama šibenskoga i splitskog zaleđa.” *Godišnjak Titius*, vol. 10, br. 10, 2017, str. 229.

19. 3. 1. Vile

Predaje u Hrvata navode kako su vile bile kćeri Adama i Eve. Kada se Bog sažalio nad njima jer ih je izгнаo iz raja, odlučio je provjeriti kako im je na zemlji. Došavši na zemlju upitao ih je koliko imaju djece, a oni su odgovorili šestero. Zapravo su imali dvanaestero djece, ali bilo ih je sram priznati. Bog im je odgovorio: „Koliko vidljivih, toliko nevidljivih” te su tako od djece koju su prešutjeli, nastale vile.³⁰⁵ Predaje o vilama pripovijedaju se kao memorati. Više je toponima i antroponima koji ime baštine prema vili.³⁰⁶

U slavenskoj i hrvatskoj mitologiji vile su bile opisane kao ljepotice sa zlatnožutom kosom, obučene u bijele, rjeđe plave, haljine. Bile su vitke, brze, modrih ili zelenih očiju te su na glavama nosile vjenčiće od cvijeća. Često su zavodile mladiće, javljajući im se u snovima.³⁰⁷ Vile su pomagale junacima i noću dolazile u sela.³⁰⁸ Predaje govore da su pomagale i ljudima, liječile ih, davale im duhovnu i fizičku snagu.³⁰⁹ Vile „umjesto ljudskih stopala imaju kopita od mazge, magarca, konjska kopita, kozje noge ili goveđe” te ih vješto skrivaju.³¹⁰ Postajale su izrazito osvetoljubive prema ljudima koji bi razotkrili tajnu o njihovim ružnim nogama.³¹¹ U predajama su vile često igrale kolo, a ako bi ih tko u tome vidio i prekinuo, odmah bi oslijepio i oglušio.³¹²

U Drveniku Malom vile su opisane kao ljepotice obučene u bijele haljine. Pojavljivale su se jedino noću, a okomile bi se na onoga koji bi im se rugao jer imaju magareće noge. Vile su obično pjevale i igrale kolo, a ako bi se tko po noći našao na gumnu gdje su se okupljale, one bi tu osobu

³⁰⁵ Isto, str. 222.

³⁰⁶ O tome više u: Dragić, Helena. „Mitonimi u hrvatskoj i slavenskoj onomastici u kontekstu mitologije.” U: *Cetinjski filološki dani III*, ur. Novica Vujović, Cetinje: Fakultet za crnogorski jezik i književnost – Cetinje, University of Kansas, 2022, str. 101-116.

³⁰⁷ Dragić, Marko. „Vile u tradicijskim pričama šibenskoga i splitskog zaleđa.” *Godišnjak Titius*, vol. 10, br. 10, 2017, str. 222.

³⁰⁸ Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (fakultetski udžbenik). Filozofski fakultet u Splitu, Split, 2008., str. 429.

³⁰⁹ Dragić, Marko. „Vile u tradicijskim pričama šibenskoga i splitskog zaleđa.” *Godišnjak Titius*, vol. 10, br. 10, 2017, str. 223.

³¹⁰ Grbić, Jadranka. „Vjerovanja i rituali.” U: *Hrvatska tradicijska kultura: na razmeđu svjetova i epoha*, ur. Zorica Vitez i Aleksandra Muraj, Barbat, Galerija Klovićevi dvori, Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb, 2001, str. 473.

³¹¹ Isto.

³¹² Dragić, Marko. „Vile u tradicijskim pričama šibenskoga i splitskog zaleđa.” *Godišnjak Titius*, vol. 10, br. 10, 2017, str. 234.

pretvorile u vilu. Moguće je zaključiti da njihovo pojavljivanje po noći ima sličnosti s demonološkim bićima i predajama o kojima će u idućem poglavlju biti rečeno više.

„Vile su bile najlipše žene, samo su imale noge od magarca i zato su ih krile. Izlazile bi samo po noći. I poviše kuće od moje matere, di je gumno, su prvi put viđene u Dreveniku. Igrale su kolo na tin gumnu. I kad bi se vršilo žito tu, nisi smija da te na gumnu uvati mrak. Mora si prije ić ća jer bi te one onda pritvorile u vilu. Nisi in se smija rugat da imaju magareće noge jer gori su normalne i lipe, a doli te noge. Nosile su bile haljine, pivale, igrale kolo... Ne bi ljude napastovale, jedino ako bi joj otkriva te noge i ruga se. Unda bi pravile zulume, napadale te po noći, ne bi više ima mira. Bila je i Vilina laza ili struga tamo put Matušina boka, tamo bi se one kupile.”³¹³

19. 4. Demonološke predaje

Demonološke predaje govore o susretu pojedinca s nadnaravnim.³¹⁴ Nadnaravna bića koja se najčešće spominju u demonološkim predajama su: vještice, vukodlaci (kodlaci, kozlaci, kudlaci), kuga, kućibaba, orko, mačić, đavao i sl. Oni se uvijek pojavljuju između ponoći i tri sata ujutro, a nestaju s oglašavanjem prvih pjevac.³¹⁵ Takva bića imaju nadnaravne moći te uvijek žele napakostiti ljudima.³¹⁶ Glavna svrha ovakvih predaja bila je zastrašiti i upozoriti ljude na postojanje demona.³¹⁷

U Drveniku Malom postoji veliki broj demonoloških predaja. Demonološka bića koja se pojavljuju su: vještice, vještci, more i vukodlaci (koslaci).

³¹³ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Slavica Lučin.

³¹⁴ Vekić, Denis. „Mitske i demonološke predaje u usmenoknjiževnoj teoriji: poetička obilježja i žanrovske odrednice predaje.” *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 12/1, br. 12., 2016, str. 219.

³¹⁵ Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (fakultetski udžbenik). Filozofski fakultet u Splitu, Split, 2008., str. 436, str. 444.

³¹⁶ Širić, Josipa. „Motivski svijet demonoloških predaja u suvremenoj etnografiji posušškoga kraja.” *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 10/2, br. 10., 2014, str. 389.

³¹⁷ Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (fakultetski udžbenik). Filozofski fakultet u Splitu, Split, 2008., str. 444.

19. 4. 1. Vještice

Prema narodnom vjerovanju, vještice su ženske osobe koje su sklopile savez s đavlom. U predajama je uvijek riječ o stvarnim osobama koje su prodale dušu vragu, a zauzvrat dobile nadnaravne moći. Zato su vještice mogle prolaziti kroz ključanice, izazivati bolesti i ludilo, jesti djecu, gušiti na spavanju itd.³¹⁸ Brkić navodi kako se u selu često znalo koja je ženska osoba proglašena vješticom te se ona optuživala za sve nedaće koje su se tamo događale.³¹⁹

Vješticu je bilo najlakše prepoznati po njezinim zlim, urokljivim očima s kojima je bacala uroke na ljude.³²⁰ Dovoljno je da vještice „čovjeka ili naprednu životinju samo ošinu pogledom i dotični će se razboljeti ili neće imati uspjeha u poslu, a životinja će malaksati.”³²¹ Žrtve vještičinih urokljivih očiju najčešće su bila djeca. Kako bi se zaštitili od njihovih pogleda ljudi su molili, nosili svetačke moći, križ ili krunicu, a redovito su se za pomoć obraćali fratrima, a ponekad i pravoslavnim svećenicima te hodžama.³²²

U Drveniku Malom vještice su bile stvarne žene koje su živjele na otoku. Pripisivale su im se nadnaravne sposobnosti, a proglašavanje vještice bilo je povezano s ribarima. Ako bi ribar prije odlaska u ribolov sreo ženu te nakon toga ne bi ostvario nikakav ulov, tu bi ženu proglasio vješticom. Vjerovalo se da vještice očima mogu začarati ribare te tako uzrokovati loš ulov. Za zaštitu od vještica ljudi su nosili moći koje je im je davao svećenik.

*„A kad kreneš o vištican, odma znaš koje su to bile ovde. Moga bi odma reć i imena.”*³²³

„Viščice su napadale ljude. Jahale bi po ljudima, čarale ovce, grizle ljude i dicu. Nosile su se moći, šta bi pop dava, za zaštitu od njih. Najviše bi se te moći za bebe radile. Iša bi popu

³¹⁸ Isto, str. 437.

³¹⁹ Brkić, Mirna. „Vještice u suvremenim narativima na području Bosne i Hercegovine.” *Filološke studije*, vol. 11, br. 2, 2013, str. 226, str. 228.

³²⁰ Isto, str. 228, str. 229.

³²¹ Grbić, Jadranka. „Vjerovanja i rituali.” U: *Hrvatska tradicijska kultura: na razmeđu svjetova i epoha*, ur. Zorica Vitez i Aleksandra Muraj, Barbat, Galerija Klovićevi dvori, Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb, 2001, str. 477.

³²² Brkić, Mirna. „Vještice u suvremenim narativima na području Bosne i Hercegovine.” *Filološke studije*, vol. 11, br. 2, 2013, str. 228, str. 229.

³²³ Zapisala sam 2024. godine. Kazao mi je spomenuti Đorđi Dević.

*i reka da ti dite ne može nać mira kad prođe ta žena kraj njega i unda bi un to da, pa bi se ušilo u robu i ditetu bi se to stavilo u povoj da ga čuva.*³²⁴

*„Višćicu bi proglasili ženu naročito stari ljudi koji su odili na more. Pa kad bi vidili tu ženu ne bi ništa uvatili i unda bi rekli da je to višćica. Ona bi te ribare začarala s očima i zato bi oni došli doma bez ribe. Zato bi je ubuduće izbjegavali. Bilo je takih žena u nas, dikod jedna, a dikod i više.*³²⁵

U Drveniku Malom vještice su svojim očima čarale djecu. Kako bi poništili djelovanje njezinog zlog pogleda, ljudi bi nakadili dijete na pokojnikovu odjeću.

*„Ja san bija zanimija u noći. Mater me digla ujutro, a mene nima, zanimija, mrtav. Ima san šest miseci. A jedna me žena prije toga bila vidit. Onda su oni to odma povezali da je ona vištica, da me začarala jer ima oči zločeste. Onda se virovalo da od mrtvoga robu triba uzest i nakadit tu osobu. Našla bila moja baba bičve od pokojnoga dida i na te bičve me okadili i ja se vratija, oživija.*³²⁶

Prema predajama zabilježenim na bosansko-hercegovačkom području, vještice se mogu pretvarati u različite životinje, a najčešće je riječ o muhi, mački, kokoši itd. Takva mogućnost metamorfoze povezana je sa šamanizmom prema kojem čovjek ima dvije duše. Jedna je čovjekova duša životna, a druga je ona iz sna. Padanjem u trans, Šaman može kontrolirati svoju dušu iz sna te pritom prelaziti veće geografske udaljenosti, a predaje potvrđuju da takve sposobnosti imaju i vještice.³²⁷

Predaja o takvoj sposobnosti pretvorbe vještice u životinjski oblik zabilježena je i u Drveniku Malom. Vještica se nije mogla probuditi sve dok joj bumbar nije ušao u usta.

„Bija je jedan čovik, uvik je to priča, u gradu i rekli mu općinari da se javi toj ženi, višćici eli, da joj je poginija sin u ratu. I un krenija iz Trogira na Ploču brodun i doša tek prid zoru. Odma je iša kod nje doma reć joj i un kuca, kuca i otvorija njezin muž. I govori ti čovik njezinin mužu da in je poginija sin i njezin muž ga pustija u kuću. I ti muž nju zva, ali ona se

³²⁴ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Slavica Lučin.

³²⁵ Isto.

³²⁶ Zapisala sam 2024. godine. Kazao mi je spomenuti Đorđi Dević.

³²⁷ Brkić, Mirna. „Vještice u suvremenim narativima na području Bosne i Hercegovine.” *Filološke studije*, vol. 11, br. 2, 2013, str. 227.

nikako ni mogla probudit. I prije prvih pivac, počelo nešto njoj zujit oko glave. I uletija njoj veliki bumbar usta i ona se probudila.”³²⁸

Vještice su se obično okupljale na raskrižjima putova, a na svoja sastajališta često su dolazile leteći.³²⁹ Ako bi ih netko pronašao na mjestu njihova sastanka, bilo je dovoljno izgovoriti Božje, Gospino ili Isusovo ime i sastanak bi propao jer vještice strepe pred Bogom.³³⁰ Širić navodi kako predaje zapisane na posuškom području govore kako je vješticu moguće otkriti ako joj se oduzme kosa.³³¹ Također, vjerovalo se da vještice nikad ne okreću glavu prema oltaru za vrijeme podizanja tijela i krvi Kristove na svetoj misi.³³²

Prema pričanjima, vještice su u Drveniku Malom sotonu prizivale na raskrižju koje je moralo imati tri puta i doticati se zemljišta podijeljenog između tri brata. Glavno okupljalište bio im je otočić Jabuka, a naročito osjetljive bile su na oduzimanje i paljenje svoje kose.

„Sotonu su višćice prizivale na raskrižju. Raskrižje je tribalo imat tri puta i tribalo se ticitat parcele podijeljene na tri brata. I unda bi višćica tu stavila glavu na zemlju i ona bi čula šta će se sve dogodit. Sve bi znale unaprid. Ako bi je neko vidija, unda bi veliki vitar zapuha. Tad nije imala nikaku moć. Moga bi ih i pop vidit koje su, kad bi sta na oltaru i dignija hostiju jer bi one okrenile glavu od nje. A na Jabuci su se višćice skupljale, to je svak zna. U tri voge bi došle do Jabuke.”³³³

„Na Jabuci bi višćice kolo igrale. Bila ta naša višćica odnila maštilo Ciganinu da joj on zavari uši od toga maštila. Kad joj je popravija maštilo, ni mu tila dat novce za to. Bila je škrta. A un njoj govori da šta sad neće da mu da novce, a najjača je na Jabuci. Da joj tamo niko ne može doć na kraj.”³³⁴

„A pričalo se da joj je najveća kazna ako joj kosu zapališ. I kad bi se češljala, ona bi skrivala te vlasi da ih ne najdu. A vlasi su se prije čuvale, one bi se prele i radili bi se od njih

³²⁸ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Slavica Lučin.

³²⁹ Brkić, Mirna. „Vještice u suvremenim narativima na području Bosne i Hercegovine.” *Filološke studije*, vol. 11, br. 2, 2013, str. 230.

³³⁰ Grbić, Jadranka. „Vjerovanja i rituali.” U: *Hrvatska tradicijska kultura: na razmeđu svjetova i epoha*, ur. Zorica Vitez i Aleksandra Muraj, Barbat, Galerija Klovićevi dvori, Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb, 2001, str. 476.

³³¹ Širić, Josipa. „Motivski svijet demonoloških predaja u suvremenoj etnografiji posušškoga kraja.” *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 10/2, br. 10., 2014, str. 391.

³³² Isto, str. 392.

³³³ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Slavica Lučin.

³³⁴ Isto.

motuzi za šumu. Pa kad bi se češljale, žene bi u zid zabadale kosu. I unda je toj višćici nevista špijavala di zadije kosu i ukrala je i zapalila. Zato kažu da posli ni mogla imat dice jer je višćicu naljutila.”³³⁵

U narodnom vjerovanju zabilježeno je i postojanje vještaca koji su mogli začarati ljude i na njih bacati uroke.³³⁶ O vještcima se pričalo i u Drveniku Malom. Kada bi vještac umro, postojali su posebni rituali koji su se izvodili kako bi se spriječio njegov povratak među žive. Također, uočljiva je poveznica između vještaca i mitskih bića; vila. Dakle, vještac je vidio vile kako igraju kolo, a pritom nije bio pretvoren u vilu kao što ranije navedena predaja na otoku nalaže. Razlog je vjerojatno u tome što je vještac demonološko biće pa ne može biti pretvoren u mitsko.

„Bija je jedan višćun, za njega se znalo da je ima rep. Niko mu ga ni vidija nego mater i babica kad se rodija. Pričali su da je un vidija vile kako igraju kolo na gumnu i da kad je bilo jedno veliko nevrime, jedino njegov vinograd nije potuklo. Kad bi čovik umra, a bija je višćun, unda bi ga zamotali u bili lancun, ali bi u lancunu napravili rupu da ne može dolaziti živima. Kad bi se zakopa ti čovik, lug bi se s naopakin situn prosuja isprid praga od kuće i tu bi se stavile njegove postole. Ako bi se, do jutra, u tin lugu vidili otisci od postola znači da je dolazija. Ali ako mu je probivena rupa na lancunu u koji se ukopa, ni moga doći ni letiti okolo.”³³⁷

19. 4. 2. Mora

Mora je najčešće ženska osoba koja dolazi noću i ljudima sjeda na prsa te im time remeti san.³³⁸ U predajama je zabilježeno kako su vještice češće starije žene, a more mlade i neudane. Mora bi nakon udaje postala vještica.³³⁹ More su više napadale muškarce, naročito one koji su ih odbili.

³³⁵ Isto.

³³⁶ Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (fakultetski udžbenik). Filozofski fakultet u Splitu, Split, 2008., str. 438.

³³⁷ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Slavica Lučin.

³³⁸ Barešin, Sandra. „Mora kao nadnaravno biće tradicijske kulture.” *Ethnologica Dalmatica*, vol. 20, 2013, str. 39.

³³⁹ Širić, Josipa. „Motivski svijet demonoloških predaja u suvremenoj etnografiji posušškoga kraja.” *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 10/2, br. 10., 2014, str. 391.

Dolazile bi noću i pritiskale im prsa, gušeći ih.³⁴⁰ Identitet more može se otkriti jutro nakon što je mučila osobu u snu. Mora obično bude prva osoba koja se ujutro pojavi pred žrtvinom kućom.³⁴¹ Jedna predaja navodi kako je žena, u trenutku napada, rekla mori da će joj doći po zajam. Ujutro je mora došla kod žene koju je napala tražeći zajam te je tako otkrila svoj identitet. Jednom kada joj je identitet otkriven, mora prestaje s napadima na tu osobu.³⁴²

U Drveniku Malom more su napadale mlade muškarce, a načini za njihovo otkrivanje bili su puhanje u tikvu i traženje zajma. Ako bi muškarac uspio zapuhati u tikvu, začepiti je i tražiti zajam u trenutku kada ga je mora mučila, ujutro bi mu se pred vratima pojavila ženska osoba prvo ga tražeći nešto, a onda ga moleći da odčepi tikvu kako bi mogla mokriti. Tako bi se otkrio morin identitet.

„A ako bi se neka višćica zagledala u nekoga momka ili čovika mladoga unda bi ga napadala u noći, gnječila ga, stiskala, pritiskala. Kako su se prije sadile tikve, tikve plivarice smo ih zvali, unda bi un parića jednu tikvu kraj posteje i kad bi to osjetija, zapuva bi u nju i začepija. Reka bi: „Doćeš mi ti po zajam!” Tako bi moga saznat ko ga progoni. Ujutro bi mu ta žena došla na vrata nešto ga tražit i un joj ne bi tija to dat. Pa bi mu rekla da neka pusti čep da ne može mokrit. Tako bi un sazna ko je ta žena, a ona bi pukla ako un ne bi otvorija tikvu.”³⁴³

19. 4. 3. Vukodlaci

Vukodlaci su bili mrtvaci koji su zbog teških grijeha, četrdeset dana nakon smrti, ustajali iz groba. Uvijek su bili zli i htjeli su napakostiti ljudima, a okupljali su se na raskrižjima putova između dvadeset tri i dvadeset četiri sata. Zato su se na raskrižja često postavljala raspela kao zaštita

³⁴⁰ Isto.

³⁴¹ Isto, str. 392.

³⁴² Dragić, Marko i Sunara, Nikola. „Suvremeni zapisi tradicijske baštine u Ceri.” *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Splitu*, br. 5, 2012, str. 169.

³⁴³ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Slavica Lučin.

od takvih stvorenja, ali i kao pomoć pri pronalasku pravog puta. Vukodlaci su mogli poprimiti i različite životinjske oblike.³⁴⁴

U Drveniku Malom vukodlaci su se nazivali „kozlaci”. Prema pričama mještana, pojavljivali su se umotani u bijelu plahtu i na glavi su imali rogove. To su bili zli ljudi koji su se vraćali iz mrtvih i strašili stanovništvo. Zanimljiva je poveznica između njihovog opisa i pripremanja mrtvih za ukop. Naime, kada bi osoba na otoku umrla, zamotala bi se samo u bijelu plahtu i pokopala. Iz toga su, najvjerojatnije, potekla pričanja o kozlacima koji se pojavljuju umotani u bijelu plahtu. Bezić navodi kako na otoku nije postojalo groblje jer su mještani bili u velikom strahu od pokojnika. Željeli su mrtve što prije otproviti na zajedničko groblje u Drveniku Velom kako se oni ne bi pretvorili u vukodlake.³⁴⁵

Nemoguće je ne primijetiti i sličnost s drugim demonološkim bićem; vještcem. Kako je ranije navedeno, kada bi umro muškarac za kojeg se vjerovalo da je vještac, bilo je potrebno probiti rupu na bijeloj plahti u koju je zakopan kako bi se spriječio njegov povratak među žive. Tako bijela plahta prilikom pokapanja pokojnika povezuje dvije vrste demonoloških bića; vještce i kozlake te postaje jedan od glavnih motiva u demonološkim pričama otoka.

„Uglavnom su govorili da su kozlaci bili u bilin lancunima, to su bile ka zle duše. Zato su se vraćali nazad. Prije to nisan povezivala, ali to da oni dođu u bilin lancunu ima veze sa tin kako su ovde zakopavali mrtve. Mrtvi bi se samo zamotali u bili lancun i zakopali. Zato su ti kozlaci odili u tin lancunima.”³⁴⁶

„Kozlaci su imali rogove, na sebi su imali neku robu bilu pa su letili. To kad bi čovik umra pritvorija bi se u kozlaka. Ali samo ako bi ti čovik bija zločest, pritvorija bi se u kozlaka i doša strašit žive po noći oko kuća.”³⁴⁷

Staro je narodno vjerovanje da su se djetetu rođenom u posteljici crne, bijele ili crvene boje pripisivale nadnaravne sposobnosti.³⁴⁸ Tako je u Drveniku Malom postojalo vjerovanje da će

³⁴⁴ Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (fakultetski udžbenik). Filozofski fakultet u Splitu, Split, 2008., str. 440.

³⁴⁵ Bezić, Živan. „Vjerski obredi i običaji otoka Drvenika.” U: *Zbornik otoka Drvenika II*, ur. Ivan Pažanin, Župa sv. Jurja Mučenika, Drvenik (trogirski), 2000, str. 188, str. 189.

³⁴⁶ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Dina Despotović.

³⁴⁷ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Nediljka Civadelić.

³⁴⁸ Barešin, Sandra. „Mora kao nadnaravno biće tradicijske kulture.” *Ethnologica Dalmatica*, vol. 20, 2013, str. 54.

muško dijete rođeno u posteljici bijele boje postati kozlakom. Zato je babica koja je porodila dijete, morala svima objaviti da je rođen u bijeloj posteljici jer se tako sprječavalo njegovo pretvaranje u kozlaka nakon smrti. Ako bi se takva informacija sakrila, muškarac bi nakon smrti postao kozlakom.

„Kozlaci su se rađali u biloj posteljici, to se zvalo „u dilu bilu” ili „bila košuljica”. Ti muški, koji bi se rodili u takoj biloj posteljici, postali bi kozlaci, ako ih babica ne bi proklamala. Kad bi babica porodila ženu, popela bi se vrh kuće i morala je klamat. Lupala bi štapun i svima rekla da se rodilo dite „u dilu bilu”. Tako bi un izgubija moć da postane kozlak, a ako bi se to zataškalo i ne bi klamalo, posta bi kozlak.”³⁴⁹

19. 5. Usmene ljubavne pjesme

Usmene ljubavne pjesme stare su koliko i najstarije svjetske civilizacije. Zato ih je moguće pronaći već u usmenoj književnosti drevnih Sumerana.³⁵⁰ Mnogobrojnost ljubavnih lirskih pjesmama proizlazi iz njihove povezanosti sa svakodnevnim životom u svim razdobljima ljudskog postojanja.³⁵¹ Ljubavne pjesme pjevaju o različitim vrstama ljubavi. Najčešće se pojavljuju pjesme o romantičnoj ljubavi, između drage i dragog ili muža i žene. Zato su teme u ljubavnim pjesmama obično ljepota dragog ili drage, neuzvrćena ljubav ili ljubavna čežnja. Ipak, ljubavne pjesme pjevaju i o ljubavi brata i sestre, roditelja i djece, o ljubavi prema prirodi i životinjama te Bogu, Blaženoj Djevici Mariji, Isusu, sveticama i svecima.³⁵²

O ljubavi između drage i dragog pjevalo se i u Drveniku Malom, ali s obzirom na to da su svi prikupljeni zapisi ljubavnih pjesama pjevani za vrijeme igranja kola, prvo je potrebno dotaknuti se nekih značajki ovog plesa.

³⁴⁹ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Slavica Lučin.

³⁵⁰ Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (fakultetski udžbenik). Filozofski fakultet u Splitu, Split, 2008., str. 16.

³⁵¹ Kekez, Josip. „Usmena književnost.” U: *Uvod u književnost*, ur. Zdenko Škreb i Ante Stamać, 4. izdanje, Globus, Zagreb, 1986, str. 177.

³⁵² Isto, str. 16, str. 17.

„Hrvati u raznim krajevima, ali i prilikama, upotrebljavaju različite nazive za ples i plesanje te njihovo izvođenje. Tako se npr. kolo može igrati, plesati, kolati i voditi.”³⁵³ Prilike za plesanje obično su vezane uz neke običaje ili obrede, a ples ima izraženu društvenu funkciju koja se najviše očituje u upoznavanju mladeži.³⁵⁴ Na području Jadrana, kola su se igrala na trgovima i otvorenim prostorima, najviše za vrijeme poklada i crkvenih blagdana. Na mjesta gdje se igralo kolo iznosila se hrana i piće. Ovo je ujedno i najstariji oblik plesnih zabava među stanovnicima Jadrana.³⁵⁵

U Drveniku Malom, kao što je ranije navedeno, kolo se igralo na zajedničkom okupljalištu; Rudini. Okupljalo se i igralo kolo za svaku prigodu, blagdan, sveca itd.

U Mirlović Zagori igranje kola označavalo je oblik druženja i upoznavanja djevojaka i momaka. Onaj tko je mogao igrati kolo smatrao se zrelim, jakim, sposobnim za obitelj i posao. Kada bi curama došlo vrijeme za udaju, uvodile bi se u kolo. Igranjem kola djevojka ulazi u svijet odraslih, postaje ravnopravna i dovoljno snažna da može plesati u kolu s drugim ženama, ali i muškarcima. Gdje je bilo više djevojaka u obitelji, obično bi najstarija kći vodila kolo, a mlađe su morale čekati dok se starija ne uda kako bi one mogle doći na njezino mjesto.³⁵⁶

U Drveniku Malom kolo je predvodila djevojka koja se smatrala najzrelijom, a njezina zrelost vjerojatno je povezana, kako je ranije opisano na primjeru Mirlović Zagore, sa skorom udajom.

„Izabrala bi se jedna cura koja je najzrelija i ona bi vodila kolo. Svi bi drugi pivali. Cura bi započela pismu:

Kolovođa, ti kolo povedi,

koji ne zna nek u tebe gleda.

*I onda bi drugi ponavljali stih po stih, a kad bi stali, ona bi okrenila drugu pismu. I tako po cili dan. A muški su igrali na karte i na balote.”*³⁵⁷

Kolo su češće igrale djevojke, a kada su mladići igrali kolo, stali bi kraj djevojke koja im se sviđala. Mladići su se obično uključivali u posebnu vrstu kola koju Maleš-Krznar naziva „Biračko

³⁵³ Ivančan, Ivan. *Narodni plesni običaji u Hrvata*. Hrvatska matica iseljenika, Zagreb, 1996, str. 102.

³⁵⁴ Isto, str. 54, str. 103.

³⁵⁵ Isto, str. 55.

³⁵⁶ Maleš-Krznar, Tanja. „Tradicijska narodna kola u Mirlović Zagori.” *Godišnjak Titius*, vol. 10, br. 10, 2017, str. 270.

³⁵⁷ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Slavica Lučin.

kolo” ili „Biralica”.³⁵⁸ Takvo kolo pojavljuje se na području Like i Dalmacije,³⁵⁹ a njegova inačica postoji i u Drveniku Malom. U takvom kolu potrebno je pronaći para, a taj se odabir temelji na tome u koga je tko zaljubljen ili tko se kome sviđa.³⁶⁰

U Drveniku Malom ovakvo se kolo također nazivalo „Biralica”, a igralo se na sljedeći način: u kolo bi se uhvatili mladići i djevojke, a onda bi jedan mladić stao u sredinu kola, otpjevao pjesmu i odabrao djevojku koja mu se sviđa. Nakon odabira, cijelo kolo je pljeskalo i pjevalo. Zatim bi odabrana djevojka došla u sredinu kola i proces bi se ponovio. Tako bi se izredali svi parovi. Kako je riječ o malom otoku s malim brojem stanovnika i sela, uvijek se unaprijed znalo tko će koga odabrati za para.

„Kad bi momci išli igrat kolo uvatili bi se kod cure koju su smatrali da in je draga, da in je simpatija. Bilo je kolo, Biralica smo ga zvali, i kad bi se povelu to kolo, jedan bi muški izaša i sta u sridinu kola i piva:

*I rešeto srce ima,
mala nan se sviđa svima.
Ajde mala, biraj para
da vidimo kolko valjaš.
Cipele ćeš poderati,
para nećeš izabrati.*

Unda bi un odabra neku žensku da mu bude par. Kad bi odabra, cilo kolo bi pljeskalo i pivalo:

*Sad se vidi,
sad se zna,
ko se komu dopada.*

³⁵⁸ Maleš-Krznar, Tanja. „Tradicijnska narodna kola u Mirlović Zagori.” *Godišnjak Titius*, vol. 10, br. 10, 2017, str. 271.

³⁵⁹ Isto.

³⁶⁰ Isto.

Onda je ta ženska koju bi un odabra išla u sredinu. Unda bi ona birala svoga para. I tako bi se cilo kolo izredalo, svak sa svojin parun. Kako je to bilo malo misto, svi bi se unaprid dogovorili ko će izać i ko će s kin igrat.”³⁶¹

U Drveniku Malom postojalo je „unjulo” i „duplo” kolo te „trkalice”. „Unjulo” kolo bilo je standardno kolo u kojem se plesalo i u kojem su se svi članovi držali za ruke, a često su ih i križali. „Duplo” kolo bila su dva sasvim odvojena kola koja su se igrala jedna do drugog. Kada bi članovi kola trčali po Rudini, pritom se držeći za ruke u kolu, to se nazivalo „trkalice”.

„Znala bi bit po dva kola na Rudini jer je bilo puno svita. Bila bi dva posebna kola. To je bilo duplo kolo. A ono obično, jedno se zvalo unjulo kolo. Ruke bi se ili križale ili bi svak svakoga drža za ruku. Bile su i trkalice. Onda bi trkali ka ludi gori, doli, uz Rudin, niz Rudin, sve tako držeći se u kolu. Tu bi bili muški pa su se tiravali dok bi trkali.”³⁶²

Za vrijeme igranja kola najčešće su se uzastopno pjevale kratke ljubavne pjesme. Bile su to pjesme od dva do četiri stiha.

*„Dođi, lole, di je šuma gusta,
tamo ćeš svoja osladiti usta.*

*Piši mali, ne žali papira,
ni crnila, dušo moja mila.*

*Ljubila san i ostalo mi je,
neka ljubi ko ljubija nije.*

*Lole moja, kutijo bonbona,
dođi svojoj maloj sa Brijona.*

*Sve u kolu milo do miloga,
moj daleko, ja neman do koga.*

*Pišen pismo na list od kadulje
i šaljen ga loli u Divuje.*

³⁶¹ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Slavica Lučin.

³⁶² Zapisala sam 2024. godine. Kazao mi je spomenuti Đorđi Dević.

*Kolo igra, a meni se drijema,
poznaje se da mi lole nema.*

*Svekrvice, sime od salate,
sin ti vene šta ne ljubi mene.*

*Kolegice, ja ti nisan kriva
šta ti ljubiš šta ja nisan tila.*

*Moj se mali tužija kolegi
da kroz deku ljubija me ne bi.
Ne bi ni ja, moj lole, tebe
kroz četvero preduplano ćebe.*

*Iman korpet i na njemu grane
i dragoga, ime mu je Frane.*

*Traverša mi krajin prošivena,
dalje momci, ja san zaručena.*

*Sinje more, da znaš govoriti
imala bi koga pozdraviti.
Imala bi koga, lolu moga,*

moga lolu, komšiju prvoga.

*Oj vapore, pukla ti propela,
šta si moga dragoga odvela.
Zbogom draga i nemoj me kleti,
moje riči drži na pameti.*

*Guslo moja, na tebi je buža,
teško ženi koja nema muža.*

*Crne oči za zelene dala,
noć je bila, pa nisan gledala.*

*Da si moja, koso na valove,
dala bi ti vode orahove.*

*Mali piše, ja mu pisma paran,
to je dokaz da ga zaboravljan.*

*Mali piše, ja mu pisma gorin,
to je dokaz da ga ja ne volin.*

*Dragi dragoj iz daleka piše,
draga moja, ne volin te više.*

*Više vridi na meni jaketa,
nego pola momak iz Segeta.*

*Ljubav traje, ali kako koja,
sve do groba, lolina i moja.*

*Više vridu na meni rećine,
nego cili momci iz Marine.*

*Spremi majko što mi imaš dati,
ove ću se godine udati.*

*Mala moja, niko neće znati
da te volim, da te kući pratim.*

*Čekat ću te, milo, dobro moje
dok ne dojdeš u naručje moje.*

*Pletenice nosile su žene,
raspuštenu samo razvedene.*

*Lole moja, da ti nisan draga,
kojeg bi mi dolazio vraga? ”³⁶³*

*„Pivala bi, grlo mi grgaša,
sinoć mi ga oparila kaša.*

*Dojdi moja lole od subote,
u nediju igrat na balote.*

*Misli mala ka da je bogata
da će poći za mojega brata.*

*Išla moja lole navigavat,
čekat ću ga, neću se udavat. ”³⁶⁴*

³⁶³ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Slavica Lučin.

³⁶⁴ Zapisala sam 2024. godine. Kazao mi je spomenuti Đorđi Dević.

19. 6. Ostale usmene pjesme

Osobito popularni načini pjevanja u Drveniku Malom bili su „zumbavanje” te „dva i dva”. Većinom su ih izvodili muškarci. Zumbalice su imale specifičan napjev „zumba” po kojem su dobile ime te koji je u pjesmi bio fiksna, dok se ostatak teksta mijenjao. Zato se takvo pjevanje nazivalo „zumbavanje”. Oblik pjevanja „dva i dva” izvodio se pokraj kamina i to tako da su dva muškarca stajala s jedne strane kamina, a dva s druge. Započeo bi pjevati jedan par muškaraca, a onda bi drugi par odgovarao. Tako izvođene pjesme nalikovale su razgovoru između parova. Tekst pjesama, kao i kod zumbalica, bio je promjenjiv i različite tematike.

„Znali su i zumbavat. Te su se pisme zvale zumbalice. Išlo bi vako nešto:

Ja posija dinje, mlune, dinje, mlune,

zaljubi se draga u me,

i onda: zumba, zumba, zumba, zumba.

To bi tako ponavljali uvik tu zumbu, a stihove bi prominili.”³⁶⁵

„Znale bi zumbalice ič i vako:

Mi ćemo zumbulati,

neće znati stara mati,

a mi ćemo ljubovati, a onda je išla zumba.”³⁶⁶

„Pivali su dva i dva, to je stara varijanta pivanja. Napivavali bi, dva bi muška stala s jedne strane komina, a dva s druge i onda bi pivali i odgovarali jedan drugin. Išlo bi vako nešto:

³⁶⁵ Zapisala sam 2024. godine. Kazao mi je spomenuti Đorđi Dević.

³⁶⁶ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Slavica Lučin.

*Pivaj kume, milo, dobro moje,
pitaj majku po komu smo svoje.*

A ovi drugi bi reka:

*Zašto smo se lošoj volji dali,
šta smo stali, šta ne zapivamo?
Oli nas je vino oborilo,
rakija zemlji poklonila?*

I to bi tako išlo, trajalo bi to. Uvik bi minjali te stihove. To je pradić bija glavni u tome, a kasnije su did i ovi mlađi više klapski pivali.”³⁶⁷

³⁶⁷ Zapisala sam 2024. godine. Kazao mi je spomenuti Đorđi Dević.

20. Zaključak

Ovaj diplomski rad imao je za cilj prikazati tradicijsku kulturu i književnost otoka Drvenika Malog. S obzirom na to da u literaturi ne postoji cjeloviti prikaz kulture i književnosti ovog otoka, rad se najviše oslanjao na vlastita terenska istraživanja. Petero kazivača prisjetilo se svoje mladosti i kazivanja njihovih starijih kako bi pokušali oživjeti nekadašnje običaje, predaje, pjesme i plesove. Svaki navedeni segment u radu teorijski je opisan. Rad se sadržajno može podijeliti na dva dijela.

Prvi dio ovog rada bavi se crkveno-pučkom baštinom otoka kroz godinu. Izostanak crkve otežao je slavljenje crkvenih blagdana i nepovratno osiromašio crkveno-pučku baštinu. Stanovnici otoka na svete mise i procesije odlazili su, najčešće, na susjedni otok Drvenik Veli. Na pojedine svetkovine odlazilo se i na otok Čiovo, u Sevid, Vinišća i Trogir. Zato je bilo neizostavno dotaknuti se i običaja u drveničkoj okolici. Crkveno-pučka baština najbogatija je za vrijeme adventa i božićnih blagdana, a najoskudnija u uskršno vrijeme. Na otoku je izražena pobožnost Gospi. Slavila se Gospa od Pomoći, Gospa od Karmela, Velika Gospa, a u konačnici je izgrađena i crkva Gospe Zvijezde Mora koja je od tada glavna zaštitnica otoka. Od ostalih svetaca posebno su se štovali sv. Jure, sv. Ante, sv. Ivan Krstitelj i brojni drugi.

Drugi dio rada bavi se usmenoknjiževnim vrstama zabilježenim na otoku, od kojih dominiraju predaje. Zapisane su etiološke, eshatološke, mitske i demonološke predaje. Najbrojnije su demonološke predaje u kojima se pojavljuje nekoliko vrsta demonoloških bića. Sadržaji i bića u predajama često se isprepliću. Od ostalih usmenoknjiževnih vrsta, zapisane su usmene ljubavne pjesme. Riječ je o kratkim pjesmama od dva ili četiri stiha koje su se pjevale za vrijeme plesanja kola na Rudini. U pjesmama se obično tematizira ljubav prema „loli” tj. dragome ili dragoj. Također, u radu su navedene neke značajke o plesanju kola na otoku te specifični načini pjevanja poput „zumbe” te „dva i dva”.

S obzirom na sve navedeno, moguće je zaključiti da je otok Drvenik Mali u prošlosti imao raznoliku tradiciju i književnost. Zanimljivo je kako, usprkos izostanku crkve, mještani nisu zaboravili vjerske i pučke običaje donesene s kopna. Taj je stoljetni nedostatak uvelike opustošio i umanjio otočku tradiciju, no još je jednom dokazao kako su hrvatski narodni običaji utkani u srž

Hrvata te ih je nemoguće iskorijeniti, bez obzira na okolnosti. Ako se običaji ne mogu prakticirati, živjet će u pričama naših predaka, a naš je zadatak prenositi ih budućim naraštajima.

Rječnik

beštija – životinja

bičve – čarape

blago – stoka

brav – mužjak ovce

bruškin – četka za ribanje

bukara – drvena čaša s ručkom

buža – rupa

cukar – šećer

ćebe – deka

ćošak – kut

dišpet – inat

dušman – neprijatelj

dvor – nenatkriveni, a ograđeni prostor uz kuću

fijok – traka vezana u leptir

gajeta – ribarska brodica na vesla ili jedra

gojiti – toviti, hraniti

grgašati – promuknuti

griža – bolest probavnih organa, proljev

hititi – baciti

kamenica – kamena posuda za držanje maslinovog ulja

karati se – svađati se

kisnuti – uzdizati se djelovanjem kvasca

koliko pita – koliko treba

komšija – susjed

korpet – prsluk

kurdila – traka

lancun – plahta

lole – draga, dragi

lug – pepeo

maštilo – vjedro

mlun – cata

motuz – klupko

navigavati – ploviti na dugim prugama

obid – ručak

odagnati – otjerati

odrišiti – odvezati

pandilo – suknja

parićati – pripremiti

parati – pokidati

Ploča – drugi naziv za Drvenik Mali

porat – luka

postola – cipela

pot – vrč

proklamati – objaviti

prsurat – tava

rećina – naušnica

remeta – crkveni zvonar

rusula – divlja ruža

sedmica – tjedan

sinji – siv, sivoplav

spiza – hrana

podanak šibe – donji kraj šibe

svit – ljudi

tiravati – povlačiti

traversa – pregača

trščina – drveni štap za pecanje ribe

vapor – brod

važ – limenka

voga – zaveslaj

zanimiti – zanijemiti

zulum – teror, nasilje

žežin – post

Popis kazivača

Vlastiti terenski zapisi nastali su 2024. godine u Drveniku Malom.

1. Slavica Lučin, djevojačko Marić, rođena 1947. godine.
2. Nediljka Civadelić, djevojačko Radić, rođena 1950. godine.
3. Dina Despotović, djevojačko Dević, rođena 1959. godine.
4. Marija Jeremić, djevojačko Dević, rođena 1959. godine.
5. Đorđi Dević, rođen 1966. godine.

Literatura

1. Acalija, Sanja. „Božićni običaji u Kaštelima.” *Ethnologica Dalmatica*, vol. 6, 1997, str. 39-49.
2. Babić, Marko. „Šutnja Velike subote.” *Služba Božja*, vol. 53, br. 1, 2013, str. 80-91.
3. Badurina, Anđelko (ur.): *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*. Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1990.
4. Barać, Ivana. „Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini širokobriješkog kraja.” *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 10/2, br. 10., 2014, str. 375-385.
5. Barešin, Sandra. „Mora kao nadnaravno biće tradicijske kulture.” *Ethnologica Dalmatica*, vol. 20, 2013, str. 39-68.
6. Belaj, Marijana. „Sveci Juraj i Antun Padovanski u životu Krivopučana.” *Senjski zbornik*, vol. 31, br. 1, 2004, str. 143-157.
7. Belaj, Vitimir. *Hod kroz godinu*. Golden Marketing, Zagreb, 1998.
8. Bezić, Živan. „Vjerski obredi i običaji otoka Drvenika.” U: *Zbornik otoka Drvenika II*, ur. Ivan Pažanin, Župa sv. Jurja Mučenika, Drvenik (trogirski), 2000, str. 165-216.

9. Bošković-Stulli, Maja. *Usmena književnost*. Školska knjiga, Zagreb, 1971.
10. Botica, Stipe. *Hrvatska usmenoknjiževna čitanka*. Školska knjiga, Zagreb, 1995.
11. Botica, Stipe. „Trajno živa usmenoknjiževna baština.” *Narodna umjetnost*, vol. 42, br. 2, 2005, str. 127-154.
12. Botica, Stipe. *Povijest hrvatske usmene književnosti*. Školska knjiga, Zagreb, 2013.
13. Braica, Silvio. „Božićni običaji.” *Ethnologica Dalmatica*, vol. 13, 2004, 5-26.
14. Braica, Silvio. *Godišnji običaji*. Marjan Tisak, Split, 2004.
15. Brkić, Mirna. „Vještice u suvremenim narativima na području Bosne i Hercegovine.” *Filološke studije*, vol. 11, br. 2, 2013, str. 221-233.
16. Bubalo, Jakov. „Kratki osvrt na hrvatsku marijansku liriku.” *Crkva u svijetu*, vol. 11, br. 4, 1976, str. 363-366.
17. Čapo Žmegač, Jasna. *Hrvatski uskrsni običaji*. Golden Marketing, Zagreb, 1997.
18. Čovo, Stjepan. „Marijine svetkovine (I).” *Služba Božja*, vol. 16, br. 2, 1976, str. 141-150.
19. Dragičević, Magdalena. „Tri renesansno-barokna mortara u Trogiru.” *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, vol. 21, br. 1, 1980, str. 436-441.
20. Dragić, Helena. „Osobna imena motivirana imenima ranokršćanskih mučenica.” *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 13/2, br. 13., 2017., str. 235-252.
21. Dragić, Helena. „Apostoli sv. Filip i sv. Jakov mlađi u hrvatskoj hagionimiji i antroponimiji.” *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 17, br. 1, 2021, str. 339-355.
22. Dragić, Helena. „Apostoli sv. Filip i Jakov Alfejev u hagiografiji i poeziji Marka Marulića.” *Nova prisutnost*, vol. 20, br. 1, 2022, str. 89-101.
23. Dragić, Helena. „Mitonimi u hrvatskoj i slavenskoj onomastici u kontekstu mitologije.” U: *Cetinjski filološki dani III*, ur. Novica Vujović, Cetinje: Fakultet za crnogorski jezik i književnost – Cetinje, University of Kansas, 2022, str. 101-116.
24. Dragić, Marko. „Apotropejski obredi, običaji i ophodi u hrvatskoj tradicijskoj kulturi.” *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 3, br. 3., 2007, str. 369-390.
25. Dragić, Marko. „Sveta tri kralja u hrvatskoj tradiciji.” *Crkva u svijetu*, vol. 42, br. 1, 2007, str. 96-117.
26. Dragić, Marko. „Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata.” *Crkva u svijetu*, vol. 43, br. 3, Split, 2008., str. 414-440.

27. Dragić, Marko. „Drvo badnjak u kršćanskoj tradicijskoj kulturi.” *Crkva u svijetu*, vol. 43, br. 1, 2008, str. 67-90.
28. Dragić, Marko. „Koledanje i veseljanje u hrvatskoj tradiciji.” *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Splitu*, br. 1, 2008, str. 21-43.
29. Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (fakultetski udžbenik). Filozofski fakultet u Splitu, Split, 2008.
30. Dragić, Marko. „Badnja noć u folkloristici Hrvata”. *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 6, br. 6., 2010, str. 229-264.
31. Dragić, Marko. „Duhovna baština Hrvata u šibenskom zaleđu.” *Godišnjak Titius*, vol. 3, br. 3, 2010, str. 123-174.
32. Dragić, Marko. „Svijeća u kulturnoj baštini Hrvata.” *Crkva u svijetu*, vol. 45, br. 4, 2010, str. 467-488.
33. Dragić, Marko. „Veliko trodnevlje u ramskoj pasionskoj baštini.” *Hum*, br. 6, 2010, str. 81-103.
34. Dragić, Marko. „Prvosvibanjski i filipovski običaji i ophodi u kulturnoj baštini Hrvata i u europskom kontekstu” U: *Između dviju domovina: Zbornik Milorada Nikčevića*, ur. Milica Lukić i Jakov Sabljčić, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet, Osijek, Crnogorsko kulturno društvo „Montenegro-Montenegrina”, Osijek, HCDP „Croatica-Montenegrina” RH, Institut za crnogorski jezik i književnost, Podgorica, 2011, str. 257-282.
35. Dragić, Marko. „Velike poklade u folkloristici Hrvata.” *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 8/1, br. 8., 2012, str. 155-188.
36. Dragić, Marko. „Dušni dan u hrvatskoj katoličkoj baštini.” *Obnovljeni Život*, vol. 68., br. 3., 2013, str. 417-426.
37. Dragić, Marko. „Sveti Juraj u tradicijskoj baštini Hrvata.” *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 9/1, br. 9., 2013, str. 269-313.
38. Dragić, Marko. „Badnje jutro i dan u hrvatskoj tradicijskoj kulturi.” *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 10/2, br. 10., 2014, str. 399-435.
39. Dragić, Marko. „Kult sv. Barbare u kršćanskoj tradiciji Hrvata.” *Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja*, vol. 13, br. 2, 2015, str. 141-163.

40. Dragić, Marko. „Silvestrovo u hrvatskoj tradicijskoj kulturi.” *Crkva u svijetu*, vol. 50, br. 2, 2015, str. 303-323.
41. Dragić, Marko. „Sveti Nikola – biskup u hagiografskoj baštini Hrvata.” *Ethnologica Dalmatica*, vol. 22, 2015, str. 5-42.
42. Dragić, Marko. „Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa.” *Godišnjak Titius*, vol. 8, br. 8, 2015, str. 155-183.
43. Dragić, Marko. „Sveti Marko Evanđelist u kršćanskoj kulturnoj baštini Hrvata.” *Nova prisutnost*, vol. 14, br. 2, 2016, str. 259-281.
44. Dragić, Marko. „Vile u tradicijskim pričama šibenskoga i splitskog zaleđa.” *Godišnjak Titius*, vol. 10, br. 10, 2017, str. 219-240.
45. Dragić, Marko. „Štovanje sv. Antuna Padovanskoga u hrvatskoj crkveno-pučkoj baštini.” *Ethnologica Dalmatica*, vol. 25, 2018, str. 37-66.
46. Dragić, Marko. „Tijelovo u hrvatskoj katoličkoj crkveno-pučkoj kulturnoj baštini.” *Crkva u svijetu*, vol. 54, br. 1, 2019, str. 59-81.
47. Dragić, Marko. „Sveti Stjepan prvomučenik u hrvatskoj kulturnoj baštini.” *Ethnologica Dalmatica*, vol. 27, 2020, str. 37-84.
48. Dragić, Marko. „Štovanje sv. Josipa u hrvatskoj crkveno-pučkoj baštini.” *Nova prisutnost*, vol. 18, br. 1, 2020, str. 145-169.
49. Dragić, Marko. „Sveta Nevina dječica u hagiografiji i hrvatskoj kulturnoj antropologiji.” *Ethnologica Dalmatica*, vol. 28, 2021, str. 51-73.
50. Dragić, Marko. „Tri svete Marije u hrvatskoj pasionskoj pučkoj književnosti.” *Crkva u svijetu*, vol. 56, br. 1, 2021, str. 63.
51. Dragić, Marko. „Blagovijest u hrvatskoj kršćanskoj tradicijskoj duhovnosti.” *Ethnologica Dalmatica*, vol. 29, 2022, str. 41-69.
52. Dragić, Marko i Dragić, Helena. „Sveti Ivan Krstitelj u Hrvatskoj tradicijskoj baštini.” *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 15, br. 1, 2019, str. 275-330.
53. Dragić, Marko i Sunara, Nikola. „Suvremeni zapisi tradicijske baštine u Ceri.” *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Splitu*, br. 5, 2012, str. 155-174.
54. Fabijanec, Sabine Florence i Novak, Zrinka. „Srednjovjekovno pomorstvo pod zaštitom svetaca na istočnom Jadranu.” U: *More – Hrvatsko blago*, ur. Zvonimir Radić, Zagreb: Vlastita naklada, 2016. str. 498-513.

55. Gavazzi, Milovan. *Godina dana hrvatskih narodnih običaja*. II. izdanje, Kulturno-prosvjetni sabor Hrvatske, Zagreb, 1988.
56. Gorys, Erhard. *Leksikon svetaca*. Naklada Slap, Jastrebarsko, 2003.
57. Grbić, Jadranka. „Vjerovanja i rituali.” U: *Hrvatska tradicijska kultura: na razmeđu svjetova i epoha*, ur. Zorica Vitez i Aleksandra Muraj, Barbat, Galerija Klovićevi dvori, Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb, 2001, str. 459-496.
58. Ivančan, Ivan. *Narodni plesni običaji u Hrvata*. Hrvatska matica iseljenika, Zagreb, 1996.
59. Jurilj, Zorica. „Korizma i uskrs u Hercegovačkoj crkveno-pučkoj baštini.” *Ethnologica Dalmatica*, vol. 25, 2018, str. 5-35.
60. Kekez, Josip. „Usmena književnost.” U: *Uvod u književnost*, ur. Zdenko Škreb i Ante Stamać, 4. izdanje, Globus, Zagreb, 1986, str. 134-192.
61. Kelava, Josipa. „Božićno razdoblje u tradicijskoj baštini posušškoga kraja.” *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 13/1, br. 13., 2017, str. 157-171.
62. Lozica, Ivan. „Karneval životinja.” U: *Kulturni bestijarij*, ur. Suzana Marjanić i Antonija Zaradija Kiš, Institut za etnologiju i folkloristiku, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2007, str. 205-216.
63. Maleš-Krznar, Tanja. „Tradicijaska narodna kola u Mirlović Zagori.” *Godišnjak Titius*, vol. 10, br. 10, 2017, str. 265-288.
64. Marasović-Alujević, Marina i Lozić Knezović, Katarina. *Toponimija otoka Drvenika i Ploče*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2018.
65. Marks, Ljiljana i Lozica, Ivan. „Hrvatska usmena književnost.” U: *Hrvatski običaji i druge tradicije*, ur. Vid Jakša Opačić, Mozaik knjiga, Zagreb, 2016, str. 127-143.
66. Mužić, Josip. *Gospa i Hrvati*. Franjevačka provincija Presvetog Otkupitelja – Marija, Split, Zaklada Vigilare, Zagreb, 2020.
67. Pažin, Zvonko. „Cvjetnica – Nedjelja muke.” *Crkva u svijetu*, vol. 41, br. 1, 2006, str. 64-80.
68. Radovan, Josip i Dragić, Helena. „Advent u dugopoljskoj tradicijskoj kulturi.” *Kulturna baština*, vol. 1, br. 47-48, 2022, str. 393-422.
69. Šimunović, Petar. „Onomastička istraživanja Velog i Malog Drvenika.” *Zbornik otoka Drvenika*, ur. Ivan Pažanin, Župa sv. Jurja Mučenika, Drvenik (trogirski), 2000, str. 539-555.

70. Širić, Josipa. „Motivski svijet demonoloških predaja u suvremenoj etnografiji posuškoga kraja.” *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 10/2, br. 10., 2014, str. 387-398.
71. Vekić, Denis. „Mitske i demonološke predaje u usmenoknjiževnoj teoriji: poetička obilježja i žanrovske odrednice predaje.” *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 12/1, br. 12., 2016, str. 199-230.
72. Žaja, Barbara. „Advent u tradicijskoj kulturi trogirskoga kraja.” *Bosna Franciscana*, br. 54, 2021, str. 251-266.
73. Žaja, Barbara. „Božić u tradicijskoj kulturi trogirskoga kraja.” *Bosna franciscana*, br. 55, 2021, str. 369-386.
74. Žaja, Barbara. „Pokladni običaji na trogirskom području.” *Bosna franciscana*, br. 58, 2023, str. 329-354.
75. Žanetić, Katarina i Dragić, Marko. „Sveti Martin u korčulanskoj tradicijskoj kulturi.” *Bosna franciscana*, br. 46, 2017, str. 395.-414.

Internetski izvori:

1. Drvenik Trogirski: <https://www.smn.hr/drvenik-trogirski> (Pristupljeno 17. 7. 2024.)
2. Gospa Karmelska: simbol Majke Božje i zaštitnica Karmelićana: <https://bogjetu.com/gospa-karmelska-simbol-majke-bozje-i-zastitnica-karmelicana/> (Pristupljeno 15. 7. 2024.)
3. Karmelska Gospa: <https://laudato.hr/Duhovnost/Zelite-li-znati-vise/Karmelska-vGospa.aspx> (Pristupljeno 15. 7. 2024.)
4. Marija Pomoćnica: <https://laudato.hr/Duhovnost/Zelite-li-znati-vise/Marija-pomocnica.aspx> (Pristupljeno 13. 7. 2024.)
5. Marija, Pomoćnica kršćana: Upoznajte je i utecite se njenom zagovoru: <https://zenavrsna.com/marija-pomocnica-krscana-utecite-se-njenom-zagovoru/5693> (Pristupljeno 13. 7. 2024.)
6. Posveta oltara i blagoslov obnovljene crkve na Malom Drveniku: <https://smn.hr/1861-posveta-oltara-i-blagoslov-obnovljene-crkve-na-malom-drveniku> (Pristupljeno 17. 7. 2024.)

7. Rodu o jeziku: <https://www.mioc.hr/wp/?p=18032> (Pristupljeno 8. 8. 2024.)
8. 4 stara trogirski običaja u Velikom tjednu: <https://trogirtimetravel.blogspot.com/2020/04/4-stara-trogirska-obicaja-u-velikom.html> (Pristupljeno 11. 7. 2024.)

Sažetak

Sinkronijska etnografija tradicijske kulture i književnosti u Drveniku Malom i okolici

Predmet ovog diplomskog rada je tradicijska kultura i književnost na otoku Drveniku Malom. Originalno ime otoka je Ploča, a naseljen je od 15. stoljeća. Rad se sastoji od dva dijela. Prvi dio opisuje crkveno-pučku baštinu otoka. Opisani su blagdani i svetkovine od adventa do Dušnog dana te pripadajući običaji. Otežan razvoj crkveno-pučke baštine uzrokovan je odsustvom crkve koja je izgrađena tek 1972. godine. Zato je crkveno-pučka baština Drvenika Malog neupitno vezana za okolna kopnena područja te za susjedni otok Drvenik Veli. Drugi dio rada navodi prikupljene usmenoknjiževne vrste na otoku, od kojih su najbrojnije predaje te usmene ljubavne pjesme. Najzastupljenije predaje su demonološke. Usmene ljubavne pjesme izvodile su se za vrijeme plesanja kola na Rudini. U radu se kratko opisuju neke značajke kola na otoku, a opisana su i dva specifična načina pjevanja. Osim sustavnog pregleda literature, rad je potkrijepljen vlastitim terenskim zapisima prikupljenih od petero kazivača u Drveniku Malom.

Ključne riječi: Drvenik Mali, tradicija, pučki običaji, usmena književnost, kolo.

Abstract

Synchronous ethnography of traditional culture and literature in Drvenik Mali and its surroundings

The subject of this thesis is traditional culture and literature of Drvenik Mali. The original name of the island is Ploča and it has been inhabited since the 15th century. The paper consists of two parts. The first part describes the church-folk heritage of the island. Holidays and festivities from Advent to All Souls' Day and associated customs are described. The difficult development of the church-folk heritage was caused by the absence of the church that was built in 1972. That is why the church-folk heritage of Drvenik Mali is unquestionably linked to the surrounding land areas and the neighboring island of Drvenik Veli. The second part of the paper lists the types of oral literature collected on the island, of which the most numerous are traditions and oral love poems. The most prevalent traditions are demonological. Oral love songs were performed during the traditional folk dance on Rudina. The paper briefly describes some features of the traditional folk dance on the island and two specific ways of singing. In addition to a systematic review of the literature, the thesis is supported by my own field records collected from five tellers in Drvenik Mali.

Key words: Drvenik Mali, tradition, folk customs, oral literature, traditional folk dance.

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja MIRNA ČALETA, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja sveučilišnog/e magistra/magistrice EDUKACIJE HRVATSKOG JEZIKA I KNJIŽEVNOSTI I PEDAGOGIJE, izjavljujem da je ovaj diplomski rad rezultat isključivo mojega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio diplomskoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga diplomskoga rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 25. 9. 2024.

Potpis

Čaluta

Izjava o pohrani i objavi ocjenskog rada
(završnog/diplomskog/specijalističkog/doktorskog rada - podcrtajte odgovarajuće)

Student/ica: MIRNA ČALETA

Naslov rada: SINKRONIJSKA ETNOGRAFIJA TRADICIJSKE KULTURE
I KNJIŽEVNOSTI U DRVENIKU MALOM I OKOLICI

Znanstveno područje i polje: HUMANISTIČKE ZNANOSTI; FILOLOGIJA

Vrsta rada: ISTRAŽIVAČKI

Mentor/ica rada (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):

MARKO DRAGIĆ, prof. dr. sc.

Komentor/ica rada (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):

Članovi povjerenstva (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):

MARKO DRAGIĆ, prof. dr. sc.

BORIS SKVORC, prof. dr. sc.

NIKOLA SUNARA, doc. dr. sc.

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/autorica predanog ocjenskog rada (završnog/diplomskog/specijalističkog/doktorskog rada - zaokružite odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice u potpunosti odgovara sadržaju obranjenog i nakon obrane uređenog rada.

Kao autor izjavljujem da se slažem da se moj ocjenski rad, bez naknade, trajno javno objavi u otvorenom pristupu u Digitalnom repozitoriju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu i repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o visokom obrazovanju i znanstvenoj djelatnosti (NN br. 119/22).

Split, 25. 9. 2024.

Potpis studenta/studentice: Čaleta

Napomena:

U slučaju potrebe ograničavanja pristupa ocjenskom radu sukladno odredbama Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima (111/21), podnosi se obrazloženi zahtjev dekanici Filozofskog fakulteta u Splitu.